

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**SPORCULARIN, HAKEMLERİN VE ANTRENÖRLERİN ÖFKE
VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

(Doktora Tezi)

Tarkan HAVADAR

DANIŞMAN

Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

**RİZE
2024**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında, Prof. Dr. Arslan KALKAVAN danışmanlığında, Tarkan HAVADAR tarafından hazırlanan *Sporcuların, Hakemlerin ve Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği adlı bu tez çalışması, 06.09.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof.Dr. Fatih Mehmet GÖKÇE	
Üye	: Prof.Dr. Arslan KALKAVAN	
Üye	: Doç.Dr. Gökmen ÖZEN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZLÜ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Nihal AKOĞUZ YAZICI	

ETİK BEYAN

Beden Eğitimi ve Spor Doktora Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Sporcuların, Hakemlerin ve Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

06.09.2024

Tarkan HAVADAR

ÖN SÖZ

Doktora eğitimim başlangıcından ve tez çalışmam süresi boyunca bilgi birikiminden yararlandığım, bu süreçte bana her konuda yol gösteren yardımını ve desteğini esirgemeyen, her zaman benimle yakından ilgilenen, sorularıma sabırla cevap veren ve beni daha iyi bir araştırmacı olmam için cesaretlendiren, değerli hocam ve tez danışmanım Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Arslan KALKAVAN'a,

Bu zorlu süreçte yanımdan olduğunu sürekli hissettiren sevgili Doç. Dr. Gökmen ÖZEN'e, Dr. Öğr. Gör. Metin ÖZLÜ 'ye, Dr. Öğr. Gör. Murat KORUCUK,'a Sayın jüri üyeleri Prof. Dr. Fatih Mehmet GÖKÇE, Dr. Öğr. Üyesi Nihal AKOĞUZ YAZICI, Sarıkamış beden eğitimi ve spor yüksek okulu müdürü sayın Prof. Dr. Erdoğan KAYGIN ve Yüksek Lisans Danışmanım Sayın Porf. Dr. Muarat TAŞDAN Hocalarıma, Her daim bana yardımlarını ve zamanın esirgemeyen sayın Esma MAÇÇA ve Ahmet KUL'a

Yaşamın her anında yanımda olan iyiliği ve doğruluğu erdem olarak kabul etmem için bana her daim yol gösteren kıymetli ve değerli Annem, Yurda HAVADAR Babam Suat HAVADAR ve çok sevgili kız kardeşlerim Ayşe HAVADAR, Elif ÖZEN HAVADAR, Leyla HAVADAR ve Oznur SAYIN'a

Doktora eğitimimin çok zorlandığım anlarında bana mutluluk Aşıl原因an canlarım Ayça HAVADAR, Nisa HAVADAR, Eymen ÖZEN, Yağmur HAVADAR ve Görkem ÖZEN'e

Sonsuz Teşekkürlerimi sunarım.

Tarkan HAVADAR
RİZE/2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
1. GENEL BİLGİLER	7
1.1. Öfke ve Öfke Kavramının Tanımı	7
1.2. Öfkenin Nedenleri	8
1.2.1. Rahatsız Edilmek ve Saldırı	9
1.2.2. Dürtüsellik	9
1.2.3. Engellenme	10
1.2.4. Düşük Özsaygı.....	10
1.2.5. Yüksek Özsaygı.....	11
1.3.Öfkenin Boyutları.....	12
1.3.1. Öfkenin Fizyolojik Boyutu	12
1.3.2. Öfkenin Bilişsel ve Duygusal Boyutu	13
1.3.3. Öfkenin Davranışsal Boyutu	14
1.4.Öfke ile İlgili Kuramlar.....	14
1.4.1. James-Lange Kuramı.....	14
1.4.2. Psik- analitik Kuram.....	15
1.4.3. Akılcı Duygusal Davranışçı Kuram	16
1.4.4. Davranışçı Kuram.....	17
1.5. Öfke İfade Biçimleri	18
1.5.1. Öfkenin İçe Yönelmesi.....	19
1.5.2. Öfkeyi Dışa Vurma.....	20
1.6. Öfke ile Başa Çıkma Yöntemleri	20

1.6.1. Bilişsel Yöntemler	20
1.6.2. Duyuşsal Yöntemler	21
1.6.3. Duygusal Yöntemler.....	22
1.6.4. Davranışsal Yöntemler	22
1.6.5. İletişim Yöntemleri.....	23
1.7. Spor Psikolojisinde Öfke kontrolüne Yönelik Yaklaşımlar	24
1.7.1. Öfke Farkındalığı.....	25
1.7.2. Rol Yapma.....	25
1.8. Saldırganlığın Kavramı	26
1.8.1. Saldırganlığın Tanımı	28
1.8.2. Sporda Saldırganlık	30
1.8.3. Sporda Saldırgan Davranışlar Ortaya Çıkma Zamanları	32
1.9. Saldırganlık Türleri	34
1.9.1. Amaç- Yönelimli Saldırganlık	35
1.9.2. Araçsal Saldırganlık	36
1.9.3. Düşmanlık İçeren Saldırganlık	36
1.9.4. Emir altında Saldırganlık.....	37
1.9.5. Atılganlık	38
1.9.6. Yıkıcı Saldırganlık.....	39
1.9.7. Edilgen Saldırganlık	41
1.10. Saldırganlığın Nedenleri	42
1.10.1. Kişilik	42
1.10.2. Aile	43
1.10.3. Cinsiyet.....	44
1.10.4. Yaş	46
1.10.5. Eğitim	47
1.10.6. Kültür.....	47
1.10.7. Çevre.....	48
1.10.8. Kitle İletişim Araçları	49
1.10.9. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı	49
1.11. Spor ve Saldırganlık İlişkisi	50

1.12. Yurt İçi ve Yurt Dışında fke ve Saldırganlıkla İlgili Yapılan Bazı	
alışmalar	52
1.12.1.Yurt İçi alışmalar	52
1.12.2.Yurt Dışı alışmaları	53
2. GEREÇ VE YÖNTEM	55
2.1.Araştırmanın Modeli	55
2.2.Araştırmanın Evreni ve rnekleme	55
2.3.Araştırmanın Tekniği ve Protokol.....	57
2.4. Veri Toplama Araçları	58
2.4.1. Kişisel Bilgi Formu	58
2.4.2. Sürekli fke-fke Tarz leği	58
2.4.3. Buss-Perry Saldırganlık leği	59
2.5. Verilerin İstatistiksel Analizi	60
2.5. Veri Analizi Varsayımları	63
2.5.1. Güvenilirlik Analizleri	63
2.5.2. Normallik Analizleri.....	64
3. BULGULAR.....	81
4. TARTIşMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	102
4.1. Sonuç.....	110
4.2. neriler	112
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	133
ZGEMİş	139

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Beden Eğitimi ve Spor

Tez Türü : Doktora

Danışman : Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

Hazırlayan : Tarkan HAVADAR

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 152

ÖZET

**SPORCULARIN, HAKEMLERİN VE ANTRENÖRLERİN ÖFKE VE
SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ:
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Bu çalışmanın amacı Doğu Anadolu bölgesindeki bireysel ve takım sporları ile ilgilenen sporcu, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin bilimsel veriler ışığında açıklığa kavuşmasıdır. Çalışmanın bu amacı ile ruh sağlığı ve eğitim alanına katkı sağlayacağı düşünülmekte ve hedeflenmektedir. Araştırma 2022-2023 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan 14 ildeki 18 yaş üstü lisanslı bireysel, takım sporcuları, hakem ve antrenöre ulaşılacak amaçlanmıştır. Toplamda 1698 sporcu, hakem ve antrenörden veri toplanmıştır.

Araştırmada, ilişkisel tarama modeli kullanılarak mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, 2022-2023 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan 14 ildeki 18 yaş üstü lisanslı bireysel, takım sporcuları, hakem ve antrenöre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) ölçekleri uygulanmıştır. Toplanan verilerin analizinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Veri toplama aracına geçerlilik ve güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenebilmesi için frekans analizleri, farklılık testleri ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Bu çalışmada sonuç olarak; Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan lisanslı bireysel, takım sporcuları, hakem ve antrenörün çeşitli değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, spor dalı, çalışma yılı, spor yaşantısındaki rolü) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunun yanında test edilen araştırma hipotezlerinin tamamı kabul edilmiş; sporcu, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öfke, Saldırganlık, Sporcu, Hakem, Antrenör

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Physical Education and Sports

Thesis Type : Doctoral Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

Author : Tarkan HAVADAR

Year : 2024

Pages : 152

ABSTRACT

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN ANGER AND AGGRESSION LEVELS OF ATHLETES, REFEREES AND COACHES: EASTERN ANATOLIA REGION EXAMPLE

The aim of this study is to clarify the relationship between the anger and aggression levels of athletes, referees and coaches interested in individual and team sports in the Eastern Anatolia region in the light of scientific data. With this aim, it is thought and aimed that the study will contribute to the field of mental health and education. The research aimed to reach licensed individual, team athletes, referees and coaches over the age of 18 in 14 provinces in the Eastern Anatolia Region in 2022-2023. Data was collected from 1968 athletes, referees and coaches in total.

In the research, the current situation was tried to be revealed by using the relational screening model. For these purposes, the Trait Anger-Anger Style Scale (SS-ATS) and the Buss-Perry Aggression Scale (BPSS) scales were applied to licensed individual and team athletes, referees and coaches over the age of 18 in 14 provinces in the Eastern Anatolia Region in 2022-2023. SPSS 25.0 package program was used to analyze the collected data. Validity and reliability analyzes were applied to the data collection tool. Frequency analyses, difference tests and correlation analyzes were performed to analyze the research data.

As a result of this study; Significant differences were detected between various variables (gender, age, education level, income level, sport branch, working year, role in sports life) of licensed individual and team athletes, referees and coaches in the Eastern Anatolia Region. In addition, all tested research hypotheses were accepted; It was concluded that there was a significant positive relationship between anger and aggression of athletes, referees and coaches.

Keywords: Anger, Aggression, Athlete, Referee, Coach

KISALTMALAR

ADDT	:	Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi
ASKF	:	Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu
BPSÖ	:	Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği
KBF	:	Kişisel Bilgi Formu
maks	:	Maksimum
min	:	Minimum
n	:	Frekans
ss	:	Standart sapma
SÖ-ÖTÖ	:	Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği
SPPS	:	Statistical Package for Social Sciences
%	:	Yüzde
X	:	Aritmetik ortalama

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikler.....	56
Tablo 2. Kullanılan Analizler ile Anlamlılık Düzeyleri.....	61
Tablo 3. Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği Derecelendirilmesi ve Aralık Değerleri ..	62
Tablo 4. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Derecelendirilmesi ve Aralık Değerleri ...	62
Tablo 5. Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği'nin Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları.....	63
Tablo 6. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları	64
Tablo 7. Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Dağılım Analizleri ...	65
Tablo 8. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Dağılım Analizleri	66
Tablo 9. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılım Analizleri	67
Tablo 10. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılım Analizleri	69
Tablo 11. Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin Eğitim Durumuna Göre Dağılım Analizleri	70
Tablo 12. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Eğitim Durumuna Göre Dağılım Analizleri	71
Tablo 13. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Gelir Durumuna Göre Dağılım Analizleri	72
Tablo 14. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Gelir Durumuna Göre Dağılım Analizleri	73
Tablo 15. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Spor Dalı Göre Dağılım Analizleri.	74
Tablo 16. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Spor Dalına Göre Dağılım Analizleri	75
Tablo 17. Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin Çalışma yılına Göre Dağılım Analizleri	76
Tablo 18. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Çalışma Yılına Göre Dağılım Analizleri	77

Tablo 19. Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin Spor Yaşantısı Rolüne Göre Dağılım Analizleri	78
Tablo 20. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Spor Yaşantısı Rolüne Göre Dağılım Analizleri	79
Tablo 21. Katılımcıların cinsiyete göre Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	81
Tablo 22. Katılımcıların yaş gruplarına göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	82
Tablo 23. Katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	84
Tablo 24. Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	86
Tablo 25. Katılımcıların spor dalı türüne göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	87
Tablo 26. Katılımcıların çalışma yılı gruplarına göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	88
Tablo 27. Katılımcıların sportif faaliyet türü durumlarına göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi	89
Tablo 28. Katılımcıların cinsiyete göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	90
Tablo 29. Katılımcıların yaş gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	92
Tablo 30. Katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	94
Tablo 31. Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	96
Tablo 32. Katılımcıların spor dalı türüne göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	97
Tablo 33. Katılımcıların çalışma yılı gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	98
Tablo 34. Katılımcıların sportif faaliyet türü durumlarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi	99

Tablo 35. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ile Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği Skorlarının Pearson Korelasyon analiz.....	101
---	-----

GİRİŞ

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar geçen süreç içerisinde toplumların modernleşmesi, değişmesi ve gelişmesi günlük yaşam içerisinde karşılaşılan zorluklar ile mücadele edebilecek psikolojik dayanıklılık birey için ayrı bir öneme sahiptir. Gelişen ve değişen yenedünya düzeninde yaşam tarzları ile alakalı çeşitlilik gösteren değişimler hem kişinin hem de kişilerin kendi içsel dünyasında beslediği gizil duyguların ve yeteneklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olacak faktörleri etkili bir şekilde uygulamaya koyabilmektir. Sosyal toplumların ayrılmaz bir bileşeni olan sportif yaşam hem bireyin kendi vücudunu tanıma hem de toplumsal kültürün ayrılmaz bir parçasıdır.

Spor günümüz yaşam standartlarında insanoğlunun vazgeçemediği bir olgu olarak yaşantımızdaki yerini almaktadır. Günlük yaşamda spor aracılığı ile birlikte bireyin diğer insanlarla iletişim kurabilmesi için önemli bir etmenken, mental yönden de bireyi yaşam içerisindeki mücadeleye hazır tutmaya yardımcı olur. Kişi hem bireysel sporlarla hem de takım sporları ile etkileşim içindedir. Bireysel ve takım sporları branşlarda görev yapan sporcu, hakem ve antrenörlerin müsabakalarda performanslarını artırabilmek için mental olarak da kendilerini müsabakalara hazırlamak müsabaka öncesi müsabaka sırasında ve sonrasında karşılaşacağı sorunlara karşı direnç gösterebilmesi için gereklidir. Sportif faaliyetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında sporcular, hakemler ve antrenörler üzerinde etkin bir şekilde oluşan başarıma amacının oluşturduğu baskı duygusundan kurtulma ve başa çıkabilmeleri için yeterli eğitimsel desteği uzman kişilerden almaları gerekmektedir. Aşırı başarıma duygusu sporcularda, hakemlerde ve antrenörlerde hayal kırıklığına, gerginliğe ve başarısızlığa neden olabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı müsabaka içinde ve dışında öfke ve saldırganlık duygusu daha etkin bir biçimde ortaya çıkabilir ve telafi edilmez sonuçlara neden olabilmektedir.

Öfke ve saldırganlık, insanda doğal olarak ortaya çıkan duygusal tepkilerdir. Bu duyguların bireyin kendisi ve çevresindeki insanlar üzerinde etkileri vardır (Kalyoncu, 2014). Spor müsabakalarında yer alan sporcular, hakemler, antrenörler ve diğer bireyler arasında öfke ve saldırganlık duyguları yaygın olarak görülebilir. Bu duygular, bazen psikolojik şiddet şeklinde de kendini gösterebilir ve hem sporcuları

hem de hakemleri, antrenörleri olumsuz yönde etkileyebilir. Öte yandan, kulüplerin sürekli başarı beklentileri de bu durumu daha da karmaşık hale getirebilir (Cengiz, 2009). Sporcuların öfke kontrolünü sağlayamadığı veya aşırı derecede saldırgan davrandığı durumlarda, müsabakalara olan dikkatleri, koordinasyonları ve taktiksel davranışları olumsuz yönde etkilenebilir (Doğan, 2005). Sporcular müsabakalarda başarısız olduklarında, bazen bu başarısızlığı hakeme veya diğer bireylere yöneltme eğilimi gösterebilirler. Bu şekilde, sporcular kendilerini korumak ve olumsuz eleştirilerden kaçmak için bir savunma mekanizması oluşturmaya çalışabilirler.

Hakemlik, bireysel sporlar ve takım sporlarında oyunun güzel ve adil bir şekilde tamamlanmasını sağlayan kritik bir rol oynar. Liderlik becerileri, bilgi, tecrübe, eğitim ve kişilik gibi özellikleri gerektirir. Hakemlerin kararlı, tarafsız ve adil olması, spor müsabakalarının düzenli ve heyecan verici bir atmosferde geçmesini sağlar. Ayrıca, fiziksel kondisyon ve konsantrasyon da önemli faktörlerdir, çünkü hızlı kararlar almak ve oyunun akışını yönetmek için gereklidir. Hakemlik, Fair Play kurallarının uygulanması ve sporcuların eşit ve adil bir rekabet ortamında yer almasını sağlar (Orta, 2005).

Müsabakalar sırasında veya sonrasında yaygın olarak hissedilen, ancak açıklanmayan öfke, bireyin enerjisini tüketebilir ve davranışlarını kontrol etmesini zorlaştırabilir. Bu duygu, sporcuların içsel motivasyonunu ve performansını etkileyebilir. Sporcuların öfkeyi yönetme becerileri geliştirmesi ve sağlıklı bir rekabet ortamında kalabilmeleri için duygusal kontrol ve stres yönetimi stratejilerine odaklanmaları önemlidir (Terakye, 1998).

Hakemler, saha içinde ve saha dışında birçok baskıyla karşı karşıya kalır. Her müsabakanın ardından eleştirilere maruz kalır ve sonuçlardan sorumlu tutulurlar. Ayrıca, hakemlerin kişilikleri hakkında çeşitli yargılamalar yapılır. Bu tür gelişmeler, hakemlerin psikolojik ve zihinsel olarak olumsuz etkilenmelerine neden olabilir (Sülün, 2013). Hakemler, bu zorluklarla başa çıkabilmek için güçlü bir özgüvene, duygusal dayanıklılığa ve stres yönetimi becerilerine sahip olmalıdır. Destekleyici bir çevre, hakemlerin motivasyonlarını yüksek tutmalarına ve performanslarını en üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olabilir.

Sporcular, aldıkları eğitim doğrultusunda spor ahlakına uygun davranışları gerektiğini bilmektedirler. Bu kapsamda, saha içinde ve saha dışında müsabakanın

hakemlerine yardımcı olmaları önemlidir (Nuytens ve diğ erleri, 2010). Hakemler müsabaka sırasında sporcularla, antrenörlerle etkili iletişim kurduklarında müsabaka daha verimli ve olumlu bir şekilde ilerleyebilirken, yaşadıkları bir pozisyonun etkisinde kalmaları veya mental olarak müsabakaya hazır olmamaları durumunda müsabakanın sonuçları olumsuz etkilenebilir. Hakemler, her iki taraf için su lanabilecek bir figür olarak kabul edilebilir ve takım ve bireysel sporcuların başarısızlıklarını onlara yükleyebilirler.

Bireysel ve takım sporlarında, sporcuların alt yapısından profesyonel yaşantılarının sonuna kadar olan süreçte antrenörlerin rolü büyük öneme sahiptir. Antrenörler, yetiştirdikleri sporcuları genel toplum davranışlarına uygun bireyler olarak hazırlamak ve gelişim süreçlerine katkıda bulunmak için kendilerini mesleki alanda iyi yetiştirmelidir. Antrenörler, bireysel ve takım sporlarına uygun bir şekilde spor faaliyetlerini ve antrenmanları uygulatarak sporcuları teknik, taktik, dayanıklılık, ruhsal, sosyolojik ve mental açıdan bilinçli ve üst düzey verimlilik seviyesine ulaştırmayı hedeflemelidirler. Ayrıca, antrenörler, sporcuların öfke ve saldırganlık gibi sinirli ve kırııcı davranışlarını ortadan kaldırmak için de eğitim almalıdırlar (Sevim, 2003).

Sportif faaliyetlerin, sporcunun performansını etkileyen bir yönü olarak fiziksel olduğu kadar zihinsel gelişimi de önemlidir. Sporcunun zihinsel olarak güçlenmesi, performansını olumlu yönde etkileyebilir. Aynı şekilde, antrenörlerin de müsabaka öncesinde ve sırasında baskı altındaki sporcularına olumlu yönde komutlar vererek günlük psikolojik dayanıklılıklarını korumaları, başarıya doğrudan etki edebilir. Bu nedenle, antrenörlerin psikolojik durumu, sporcunun başarısıyla doğrudan ilişkilidir (Ağbuğa, 2020).

Antrenörler, sporcuların tutumlarını pekiştirerek olumlu davranışları teşvik etmeli, sporcular arasında bir takım atmosferi oluşturarak birlik ve dayanışmayı sağlamalı ve sporcuların sorumluluklarını paylaşmalarını ve kendi kendilerini kontrol etmelerini teşvik etmelidir (Toklu, 2010). Öfke, literatürde bir durum ve özellik olarak ifade edilirken, öznel olarak daha önce yaşanmış deneyimlere dayanan bir duygusal durumdur. Hafif rahatsızlık düzeyinden yoğun hiddet düzeyine kadar değişebilen duygusal bir durum olarak tanımlanabilir (Deffenbacher, 1996; Wilkowski ve Robinson, 2010).

Dünya genelinde ve ülkemizde, günlük yaşamın dışında spor alanında öfke ve saldırganlık artış göstermektedir. Bu durum, yapısal, çevresel, sosyal ve bilişsel değişkenlerin bir araya gelerek sporda tehdit oluşturmamasından kaynaklanmaktadır (Russell, 2003). Sporcuların, bireysel sporlarla uğraşınlar ya da takım sporlarıyla ilgilensinler, öfke düzeylerini etkileyen en önemli faktörün rekabet duygusu ve kazanma isteği olduğu belirtilmektedir (Kızmaz, 2004; Robazza ve diğerleri, 2006).

Öfke, saldırganlık üzerinde en çok araştırılan yordayıcı değişkenlerden biri olarak belgelenmiştir (Anderson ve Bushman, 2002; Shorey ve diğerleri, 2011; Wilkowski ve Robinson, 2008). Öfke, duygusal bir durumu ifade ederken, saldırganlık zarar verme niyeti olan herhangi bir davranışı ifade eder (Kassinove ve Sukhodolsky, 1995). Saldırganlık, bireyin kendisine veya sosyal çevresine zarar verme eğilimini temsil eden ve nispeten sürekli olan bir özelliktir. Kendine yönelik saldırganlık en şiddetli biçimi olan kendini harap etme ve intihar şeklinde ortaya çıkabilirken, rakiplere, takım arkadaşlarına veya diğer insanlara yönelik saldırgan eğilimler de saldırganlığın ikinci boyutunu oluşturur (İkizler, Balcıoğlu, Atay, 1996).

Spor faaliyetleri, belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşse de her saldırganlık izlenimi veren davranışı saldırı olarak nitelendirmek doğru değildir. Örneğin, gole giden bir rakip oyuncuya yapılan faul veya boksta puan almak için atılan bir yumruk her zaman saldırganlığın ifadesi olmayabilir. Sporda saldırganlık hakkında konuşabilmek için davranışın ilgili spor dalının kurallarının dışına çıkarak rakibe fiziksel veya psikolojik zarar verme niyetiyle gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Müsabaka ve rekabet şartları altında, kurallar içinde kalan ancak rakibin kendi amacına ulaşmasını engelleyen davranışları saldırganlıktan ayırt etmek önemlidir (İkizler, Balcıoğlu, Atay, 1996). Bu nedenle, sporun doğası gereği bazı rekabetçi durumlar yaşanabilir, ancak bunlar doğrudan saldırganlık olarak nitelendirilmemelidir.

Bu çalışma Doğu Anadolu bölgesinin de görev yapan farklı branşlardaki sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin sportif faaliyetlerde müsabaka öncesi, sonrası ve müsabaka sırasında maruz kaldıkları fiziki ve sözlü olarak karşılaştıkları öfkeli ve saldırgan etmenlere karşı gösterdikleri tepkilerin incelenmesi ve literatüre farklı bir çözüm sunabilmek için hazırlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Doğu Anadolu bölgesindeki bireysel sporlar ve takım sporları ile ilgilenen sporcu, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve ele alındığı demografik değişkenler açısından farklılaşmalarının da incelenmesi amaçlanmış bilimsel veriler ışığında açıklığa kavuşmasıdır.

Problem Cümlesi

Sporcuların, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık durumları başarılarını etkilediği farklı çalışmalarda ileri sürülmektedir. Bu çalışmada sporcuların, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık durumlarının araştırılması önemli görülmektedir.

Ayrıca bu faktörlerin etki seviyesi ve aralarındaki ilişki düzeylerinin araştırılması Sporcular, Antrenör ve Hakemlerin başarı ve performansı üzerine etki etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda çözümlenmesi amaçlanan araştırma problemleri şu şekildedir:

1. Sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık düzeyleri nedir?
2. Sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri; cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim düzeylerine, gelir düzeylerine, spor dallarına, çalışma yıllarına ve spor yaşantısındaki rollerine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

Araştırma Hipotezleri

- a. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında bir fark yoktur.

- b. Yaşı bağı olarak sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında bir fark yoktur.
- c. Eğitim Düzeyine bağı olarak sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında bir fark yoktur.
- d. Gelir Düzeyine bağı olarak sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında bir fark yoktur.
- e. Spor Dalına göre sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık arasında bir fark yoktur.
- f. Çalışma Yılına göre sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık arasında bir fark yoktur.
- g. Sporcuları, hakemlerin ve antrenörlerin öfke ve saldırganlık seviyeleri arasında bir fark yoktur.

Araştırmanın Varsayımları

- a-) Araştırmada uygulanan yöntemin araştırmanın hedefine uygun nitelikte olduğu varsayılmıştır.
- b-) Araştırmada kullanılan ölçeklerin öfke ve saldırganlık tarzlarını belirlemeye uygun olduğu varsayılmıştır.
- c-) Araştırmaya katılan bireysel ve takım sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin ölçekleri doğru ve düzgün şekilde doldurduğu varsayılmıştır.
- d-) Örneklemin evreni temsil eder nitelikte olduğu varsayılmıştır.

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Öfke ve Öfke Kavramının Tanımı

İnsanın olumsuz bir etkiye karşı bilişsel ve fizyolojik tepkiler gösterdiği durumlar, genellikle tehdit edilme, hayal kırıklığı, yoksun bırakılma veya engellenme gibi durumlar olarak tanımlanabilir. Bu durumlar, bireyde kaygı verici duyguların ortaya çıkmasına neden olur ve bazen şiddet, saldırganlık ve kızgınlık gibi hareket ve davranışlara yol açabilir (Berkowitz ve Harmon-Jones, 2004; Budak, 2000). Şahin (2005)'de öfke, karşılaşılan bir duruma verilen tepki olarak ifade edilir. Hayal kırıklığı, stres, kaygı, üzüntü ve korku gibi duyguların sonucunda öfke duygusu ortaya çıkabilir. Bu durum genellikle bireylerin farkında olmadan içinde bulundukları bir durumda ortaya çıkar (Özmen, 2006). Öfke duygusu, bireyin yaşantısında aniden ortaya çıkan bir durum olmak zorunda olmayabilir. Ayrıca, bilinçli veya kasıtlı olarak kötülük yapmayan bireylere veya durumlara karşı tepkiler olarak da sergilenebilir. Bir amaca ulaşmanın veya ihtiyacın engellenmesi durumunda birey kızgınlık ve saldırganlık duyguları yaşayabilir (Cüceloğlu, 2015). Öfke, geniş bir perspektiften ele alındığında, negatif etkileri olan bir duygu ve düşünce durumudur. Bireyin içinde bastırılmış duyguların zaman zaman ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. Fiziksel ve sözlü tepkilerin çoğu zaman asıl kaynağı olan duyguların bireyi cesaretlendirebileceği, kimi zaman anormal davranışlara yol açabileceği ve bireyin korku ve baskı altında duygularını kontrol edememesine neden olabileceği bir duygudur (Gentry, 2007).

Aristo'nun öfke duygusunu doğuştan gelen bir duygu olarak tanımlamasıyla birlikte, günlük yaşamda öfke duygusu önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü günlük olaylar ve durumlar bireyin tepki olarak gösterdiği olumsuz duyguların bir yansımasıdır. Öfke duygusu bazen kısa süreli, bazen orta düzeyde ve bazen de yoğun bir şekilde fiziksel ve sözlü tepkilere dönüşebilir (Balkaya ve Şahin, 2003). Korkut (2012), öfkenin doğuştan gelen doğal ve temel bir duygu olduğu belirtilirken, aynı zamanda öfkenin olumlu ve olumsuz etkilerine vurgu yapmak için öz koruma işlevine sahip olduğu ifade edilmektedir. Öfkenin sınırları koruma ve haksızlıkları düzeltme için harekete geçirici bir işlevi olduğu belirtilirken, aynı zamanda güç ve kontrol etme isteği, sorumluluktan kaçma, zayıf iletişim becerileri, savunma aracı

olarak kullanma ve huy haline getirme gibi işlevleri de bulunmaktadır. Öfkenin planlanmamış bir durumda aniden ortaya çıkabilen bir içsel duygu olduğu ve farklı durumlarda ve farklı yerlerde ortaya çıkabileceği belirtilirken, bu duygunun psikolojik uyarılmışlık oluşturabileceği ve bireyleri incitebileceği, ayrıca öğrenilen tepkilerin sonucu olarak ortaya çıkan davranışsal tepkiler olduğu ifade edilmektedir (Balkaya, 2000). Spielberger (1988)'e göre öfke hem değişken bir duygusal durum hem de bir bireyin karakter özelliği olarak kabul edilebilir. Öfke, kişinin öfke deneyimlerinin sıklığına bağlı olarak ortaya çıkan bir karakter özelliğidir ve kişinin öfkeye eğilimini belirleyebilir (Spielberger, 1988).

Öfke, genel olarak engellenmeler sonucunda bireyin dünyaya, diğer insanlara ve kendine yönelik olarak ortaya çıkan bir duygudur. Öfkenin ortaya çıkmasında tek bir neden değil, çeşitli psikolojik, duygusal, fiziksel, davranışsal veya sözel faktörler etkili olabilir. Öfkenin kabul edilebilir olduğu ve gerektiğinde kontrol edilebilen bir duygu tepkisi olduğu ve etkin bir şekilde ifade edildiğinde işe yarayabileceği söylenebilir (Waddell, 2004).

1.2. Öfkenin Nedenleri

Öfkenin kaynakları araştırıldığında, öfkenin insan ilişkilerinden bağımsız bir duygu olmadığı görülmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkilerde yaşanan hayal kırıklıkları, bireyin öfke duygusunu tetikleyebilir (Averill, 1983). Öfkenin nedenleri arasında hor görülme, haksızlığa uğrama, çekememezlik, iğneleyici sözler, büyüklük taslama, sosyal alanda engellenme gibi faktörlere de yer verilmiştir (Deffenbacher, Stark, 1992).

Öfke, sosyal yaşamda ekonomik, sosyal veya kişisel problemlerden veya engellemelerden kaynaklanan temel bir duygu olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda öfke, bireyin üstesinden gelmeye çalışması gereken bir duygudur (Şahin, 2005). Araştırmalar da etkili bir şekilde başa çıkılmadığında öfkenin fiziksel, çevresel, psikolojik veya hukuksal faktörlere yol açabileceğini göstermektedir. Öfkenin ortaya çıkmasının nedenleri arasında engellenme, dürtüsellik, rahatsız edilme, saldırı, düşük özsaygı ve yüksek özsaygı gibi faktörler yer almaktadır (Robins ve Novaco, 1999; Berkowitz ve Harmon-Jones, 2004).

1.2.1 Rahatsız Edilmek ve Saldırı

Freedman ve ark. (1989)'e göre birey, sözlü veya fiziksel olarak tedirgin hissettiğinde veya saldırıya maruz kaldığında kaynağa yönelik öfke hissiyle birlikte huzursuzluk duygusu ortaya çıkar. Birey rahatsız edildiğinde veya saldırıya uğradığında, kendisine zarar geleceğini düşündüğünden dolayı refleks olarak dışarıdan gelen etkiye tepki verir (Stephanie, Piquero, 2004).

1.2.2. Dürtüsellik

Bireyin, sözlü veya fiziksel bir etkiye anlık bir şekilde tepki vermeden önce yeterince düşünmeden kendini gösteren davranışı, bilişsel bir fonksiyon olarak tanımlanır. Bu tür davranışlar özellikle dışa dönük bireylerde daha sık görülebilir. Bu davranışlar, duygusal yanıtların kontrolsüz bir şekilde dışa vurulmasını ifade edebilir ve bireyin düşünme sürecinin arka plana atıldığını gösterir. Kendini kontrol etme becerilerinin eksik olduğu durumlarda ortaya çıkan bu davranışlar, çeşitli durumlarda olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle, bireylerin kendilerini yönetme, düşünme süreçlerini aktive etme ve uygun tepkileri verme becerilerini geliştirmeleri önemlidir (Dickman, 1990). Dürtüsellik, kişinin olumsuz sonuçlara karşı az bir duyarlılığa sahip olması ve düşünce sürecini tamamlamadan ani tepkilere eğilim göstermesi anlamına gelir. Bu durum, planlı ve kontrollü davranma yeteneğini zayıflatır. Dürtüsellikle başa çıkmak için bilinçli farkındalık geliştirmek, planlama ve organizasyon becerilerini artırmak, dikkat ve ilgiyi kontrol etmek, zamanı etkili bir şekilde yönetmek, stresi azaltmak ve düşünce süreçlerini kontrol etmek gibi stratejiler kullanılabilir (Moeller ve diğerleri, 2001).

Dürtüsellik, öfke ve saldırganlık davranışlarının yanı sıra, engellenmeye karşı düşük toleransı ve plan yapma yeteneğinin eksikliğini de içerir (Berman ve Jobes, 1991; Oquendo ve Mann, 2000). Dürtüsellik, bir kişinin iç veya dış uyarıcılara hızlı ve düşünce süreçlerini tamamlamadan tepki verme eğilimi taşıdığı bir davranış özelliğini ifade eder. Bu davranışlar, muhtemel olumsuz sonuçları göz önünde bulundurmadan gerçekleşebilir. McCown, Johnson ve Shure'un (1993) tanımına göre dürtüsellik, anlık tatmin arayışıyla karakterize edilen bir davranış kalıbını içerir (McCown, Johnson, Shure, 1993).

Dürtüsellik, bilişsel ve davranışsal özelliklerin bir arada bulunduğu bir yapıdır. "Dürtüsel" olarak değerlendirilebilecek bir eylemde iki önemli unsur vardır: Harekete geçmek için bir dürtü, motivasyon veya arzu ile bu dürtünün engellenmesi, kısıtlanması veya kontrol edilmesinde yetersiz duygu oluşumu (De Young, 2013).

1.2.3. Engellenme

Bireyin ihtiyaçlarının engellenmesi durumunda ortaya çıkan öfke duygusu, tepkiye bağlı olarak şiddetli veya orta düzeyde olabilir. Dollard ve arkadaşları (1939), engellenme-saldırganlık modeliyle ilişkili olarak öfkeyi açıklamışlardır. Bu modele göre, bir amaca yönelirken müdahale veya engellemeye maruz kalan birey otomatik olarak saldırganlık tepkisi verir. Berkowitz ise, engellenme aşamasından sonra ilk olarak kaçma veya savaşma tepkisinin ortaya çıktığını, daha sonra bireyin bu deneyimi bilişsel olarak yorumladığını ve en sonunda hangi duyguyu deneyimlediğini fark ettiğini belirtir. Öfke duygusu her zaman saldırganlıkla sonuçlanmayabilir (Berkowitz, 2003).

Engellenme-saldırganlık hipoteziyle ilgili açıklamalar incelendiğinde, iki farklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Birincisi, öfkenin olağan nedeninin engellenme olduğunu savunmaktadır. İkincisi ise öfke ve saldırganlığın doğuştan gelen bir dürtü olduğunu ve amaca ulaşmaya kadar süren bir enerji biçimi olduğunu belirtmektedir (Özmen, 2006; Atkinson ve diğerleri, 1993).

1.2.4. Düşük Özsaygı

Düşük öz saygıya sahip bireyler, kendilerine karşı olumsuz düşüncelere sahip oldukları için kendilerini geliştirmeye daha fazla ihtiyaç duyarlar. Düşük öz saygıya sahip bireylerin bazı özellikleri şunlardır: kendilerini tehdit altında hissederler, olumsuz geri bildirimlere fazlasıyla duyarlıdırlar, çevreden gelen eleştirilerin doğru olduğunu düşünürler, kendi yeteneklerini küçümserler, öz düzenleme konusunda zorluk yaşarlar, yapmak istedikleri şeylerde kararsızlık yaşarlar, zorlu veya riskli durumlardan kaçınırlar, kendilerine güvenme konusunda sorunlar yaşarlar ve sosyal ilişkilerden kaçınırlar (Campbell ve Lavalley, 1993; Heatherton ve Ambody, 1993).

Düşük öz saygıya sahip bireylerin yaşamlarında pek çok zorlukla karşılaştıkları göz önüne alındığında, öz saygının geliştirilmesinin olumlu niteliklere

sahip bireylerin yetişmesi açısından önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Öz saygıyı artırmak ve bireyin yaşamını iyileştirmek için altı temel boyuta odaklanmanın önemli olduğu belirtilmektedir.

Bunlar;

- a) Bilinçli yaşama pratiğini edinmek: Kendi düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını daha bilinçli bir şekilde fark etmek ve yönetmek.
- b) Kendini kabul etmeyi artıracak faaliyetler içerisinde olmak: Kendini sevmek, değer vermek ve kabul etmek için olumlu etkinliklere ve ilişkilere zaman ayırmak.
- c) Kendi sorumluluğunu almak: Kendi hayatının aktif bir şekilde yöneticisi olmak, seçimlerinin ve eylemlerinin sonuçlarını üstlenmek.
- d) Kendine güveni artırmak: Yeteneklerine, başarılarına ve potansiyeline güvenmek ve kendine olan inancı güçlendirmek.
- e) Amaçlı bir yaşam sürdürmek: Kişisel değerlerine ve hedeflerine uygun bir yaşam tarzı ve amaca sahip olmak.
- f) Kişisel bütünlüğü sağlamak: İçsel uyum, tutarlılık ve bütünlük içinde olmak, değerlerle uyumlu davranmak.

Bu boyutlar, öz saygının geliştirilmesi ve bireyin yaşam kalitesinin artırılması için önemli adımları temsil etmektedir (Branden, 1994).

1.2.5. Yüksek Özsaygı

Yüksek öz saygıya sahip olan bireyler, kendilerini önemli ve olumlu niteliklere sahip olarak değerlendirirler. Olumsuz özelliklerini fark ettiklerinde ise bu durumdan fazla etkilenmezler. Saldırgan tutumlardan uzak dururlar ve kendilerine güvenleri yüksektir. Değerlendirme durumlarını kendi benliklerini geliştirme fırsatı olarak algırlar ve birçok alanda başarı gösterme eğilimindedirler. Zorlu hedefler belirlemekten çekinmezler ve etkin bir öz düzenleme becerisine sahiptirler. Kendi potansiyellerini gerçekçi bir şekilde değerlendirirler ve sağlıklı bir psikolojik yapıya sahiptirler. Ayrıca, zayıf yönlerini keşfederek bu alanlarda gelişmeye çalışırlar. (Blaine ve Crocker, 1993; Heatherton ve Ambady, 1993).

Rosenberg (1965) tarafından ifade edildiği gibi, yüksek öz saygı bireyin kendisine saygı duyması ve kendini değerli görmesiyle ilişkilidir. Buna karşılık, düşük öz saygı ise bireyin benliğini değerlendirmede olumsuz bir tutum içinde olmasından kaynaklanır. Yani birey, kendini yetersiz, değersiz veya beğenilmeye değer olmadığını düşündüğü bir şekilde algılar. Bu olumsuz değerlendirme, düşük öz saygının temelini oluşturur.

Bu bağlamda, yüksek öz saygıya sahip olmanın, bireyin kendini değerli hissetmesine ve pozitif bir benlik algısı geliştirmesine yardımcı olduğu söylenebilir. Öz saygının düşük olması ise kendine yönelik olumsuz değerlendirme ve olumsuz duygularla ilişkilidir (Rosenberg, 1965).

1.3.Öfkenin Boyutları

Her duygu, bireyi bir gelişme sürecine yönlendirir. Bireyin içinde bulunduğu duygular, sosyal çevrede ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olur. Bu yardım, bireyin hayatındaki sorunlarla başa çıkmasına önemli katkılar sağlar. Bu katkılar arasında, bireyin içinde var olan öfke duygusunun da doğal bir şekilde yaşanması vardır. Öfke duygusu genellikle olumsuz bir şekilde ifade edilerek ifade edilir, ancak bu, öfkenin olumsuz bir duygu olduğu anlamına gelmez, daha çok ifade tarzıyla ilgilidir (Bedel, 2011).

Bireylerin öfke duygusunu ifade tarzları, öfkenin içe atılması veya dışa vurulması gibi belirli durumlara bağlıdır ve bu durumlar öfkenin farklı boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Öfkenin tanımlanması ve yapılan araştırmalara dayanarak, öfke duygusunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Kannis ve Diğerleri, 2019). Öfkenin bu boyutlarını 3 ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlar;

1.3.1. Öfkenin Fizyolojik Boyutu

Bireyin içinde bulunduğu heyecanlar ve duygular, hipnotik bir etkiye sahiptir. Öfke, nefret veya aşırı sevgi gibi heyecan durumlarında, insanlar doğru ve net kararlar verme konusunda zorluklar yaşayabilir ve heyecanların etkisi altında davranışlarını kontrol edemeyebilir (Fink, 2010). Öfke, vücutta yüksek hormon seviyeleri ve düşük uyarılma eşikleri ile karakterize edilen bir fizyolojik tepkiyi temsil eder. Bu duygu, kardiyovasküler sistemdeki değişiklikler, endokrin sistemin

uyarılması ve limbik sistemin etkinliğinde artış gibi fizyolojik aktivasyon belirtileriyle kendini gösterir. Ayrıca, öfke iskelet kaslarında gerginlik gibi fizyolojik değişikliklere neden olabilir (Robins ve Novaco, 1999).

Öfkenin fiziksel belirtileri, kaşların çatılması, gerginleşen kaslar, ellerin yumruk yapılması, nefes almanın zorlaşması, ellerde ve kafada titreme, yüzde kızarma, uyuşma hissi, kasılma, burundan nefes alma, diş gıcırdatma, sıcaklık artışı hissi, aşırı terleme, şiddetli baş ağrısı ve hızlı hareketler gibi çeşitli fiziksel tepkileri içerir (Balkaya ve Şahin, 2003).

1.3.2. Öfkenin Bilişsel ve Duygusal Boyutu

Bireyin öfke belirtileri hem bilişsel hem de duygusal açılardan olayların algılanması, yorumlanması ve tepki verme süreçleriyle bağlantılıdır. Bireyler, yaşadıkları olaylara karşı verdikleri tepkileri, olayların nesnel gerçekliğinden ziyade kendi bireysel yorumlarına, inançlarına ve anlamlandırmalarına dayandırır (Yazgan, 2004). Öfkenin bilişsel boyutu, bireyin olayları nasıl değerlendirdiği, ne şekilde anlamlandırdığı ve bu anlamlandırmaların üzerinde ne tür düşünceler geliştirdiğiyle ilişkilidir.

Bireylerin öfke tepkileri, genellikle kişisel deneyimlerine, değerlerine, inanç sistemlerine ve sosyal öğrenme süreçlerine dayanır. Bu bağlamda, bireyin yetiştiği çevre, kültürel etkiler, aile dinamikleri ve kişisel geçmişi, öfke tepkilerinin oluşumunda önemli bir rol oynar (TenHouten, 2019). Bireyin öfke tepkileri, olayların objektif gerçekliğinden ziyade, bireyin olayları nasıl değerlendirdiği ve anlamlandırdığı üzerine odaklanır. Bu nedenle, aynı olaya farklı bireylerin farklı tepkiler vermesi mümkündür.

Öfkenin bilişsel boyutu, engellenme, haksızlık hissi, taraflı düşünceler, intikam alma dürtüsü ve suçlama gibi faktörlerle ilişkilidir. Birey, bir olaya tepki verirken, önceden edinilmiş inançlar, yargılar ve değerler doğrultusunda düşünce süreçleriyle hareket eder. Öfkenin bilişsel boyutu, kişinin olayları nasıl yorumladığı, kendi düşüncelerini nasıl şekillendirdiği ve bu düşüncelerin öfke tepkilerini nasıl etkilediğiyle ilgilidir (Deffenbacher, 1999).

Bütün bu ifadeler sonra sonuç olarak, öfkenin bilişsel ve duygusal bileşenlerinin birlikte çalışarak bireyin tepki verme süreçlerini etkilediğini

vurgulamaktadır. Bireylerin yaşadıkları olaylara verdikleri tepkiler, kendi yorumları, inançları ve anlamlandırmalarıyla ilişkilidir. Ayrıca, öfkenin bilişsel boyutu, engellenme, haksızlık hissi, taraflı düşünceler, intikam alma dürtüsü ve suçlama gibi faktörlerle şekillenir.

Öfkenin davranışsal tepkileri, bireyin büyüdüğü aile yapısı, sosyal çevresi, aldığı eğitim, yaşadığı toplumun kültürel ve inanç yapısı, teknolojik araçlar ve hatta sosyal medya gibi etkenlerden etkilenebilir. Bu faktörler, bireyin öfkesini nasıl ifade ettiğini, dışa vurduğunu veya yönlendirdiğini şekillendirebilir (Özkan, 2008). Öfkenin davranışsal açıdan ifade edildiği belirti, bireyin öfke duygusunu nasıl yansıttığı, öfkeye karşı gösterdiği çaba ve tepkileri şeklinde açıklanabilir. Bazı bireyler öfkesini bastırmaya çalışarak veya tepkisini saklayarak kontrol etmeye çalışırken, bazıları da öfkeyi dışa vurarak gösterir (Feldman, 1998).

Bireyin öfkenin davranışsal boyutunda yaşadığı sorunlar, öfkenin bilişsel boyutunda yaşadığı sorunları açıklama veya yorumlama süreciyle doğrudan ilişkilidir (Lopez ve Thurman, 1986). Öfkenin davranışsal boyutu, öfkenin kaynağı olan veya artmasına neden olan durumlarla başa çıkmak için sergilenen tepkileri içerir. Bu tepkiler arasında sigara kullanımı, aşırı yeme, huzursuzluk, ilaç kullanımı gibi davranışlar da bulunabilir. Bu davranışlar, öfkenin davranışsal boyutuyla ilişkilendirilebilir (Edmonson ve Conger, 1996).

1.4.Öfke ile İlgili Kuramlar

Bu çalışmanın bu bölümünde, öfke ile ilgili bazı kuramlar ve öfkeye karşı yaklaşım tarzları hakkında bilgi sunulacaktır. Öfke ile ilgili çeşitli kuramlar ve yaklaşım tarzlarına değinilerek, öfkenin anlaşılması ve yönetimi konusunda bir temel sunulacaktır.

1.4.1. James-Lange Kuramı

Bu kuram, duyguların ifade edilmesi konusunda ilk kapsamlı açıklamayı yapması açısından önem taşımaktadır. James ve Lange'ın kuramına göre, davranışlar, duyguların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. James ve Lange'ın duygular kuramı, öfke dahil olmak üzere duygularla ilgili en kapsamlı kuramlardan biridir. Kurama

göre, birey çevresindeki uyarıcıları algıladığında bedensel değişimler yaşar ve bu değişimlerin farkına varması duyguların ortaya çıkmasına yol açar (Özmen, 2006).

Fizyolojik tepkiler genel olarak hızlanan kalp atışları, artan terleme, gerilen mide ve yüz kasları, sıkılan dişler, çene ve yumruklar gibi tepkiler şeklinde ortaya çıkabilir (Sütcü, 2006). Birey, çevresindeki uyarıcılara karşı bedeninin verdiği fizyolojik tepkileri fark ettiğinde korku ve öfke gibi duygular ortaya çıkar (Groves ve Schlesinger, 1982). Davranışlarımız, duygularımızı etkileyen önemli bir faktördür. Çevreden gelen uyarılarla birlikte bedensel tepkiler geliştiririz ve bu tepkilerin farkına varmamız duyguların oluşmasına yol açar. Duygularımız da davranışlarımızı etkiler ve bireyin yaşantısında önemli bir rol oynar (Özmen, 2006). Bu ilişki, insanların duygusal deneyimlerini anlamak ve davranışlarını anlamlandırmak için önemlidir.

James ve Lange'ın duygular kuramının duyguların ortaya çıkmasındaki rolünü vurgulamaktadır. Bireyin çevresindeki uyarıcılara verdiği fizyolojik tepkilerin farkına varmasıyla duyguların ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Ayrıca, öfke gibi duyguların fizyolojik tepkilerle ilişkili olduğu ve bu tepkilerin fark edildiğinde duygusal deneyimlerin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Davranışların duygulardan önce gerçekleştiği ve duyguların da davranışları etkilediği ifade edilmektedir.

1.4.2. Psik- analitik Kuram

Sigmund Freud, psikanalitik kuramın en önemli temsilcilerinden biridir. Freud'a göre öfke içgüdüsel bir duygudur ve insanlar iki temel içgüdüyle doğarlar ve bu içgüdüler bireylerin davranışlarını şekillendirir. Bunlar yaşam içgüdü ve ölüm içgüdüdür. Freud'a göre, yaşam içgüdü cinsel bir nitelik taşırken, ölüm içgüdü yıkıcı ve saldırgan davranışları içeren bir içgüdü olarak tanımlanır. Bu iki içgüdü, insan davranışının temel belirleyicileri olarak Freud'un kuramında önemli bir rol oynar (Tura, 2010). Bu kuramda cinsellik ve saldırgan dürtülerin önemi vurgulanmaktadır. İstenilen düzeyde tatmin edilmeyen bu dürtüler bilinç dışı çatışmalar sonucunda bilince dönüşürken, bireyin savunma mekanizması tarafından doğrudan saldırgan davranışlar olarak ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bilinç dışı savunma mekanizması, öfke duygusunu aynı anda harekete geçirerek iç tehditlere karşı bireyi savunup duygularını düzenleyen bir görev üstlenir. Öfkenin psikanalitik yaklaşımda

başka bir görevi de vardır; o da rahatlama işlevini yerine getirmektir (Dilekler ve diğerleri 2014).

Öfkenin bu işlevi, bireyin içinde tuttuğu ve ifade edemediği yoğun duyguların belirli bir süre sonra patlama noktasına ulaştığı durumlarda ortaya çıkar (Akgül, 2000). Psikanalitik yaklaşıma göre, öfkenin boşaltılamadığı durumlarda psikosomatik ve psikolojik hastalıkların ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir. Bu teoriye göre, öfke duygusu bastırıldığında veya uygun bir şekilde ifade edilmediğinde, bu duygunun enerjisi bedende birikerek çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilir. Psikanalitik terapi, bireyin öfke duygusunu anlaması, ifade etmesi ve sağlıklı bir şekilde yönetmesi için yardımcı olabilir (Thomas, 1993).

Freud, saldırganlığı doğuştan gelen içgüdüsel bir haz duygusu olarak tanımladığı için, saldırganlık ve öfke arasında ayırım yapmamış ve bu terimleri birbirinin yerine kullanmıştır. Ona göre, insanın içgüdüsel doğasında saldırganlık ve öfke dürtüleri bulunur ve bu dürtüler doğal bir şekilde ortaya çıkabilir. Bu yaklaşıma göre, öfke, bir tür saldırganlık ifadesi olarak değerlendirilebilir. Ancak, sonraki psikanalitik teoriler ve yaklaşımlar, öfke ve saldırganlık arasında bazı farklılıklar olduğunu ve her iki kavramın ayrı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır (Sütcü, 2006). Freud ayrıca öfke ve saldırganlığın temellerinin haz içgüdüünün kısıtlanmasının sonucu olarak oluştuğunu da belirtmektedir (Freud, 2015). Bu teoriye göre, insanın içinde bulunan öfke ve saldırganlık eğilimleri, toplumsal kurallar ve toplumun beklentileri tarafından baskılanır. Haz içgüdüünün kısıtlanması, öfkenin ve saldırganlığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Freud'a göre, bu içgüdülerin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve toplumun kabul edilebilir normları içinde ifade edilmesi önemlidir.

1.4.3. Akılcı Duygusal Davranışçı Kuram

Albert Ellis tarafından 1995 yılında araştırılan Akılcı Duygusal Davranış Terapisi (REBT), başlangıçta Akılcı Terapi olarak adlandırılmış olup daha sonra Akılcı Duyuşsal Terapi (ADT) ve Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT) olarak adlandırılmıştır (Önem, 2010). Bu terapi yaklaşımı, bireyin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını etkileyen irrasyonel inançları ve düşünceleri belirlemeyi ve bunları değiştirmeyi hedeflemektedir.

Akılclı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT), diğeri terapi yöntemlerinden ayrılan bir yaklaşım olarak bilinir çünkü düşünce ve davranış merkeze alır. ADDT, düşünme süreçlerini, değerlendirmeyi, karar verme yetilerini ve analitik düşünmeyi vurgular. Ayrıca, mantıklı, ikna edici, yorumlayıcı ve felsefi özelliklere sahiptir. Bu terapi yaklaşımı, bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçler arasında etkileşimin olduğunu kabul eder ve bu süreçler arasında neden-sonuç ilişkilerinin bulunduğuna inanır (Akın, 2009). Akılclı Duygusal Terapi'ye göre, bir bireyin biyolojik, psikolojik, sosyal, duygusal ve davranışsal yönleri bir bütün olarak incelenmelidir. Bu terapi yaklaşımı, bireyin duygusal tepkilerini yönlendiren en etkili faktörün, yaşanan olaylardan ziyade bu olaylara karşı geliştirdiği düşünce ve inançlar olduğunu vurgular. Akılclı Duygusal Terapi, bu düşünce ve inançların gözden geçirilmesini ve gerektiğinde değiştirilmesini teşvik eder (Akça ve diğeri, 2011). Bu yaklaşıma göre, düşüncelerimiz ve inançlarımız duygusal deneyimlerimizi etkiler ve bu nedenle, olumsuz duygusal tepkilerimizi değiştirmek için düşünce kalıplarımızı sorgulamamız ve yeniden yapılandırmamız önemlidir.

1.4.4. Davranışçı Kuram

Davranışçı kurama göre, bireyin içsel süreçleri ölçülemez ve öğrenilmiş davranışlar olarak açıklanır. Davranışlar, çevreden gelen uyarıcılara verilen öğrenilmiş tepkiler olarak değerlendirilir. Öfke, şiddet ve saldırganlık gibi eğilimler de bu kurama göre sonradan öğrenilmiş davranışlardır (Staddon, 2017; Sezer, 2007).

Davranışçı kuramın önde gelen temsilcilerinden olan Skinner, öfkenin çevreden gelen uyarıcılara verilen öğrenilmiş tepkiler olduğunu savunur. Ayrıca, Skinner'a göre, bu tepkilerin ödüllendirilmesi gerektiğini vurgular. Ödüllendirilen davranışların tekrarlama olasılığı daha yüksektir, bu nedenle öfkenin düzeltilmesinde ödüllendirme mekanizması önemli bir rol oynar (Türker, 2010). Örneğin, ailesi tarafından öfke ve saldırganlık davranışları desteklenen bir birey, aile içinde bu davranışlara karşı ödüllendirildiğinde bu davranışlara devam edebilir. Bu şekilde birey, saldırgan bir karakter geliştirebilir.

Aynı şekilde, birey futbol oynarken saldırganlığı ödüllendirilirken, aile ortamında ise bu davranış yasaklandığında birey, çevresine göre saldırgan tepkiler gösterebilir. Bu durumda, bireyin çevresindeki ödüllendirme ve yasaklama süreçleri,

saldırgan davranışların şekillenmesinde etkili olabilir. Bu örnek, çevresel faktörlerin, bireyin saldırganlık düzeyini ve davranışlarını etkileyebileceğini göstermektedir. (Atkinson ve diğerleri., 2010). Davranışçı kurama göre, bireyin davranışları çevresel faktörler ve öğrenme süreçleriyle şekillenir. Davranışların tekrarlanması ve devam etmesi, bu davranışların ödüllendirilmesine bağlıdır. Bu nedenle, öfke ve saldırganlık davranışlarının azaltılması veya değiştirilmesi için uygun ödül ve cezaların kullanılması önemlidir (Staddon, 2017).

Davranışçı kuram, bireyin davranışlarını çevresel etkiler ve öğrenme süreçleriyle açıklamaya odaklanırken, diğer kuramların vurguladığı içsel süreçler, duygusal faktörler ve düşünceleri göz ardı etmektedir. Bu nedenle, davranışçı kuram öfke ve saldırganlık gibi davranışların açıklanmasında yalnızca bir bakış açısı sunmaktadır ve diğer kuramların perspektiflerine ek olarak değerlendirilmelidir.

1.5. Öfke İfade Biçimleri

Bireyin öfke duygusunu ifade etme şekli, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu faktörler arasında kültürel özellikler, öğrenilmiş davranışlar, bireyin beklentileri, yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve aile davranışları yer almaktadır (Tetik ve diğerleri, 2014; Kıran ve Çelikkaleli, 2016). Öfkenin ifade edilme biçimi, bireyin içsel dünyasındaki sorunlardan kaynaklanıyorsa öfkenin hedefi genellikle bireyin kendisi olurken, çevresel faktörlere yönelik oluşuyorsa öfkenin hedefi çevresel etmenler olabilir (Yılmaz, 2009).

Bireyin öfkeyi bastırması veya saldırganca ifade etmesi hem kendisi hem de çevresi için sorunlara yol açabilir. Bazı duygular birey tarafından bastırılırken, diğer duygular ise çevresel etkenlerden kaynaklanabilir. Öfke duygusu, engellenme ve bastırılma hissi bireyin kendi içsel dünyasındaki sorunlardan kaynaklandığında, genellikle bu öfkenin hedefi bireyin kendisi olur. Araştırmalar, öfkenin nasıl ifade edildiğinin, kişinin kültürel bağlamı, öğrenilmiş davranışları, bireysel beklentileri, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve aile yapısı gibi faktörlere bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir (Tetik ve diğerleri, 2014; Kıran ve Çelikkaleli, 2016). Bu da öfkenin ifade edilme biçimindeki farklılıkların bireyden bireye ve kültürden kültüre değişebileceğini ve çeşitli etmenlerden etkilendiğini göstermektedir. Öfkenin iki

biçimde ifade edildiği görülmektedir. Bunlar; öfkenin içe yönelmesi ve öfkenin dışa vurması olarak görülmektedir.

1.5.1. Öfkenin İçe Yönelmesi

Spielberger'e göre, içe yönelik öfke bireyin öfkesini gizlemek veya içinde tutmak suretiyle öfke etkenlerine karşı kullandığı bir savunma mekanizmasıdır (Spielberger ve diğerleri. 1995). Bu durum, bireyin öfke duygusunu iç dünyasında saklamak veya içinde tutarak öfkeye neden olan sorunlarla başa çıkmak için alternatif bir uyum yöntemine başvurması olarak da tanımlanabilir (Starner ve Peters, 2004).

İçe yönelik öfkesi olan bireyler, öfkelenediklerini kabul etmekte zorlanabilirler. Genellikle öfke tepkileri edilgen bir şekilde ortaya çıkar, yani trip atma, surat asma, küsme gibi tepkiler sergilerler. İçe yönelik öfke sahibi bireyler, öfkelenedikleri durumlarla karşılaştıklarında saldırgan bir tepki göstermezler. Ancak bu durumun yarattığı sorunun önemini ve buna nasıl tepki vereceklerini uzun süre içten içe analiz ederek düşünme ihtiyacı duyarlar (Lulofs ve Chan, 2000).

Bireyin bastırdığı ve dışa vurmadığı öfkesini ifade etmenin en yaygın yollarından biri, pasif-agresif davranışlar sergilemesidir. Öfkeli bir kişi, bu duygularını doğrudan dile getirmek yerine, çeşitli yollarla dolaylı olarak ifade edebilir ya da bu öfkeyi içselleştirerek yaşamına devam edebilir. Bastırılmış öfke, aynı zamanda bu duygunun gizlenmesi olarak da açıklanabilirken, Öfkelenildiğini hisseden birey, kendisini haksızlığa uğramış veya yanlış bir muameleye maruz kalmış gibi hissedebilir, ancak bu durumda çevresindeki insanlarla iletişim kurmaktan kaçınır ve bu durumu kendi iç dünyasında çözmeye çalışır (İmamoğlu, 2003). Özetle, içe yönelik öfke bireyin öfkeyi gizlemesi veya içinde tutması şeklinde ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır. Bu durum, bireyin öfkeyi pasif saldırgan davranışlarla ifade etmesine veya öfkeyi gizlemesine neden olabilir. Bu ifade tarzları, bireyin içsel dünyasında yaşadığı öfkeye çözüm bulmaya çalıştığı şekiller olarak ortaya çıkar.

1.5.2. Öfkeyi Dışa Vurma

Öfkesini dışa yönelten bireyler, genellikle ani ve beklenmedik tepkilerle bu duygularını ifade eder. Bu öfke, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Kimi bireyler öfkelerini sözlü yollarla, örneğin bağırma, kızma veya küfretme şeklinde dile getirirken; bazıları ise fiziksel saldırganlık gösterir. Fiziksel tepkiler, vurma, bir şeyleri fırlatma veya kırma, dayak atma ya da kapıyı hızla çarpma gibi davranışlarla kendini gösterebilir (Navaro, 2003).

Sürekli olarak öfkesini dışarıya yansıtan bireyler, aile içinde, çalıştıkları kurumlarda veya sosyal çevrelerinde ikili ilişkilerin bozulmasına neden olabilirler. Bu bireyler, sözlü veya fiziksel saldırganlıkla karşılarındaki insanları küçümseyerek ve kaba davranarak hem kendilerine hem de çevrelerine zarar vermektedirler (Köknel, 1999). Öfkesi dışa yönelik olan bireylerin, öfkelerini kontrolsüz bir şekilde dışarıya atmak yerine daha kontrollü ve faydalı bir şekilde ifade etmeyi öğrenmeleri önemlidir. Bu bireyler için öfke yönetimi becerilerini geliştirmek, duygularını ifade etme ve iletişim becerilerini kullanma konusunda önemlidir. Böylece, öfkeyi daha yapıcı bir şekilde yönetebilirler ve olumsuz sonuçlardan kaçınabilirler (Özmen, 2004). Bu bireylerin öfke yönetimi becerilerini geliştirmeleri, duygusal kontrolünü sağlamaları ve olumsuz etkilerini azaltmaları, ilişkilerini ve sosyal uyumlarını iyileştirmeleri açısından önemlidir. Bu süreçte, öfkenin nedenleri ve tetikleyicileri hakkında farkındalık geliştirmek, etkili iletişim becerileri kazanmak, stres yönetimi ve gevşeme tekniklerini uygulamak gibi stratejiler kullanılabilir.

1.6. Öfke ile Başa Çıkma Yöntemleri

Kuramcılar öfke ile başa çıkma yöntemlerini beş başlık altında toplamışlardır. Bu başlıklar bilişsel yöntemler, duyuşsal yöntemler, duygusal yöntemler, davranışsal yöntemler ve iletişim yöntemleridir. Bu bölümde, her bir yöntem üzerinde durularak öfkeyle başa çıkma stratejilerine değinilecektir.

1.6.1. Bilişsel Yöntemler

Bu yöntem, bireyin duygularını yeniden şekillendirme yoluyla kendi iç dünyası ve duyguları arasındaki bağlantıya odaklanır. Birey, önce öfkenin ne olduğunu kendi kendine açıklar. Öfkenin olumsuz duygular ve düşüncelerle nasıl

sonuçlandığını, bu olumsuz tepkilerin nasıl değiştirilebileceğini ve bu olumsuz tepkilerin, duyguların kontrol altına alınmasını nasıl etkilediğini açıklar (Erözkan, 2006). Toplumsal yaşamda, bireyler kendilerini ve çevrelerindeki insanların hislerini ne kadar iyi tanırırsalar ve bu duygulardan ne kadar az etkilenirlerse, olumsuz duygu ve düşüncelerle mücadele etmeleri o kadar kolay olur (Titrek, 2007). Bu bağlamda, öfkenin kontrol altına alınmasında en önemli adım, ortaya çıkan olumsuz sorunun ne olduğunu belirlemektir. Birey, öfkeyi bir korunma yöntemi olarak kullanarak bu duygunun diğer duygularının önüne geçmesine izin verebilir (Karşlı, 2011).

Bu yöntem, bireyin öfkeyle ilgili düşüncelerini ve inançlarını gözden geçirmesini, öfkeyle ilgili olumsuz tepkilerini değiştirmesini ve daha sağlıklı bir şekilde duygularını ifade etmesini teşvik eder. Birey, öfkenin sebep olduğu sorunları anlamak ve bu sorunlarla başa çıkma stratejileri geliştirmek için çeşitli teknikler kullanabilir. Bu teknikler arasında duygu düzenleme, iletişim becerilerinin geliştirilmesi, stres yönetimi, problem çözme ve olumlu düşünce alıştırmaları yer alabilir.

1.6.2. Duyuşsal Yöntemler

Öfkeyle başa çıkma sürecinde, bireyin vücudunun verdiği tepkileri algılaması ve duyuşsal boyutun bu tepkilere göre hazırlanması büyük önem taşır. Öfkenin ortaya çıkmasıyla birlikte vücutta meydana gelen fiziksel tepkilerin farkına varmak, bu tepkilerin seviyesini düşürmek ve bu sayede tutum ve düşünceleri değiştirmek, öfke yönetiminde önemli bir adımdır (Kökdemir, 2004). Birçok modelde, öğrenme ve hafızanın biyolojik temeli sinaptik fonksiyonlardaki değişimlere dayandırılmaktadır (Gökçe, 2004). Bu sayede birey, vücudunun tepkilerini kontrol altına alarak sakinliğini koruyabilir ve öfkenin ortaya çıkma aşamasını kontrol edebilir. Sakin kalabilmek, öfke durumunun yönetilmesinde ve kontrol altına alınmasında kilit bir unsurdur (Karşlı, 2011).

Birey, öfkelenmeye başladığında olaylar kontrolden çıkmadan ve durum daha kötü bir hal almadan dur diyebilme duygusunu geliştirmelidir (Tuna, 2012). Ayrıca, insan vücudunun duyuşsal olarak verdiği tepkilerin öfke duygusunun meydana geldiği olaylar sırasında duyuşsal olarak yarattığı etkinin önemli olduğunu ifade etmek gerekir (Kökdemir, 2004). Duyuşsal yöntemde sonuç olarak, öfke ile başa

çıkma sürecinde bireyin vücudunun verdiği tepkileri fark etmesini, sakinliğini korumasını ve daha uygun tepkiler geliştirmesini sağlar. Bireyin duyuşsal olarak öfkeye yönelik etkin bir şekilde hazırlık yapması, öfkenin kontrol altına alınmasında önemli bir rol oynar. Bu yöntemler, bireyin öfke durumlarında daha sağlıklı bir şekilde tepki vermesine yardımcı olur.

1.6.3. Duygusal Yöntemler

Birey, öfkenin duygusal boyutundan kaynaklanan olumsuz tepkileri rahatsızlık, huzursuzluk ve gerginlik olarak ifade etmektedir (Eggert, 1994). Her insanın iç dünyasında sakladığı duygular ve güçler bulunmaktadır. Bu duyguların verimli bir şekilde kullanılabilmesi için olumsuz ve negatif duygularla başa çıkma yolları bulunmalıdır. Bu duygular kişiden kişiye farklılık gösterir ve olumsuz duyguların neden olduğu gücü daha olumlu aktivitelere yönlendirmeyi sağlamaktır, örneğin spor yapma, sanatsal faaliyetler, resim, müzik vb. Bu şekilde birey, kendisini rahatlatan şeyleri keşfederek, uyguladığı planlarla negatif hislerden uzaklaşabilir ve olumlu davranışlar ve potansiyelini ortaya çıkarabilir (Yaylacı, 2006).

Duygusal yöntemlerde, öfke kontrolü için üç önemli nokta vardır. İlk olarak, bireyin duygularının farkına varabilmesi ve bunları olumlu bir şekilde ifade edebilmesi önemlidir. İkinci olarak, bireyin farkındalık sahibi olduğu duygusal durumu olumlu bir şekilde çevresine yayabilmesidir. Son olarak, bireyin olumlu duygular yaşamasıdır (Kökdemir, 2004). Mutluluk, bireyin öfke ve hiddetini kontrol etmesine engel olan bir duygudur (Tuna, 2012). Birey, bu üç etkiye dikkat ederek öfkenin şiddetini kontrol etme konusunda başarılı olabilir (Soykan, 2003). Duygusal boyutta, duyguların ifade edilmesi ve öfkenin kontrol edilmesinde bireyin manevi inançları da duygusal sorunları çözmede faydalı olabilir. Bireyin manevi inançları, öfke ve duygusal zorlukları aşmada destekleyici bir rol oynayabilir.

1.6.4. Davranışsal Yöntemler

Bireylerin karşılaştıkları olaylara yanıt olarak ortaya koydukları davranışları değiştirerek, olumlu veya olumsuz tepkiler sergilemeleri, savunma mekanizması olarak tanımlanabilir (Can, 2017). Öfkelendiğimiz durumlarda, bu olumsuz davranışları daha olumlu davranışlarla değiştirebiliriz (Kökdemir, 2004). Öfke

kontrolü için bireyin sosyal aktivitelere aktif olarak katılması da faydalı olabilir. Sosyal aktiviteler sayesinde zihinsel olarak meşgul oluruz ve olumsuz sorunlardan uzaklaşırız, böylece rahatlama sağlayarak yaşamımıza devam edebiliriz. Düzenli olarak spor yapmak veya bir hobiyle uğraşmak da öfke duygusuna sahip bireylerde etkili bir davranışsal yöntemdir (Sezan, 2016). Bu tür etkinliklere katılan birey, beynini meşgul ederek negatif düşüncelerden uzaklaşır ve öfke tetikleyicilerinden uzaklaşır. Bu tür etkinlikler, bireye uygulanabilir ve olumlu bir etkinlik olarak öfkeyi kontrol etmekte yardımcı olabilir (Tatlıoğlu ve Karaca, 2013).

Bireylerin öfkeyi ifade ederken ortaya koydukları davranışları değiştirerek olumlu tepkiler sergilemeleri, savunma mekanizması olarak adlandırılır. Sosyal aktivitelere katılım, spor yapma ve hobilerle uğraşma gibi davranışsal yöntemler, öfke kontrolünde etkili olabilir ve bireyin olumlu bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olabilir.

1.6.5. İletişim Yöntemleri

Bireyin sinirli olduğu anlarda net ve kesin kararlar alması zor olabilir. Bu durumda kişi, genellikle olayların olumsuz yönlerine odaklanır ve karşısındaki kişiye eleştirel veya düşmanca bir tutum sergileyebilir. Bu tür olumsuzlukları engellemek için, sorun yaşanan kişiyle sağlıklı bir iletişim kurulmalı ve problemler açık bir şekilde konuşulmalıdır (Doğan, 2017). Sorunun çözümü, o an söylenen sözlerle veya yapılan hareketlere odaklanmak yerine temel sorunların çözülmesine yönelik olmalıdır. Birey öfkelenildiğinde daha yavaş hareket etmeli, istediği mesajı karşı tarafa iletmeli ve iletişim kurmalıdır (Sülün, 2013).

İletişimde uyulması gereken bazı önemli faktörler bulunmaktadır. Kendini ifade etme, dinleme, tartışma, eleştirme ve eleştiriye açık olma, anladıklarını karşı tarafa yansıtma ve övgü içeren sözlerle karşılık verme gibi faktörler iletişimde önemlidir (Kökdemir, 2004). Bu iletişim yöntemleri, karşılıklı ilişkilerde moral, motivasyon, memnuniyet, mutluluk, sevgi ve saygının oluşmasına katkıda bulunur. Bu olumlu duygular, bireyin karşılıklı ilişkilerinde olumlu sonuçlar elde etmesini sağlar (Uçak, 2019). Ayrıca, kendisini sorgulayan birey hatalı yönlerini görebilir, abartılı davranışlarını dengeleyebilir ve öfke durumunda kullanacağı dili seçme konusunda farkındalık geliştirebilir (Tatlıoğlu ve Karaca, 2013). Sinirli olduğumuz

durumlarda net ve kesin kararlar almak zor olabilir. Bu durumda sorunları açıkça konuşmak, iletişimde uygun yöntemleri kullanmak ve farkındalık geliştirmek önemlidir. Bireyin kendini ifade etmesi, dinlemesi, tartışması, eleştiriye açık olması ve olumlu iletişim yöntemlerini uygulaması, olumlu ilişkilerin oluşmasını sağlayabilir.

1.7. Spor Psikolojisinde Öfke kontrolüne Yönelik Yaklaşımlar

Spor psikolojisi, psikolojik olguları ve prensipleri spor faaliyetlerindeki sporcu, hakem ve antrenör davranışlarına uygulamaya çalışır. Bu disiplin, dünya genelinde her kültür seviyesindeki insanların sporla ilgilendiği ve bu alanda faaliyet gösterdiği birçok sorunu ele alır. Spor psikolojisi, deneysel ve teorik sonuçlarını ortaya koyarak, özellikle sporcuların eğitiminde bilimsel yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunur ve eğitimcilerin hizmetine sunar (Özbaydar, 1993). Bu sayede, sporcuların performanslarını artırmak, motivasyonlarını güçlendirmek, stresle başa çıkmalarını sağlamak ve genel olarak psikolojik sağlıklarını desteklemek amacıyla çeşitli stratejiler ve teknikler geliştirilir.

İnsan psikolojisiyle ilgili olan öfke duygusu ve saldırganlık davranışı, sporla iç içe etkileşimde bulunur. Bu etkileşimi araştırmalar ışığında ele alarak, sporun içinde yer alan sporcu, hakem ve antrenörlerin öfke ve saldırganlıkla ilişkili olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymak amacıyla bu çalışma gerçekleştirilecektir. Aynı zamanda sporun öfke ve saldırganlık üzerindeki etkileri ve sporcuların öfke ve saldırganlık algısının değerlendirilmesi de ele alınacaktır (Balcıoğlu ve diğerleri, 2016). Spor psikolojisi alanında, öfke denetimi üzerine yapılan psikolojik araştırmaların sporun gelişimine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Bu nedenle, öfke denetimine odaklanan araştırmaların, sporcuların performansını artırmak, stresle başa çıkmak, takım içi ilişkileri geliştirmek ve genel psikolojik sağlığı desteklemek için önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak, bu tür programların etkili olabilmesi için öncelikle spor psikolojisi alanında deneyimli uzmanlar tarafından bireysel programlara katılmak ve öfke farkındalığı ve rol yapma metotları gibi yöntemlerin kullanılması önemlidir (Navaro, 1997; Nay, 1995).

1.7.1. Öfke Farkındalığı

Birey belirlediği amaçlara ve hedeflere ulaşmasının engellenmek için dışardan gelen tehdit edici davranışlar sonucu ortaya çıkan öfke durumunu ortadan kaldırmak için farklılıklar ortaya koyabilmelidir. Bununla birlikte öznel nedenler üzerine kurulan öfke; bireyden, bireye farklılıklar göstermektedir. Öyle ki bireylerin yer mekân ve zaman fark etmeksizin öfkesini göstereceği veya hangi konulara öfkeleneyeceği bilememekle birlikte tahmininde zordur (Koç, 2008). Bireyde oluşan öfke farkındalığı, hiçbir şeye sinirlenmemek veya sinirlendiğinde kendini suçlu hissetmek anlamına gelmez. Öfke farkındalığı, duygularımızın ortaya çıkmasına neden olan sebepleri araştırmak ve bu sebeplere ulaşmaktır (Çakır, 2020). Öfke farkındalığı, bireyde oluşan olumsuz duygu hâlini anlamak ve desteklemek için kullanılan etkili bir yöntemdir. Bu yöntem, duyguların karakteristik oluşumunu ve içeriğini belirleyen şartların farkındalığını artırma sürecidir (John ve diğerleri, 2006). Öfke farkındalığı, bireyin öfke duygusunu daha derinlemesine anlaması, duygusal deneyimlerini tanıması ve duygusal tepkilerini daha etkili bir şekilde yönetme becerisini geliştirmesi amacıyla kullanılır.

Lazarus (1991) de, daha detaylı bir açıklamayla, bireyin duygularının farkında olarak etkili bir tarzda tepki vermesini sağlamak ve kendisini en etkili şekilde ifade etmesi gerektiğini anlatmak için öfke denetimi çalışmaları önemlidir. Bu çalışmalar, bireyin davranışsal ve duygusal anlamda farkındalığını artırmayı hedefler. Öfke denetimi, bireyin öfke duygusunu tanıması, onunla başa çıkma stratejilerini geliştirmesi ve olumlu değişimler sağlaması üzerine odaklanır. Birey, duygusal farkındalığı sayesinde öfke anında kendisini kontrol etme yeteneğini geliştirir ve uygun tepkileri seçebilir. Lazarus (1991) tarafından belirtildiği gibi, bu süreç bireye öfke duygusunun farkında olmasını ve doğru olanı ifade etmesini sağlar. Böylece, birey daha sağlıklı ve uyumlu bir şekilde öfkesini yönetebilir ve olumsuz sonuçları önleyebilir.

1.7.2. Rol Yapma

Öfkelendiğimiz zamanlarda, olayları abartılmış ve çarpıtılmış şekilde algılama eğiliminde olabiliriz. Bu tür algılar, öfkenin artmasına neden olabilir ve sorunların çözümüne katkı sağlamaz. Ancak, bu durumda faydalı bir yaklaşım, her

şeyin kötü olmadığını hatırlamaktır ve sadece bazı sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu düşünmektir. Bu düşünce öfkenin azalmasına yardımcı olabilir, Bu şekilde, olayları daha objektif bir şekilde değerlendirebilir ve daha etkili çözümler bulma şansına sahip olabiliriz. (Tatlılıoğlu ve Karaca, 2013). Bireyin rol yapma yöntemiyle, karşısındaki insanların duygularını, düşüncelerini ve fikirlerini farklı bir perspektiften değerlendirebilmesi mümkündür. Bu yöntem, bireyin kendini başkasının yerine koyarak, o kişinin deneyimlerini anlamaya çalışmasını sağlar. Rol yapma, bir fikir, durum, duygu, sorun ya da olayı canlandırarak, içselleştirmeyi ve daha derin bir anlayışı geliştirmeyi hedefler (Çakır, 2020).

Bu yöntemde birey, öfkeli olduğu durumlarda kendi öfke tipini gözlemleyip kaydederek öfkesini daha iyi anlamaya çalışır. Bu süreçte, öfkenin ortaya çıktığı durumları, yaşanan duygu yoğunluğunu, fizyolojik belirtileri, bedensel tepkileri, düşünce yapısını, bilişsel özellikleri ve dışa yansıyan davranış biçimini gözlemleyerek kaydeder. Ayrıca, çözümlenmiş ve çözümlenmemiş çatışmaların sonuçlarını tanıyıp değerlendirir (Feindler, 1990). Bu gözlem ve kayıt süreci, bireyin öfkeyle ilgili bilişsel ve davranışsal özelliklerini fark etmesini sağlar. Böylece, birey kendi öfke paternlerini ve öfkeye yol açan faktörleri daha iyi anlayarak, öfke tepkilerini daha etkili bir şekilde yönetebilir. Bu yöntem, bireye öfkeyle ilgili kendi iç dünyasını keşfetme ve duygusal tepkilerini daha iyi anlama fırsatı sunar.

Rol yapma yöntemi, bireye birçok fayda sağlar. Birey, sorunlarla başa çıktığında ve keyif aldığı aktiviteleri deneyimlediğinde daha fazla deneyim kazanır. Rol yapma, sadece durumu anlamakla kalmaz, aynı zamanda duygularını ve tutumlarını açıklama fırsatı verir ve durumu daha derinlemesine hissetme imkanı sunar. Bireyin üretkenlik ve güçlenme yönü gelişir, böylece karşılaşılabileceği gerçek durumlar için daha hazır hale gelir. Ayrıca, sosyal beceriler gelişir, duygusal öğrenme gerçekleşir ve iletişim daha çok eyleme dayanır. Rol yapma, işler ters gittiğinde bile bireye soğukkanlılık kazandırır, böylece daha sağlıklı tepkiler verebilir (Çakır, 2020).

1.8. Saldırganlığın Kavramı

Saldırganlık kavramı, bireyin bir duruma karşı agresif davranışlar sergilemesini ifade eder. Bu durumda, bir canlıya karşı doğrudan ya da dolaylı olarak

bireye zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen planlı eylemler ve davranışlar söz konusudur. Saldırganlık, duygu, düşünce ve hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Sözlü veya fiziksel bir şekilde zarar verme niyetini içerir (Öztürk, 1998). Bireyin o an yaşadığı duygu yoğunluğunun sonucunda, duygusal olarak karşısındaki kişiye yönelik göstermiş olduğu öfke ve nefret, yaşadığı o anki durumdan hoşlanmama, kızgınlık gibi duygular sonucunda oluşan aşırı hınç duygusunun karşısındaki bireye bedenen ve psikolojik olarak uygulamaya çalıştığı şiddet olarak da tanımlanabilir (Abay, 2000). Alfred Adler saldırganlık dürtüsünde farklı güdünün var olduğunu ifade eden ilk psikoterapistlerdendir. Alfred Adler saldırganlık duygusunun motor eylemlerini ve düşünmeyi yöneten bu duyguların farklı dürtüler ile beraber yapılan eylemler olarak savunmuştur (Eryılmaz, 2022).

Yukardaki tanımları sonucunda saldırganlık köken olarak incelenirse; Latince “aggreği” fiilinden gelen “ad” (-e doğru) ön eki ile “gradi” (adım) kelimesinin birleşmesiyle oluşan ve “üstüne yürümek”, “yürümek, adım atmak” anlamlarını ifade eden bir sözcüktür. Bu ifadenin zıt anlamı olarak kullanılan kelime “regression” kelimesidir ve geriye adım atma anlamına gelmektedir (Şahin, 2003, Duran, 2021).

Saldırganlık, insan varlığının başladığı andan itibaren devam eden ve toplumsal yaşamın önemli bir kavramı olarak kabul edilen bir davranış şeklidir. Bu konsept, insan davranışının temel özelliklerinden biri olarak ele alınır ve varlığını insan tarihine dayandırır (Dalbudak, 2012). Berkowitz ve diğerleri (1962) ile Dollard ve diğerleri (1939) gibi araştırmacılar, saldırganlığı bir nesneye veya bireye zarar verme amacı taşıyan fiziksel ve sözlü davranışlarla tanımlamışlardır. Ancak, saldırganlık üzerine çalışan birçok araştırmacı, her türlü engelleme, acı verme veya zarar verme potansiyeline sahip davranışın saldırganlık olarak kabul edilmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Bu araştırmacılar, saldırganlığın temel ögesi olarak "niyet" kavramına vurgu yapmışlar ve zarar verme amacını içeren davranışların sadece saldırganlık olarak kabul edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Özdevecioğlu ve Yalçın, 2010). Yani, saldırganlık, sadece davranışın kendisiyle değil, aynı zamanda niyetiyle de ilgilenen bir kavramdır. Bir eylemin saldırganlık olarak kabul edilebilmesi için zarar verme amacının bulunması gerekmektedir. Bu bakımdan, saldırganlık davranışları, niyetin ve zarar verme amacının varlığıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Buss (1973) tarafından yürütülen çalışmada, saldırganlığın tanımlanmasında subjektif kavramlar, özellikle niyet gibi, kullanılmaması gerektiği önerilmiştir. Buss'a göre, niyet gibi subjektif bir kavramı objektif bir şekilde değerlendirmek zordur ve saldırgan bir kişinin gerçek niyetini tam anlamıyla anlamak mümkün değildir (Tiryaki, 1996). Buss'un yaklaşımına göre, saldırganlık davranışları gözlemlenebilir ve ölçülebilir objektif davranışlara dayandırılmalıdır. Bu şekilde, niyet yerine saldırganlık davranışlarının kendisi değerlendirilerek, saldırganlık üzerine çalışmalar yapılabilir. Öte yandan, niyetin saldırganlıkla ilgili bir rol oynadığı durumlar da göz ardı edilmemelidir. Saldırganlığı tam olarak anlamak için, niyeti de dikkate almak gerekebilir.

Saldırganlık kavramını anlamak için bir davranışın ortaya çıkması, bu davranışın zarar veya incitme amacını taşıması ve bu zararın veya incitmenin gerçekleşmesi gerektiği doğrudur. Bu, fiziksel, sözlü veya psikolojik olabilir. Örneğin, fiziksel saldırganlık eylemleri, birine vurmak veya tekmelemek gibi olabilirken, sözlü saldırganlık örnekleri, birine küfretmek veya hakaret etmek gibi olabilir. Bu tür davranışlar, bir kişiye yönelik saldırganlık olarak kabul edilir. Saldırganlık daha ileri boyutlara ulaştığında, şiddet ortaya çıkar. Saldırganlık ve şiddet arasında sıkı bir ilişki vardır ve bu iki kavram birbirini tamamlar (Tiryaki, 2000).

1.8.1. Saldırganlığın Tanımı

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, saldırganlık durumu, kötü davranışlarda bulunmak, bir bireye fiziksel veya sözlü olarak doğrudan zarar vermek amacıyla harekette bulunmak, kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı zorla benimsetmeye çalışmak gibi davranışları içerir (TDK, 2005). Toplumsal yaşam içerisinde baktığımızda bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı ve karşılaşacağı saldırganlık duygusunun aile fertleri arasında, sokakta arkadaşlar veya hiç tanımadıkların kişilere karşı, okulda veya spor müsabakaları içinde takım arkadaşları rakip takım, hakem veya antrenörlere karşı yaşayabileceği gibi, bu duygunun sosyal hayat içinde önemli bir sorun olarak günden güne artış göstererek sosyal ve psikolojik bir sorun haline geldiği araştırılmalar sonucunda ortaya konmuştur.

Saldırganlık psikoloji alanında, engelleme, karşı koyma, düşmanlık, rekabet, öfke, korku gibi duygu ve düşüncelerden kaynaklanan, karşısındaki canlı veya cansız varlığa zarar verme, durdurma, engelleme veya kendini koruma amacını taşıyan; fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranışı ifade eder (Duran, 2021). Şahin (2003) tarafından yapılan tanıma göre, saldırganlık, bir bireyin yaşadığı topluluğun önceden belirlenmiş saldırgan davranışları olarak kabul ettiği eylemleri gerçekleştirerek karşısındaki kişilere maddi veya manevi acı verme amacını taşır. Bu tanıma göre, saldırganlık eylemleri, toplum tarafından kabul edilemez ve zarar verici olarak nitelendirilen davranışlardır. Saldırganlık, bir bireyin diğer insanlara karşı kasıtlı olarak zarar verme niyetini içerir ve bu zarar hem maddi hem de manevi olabilir.

Buss (1961), saldırgan davranışa maruz kalmış bireyin fiili saldırı sonucunda yaralanması veya zarar görmesi gerektiğini ancak bu durumun sadece fiziksel sonucu yaralanmalarla veya sakatlanmalarla ifade edilemeyeceği, bireyin vicdani olarak da utanması veya üzülmeye gibi duygusal durumların gözlenmesi gerekliliğini açıklamışlardır (Akt. Arslan ve diğerleri, 2010).

Saldırganlık, bir bireyin başka bir bireye anında zarar vermeye yönelik gerçekleştirilen herhangi bir davranış veya tepki olarak (Anderson ve Bushman, 2002) ya da bireyin kasıtlı bir şekilde karşı tarafı incitmeye veya zarar vermeye yönelik eylemi olarak ifade edilerek de tanımlanabilir (Van Veen ve ark., 2021).

Saldırganlık eylemleri, Baron ve Richardson (1994) tarafından yapılan çalışmalara göre, farklı durumlar ve zamanlarda aynı şekil ve biçimde gerçekleşmez. Bireyler arasındaki farklılıklar, olaylara ve durumlara karşı farklı tutumlar sergilenmesine neden olur. Saldırganlık düzeyleri, bireysel farklılıklar ve çevresel faktörler tarafından etkilenen değişken bir durumdur. Bireylerin kişilik özellikleri, sosyal çevreleri, kültürel etkiler ve deneyimleri saldırganlık eğilimlerini etkileyebilir. Dolayısıyla, saldırganlık düzeyleri bireyden bireye farklılık gösterebilir ve değişkenlik gösterebilir (Baron ve Richardson 1994).

Saldırganlık, Megargee ve Hokanson (1970) tarafından fiziksel-sözel, aktif-pasif saldırganlık olmak üzere dört ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Fiziksel saldırganlık, bir bireyin rastgele bir kesici veya öldürücü alet kullanarak karşı tarafı fiziksel olarak saldırması anlamına gelir. Sözel saldırganlık ise bireyin diğer

insanlara karşı zarar verme amacıyla sözlü olarak saldırgan ifadeler kullanmasıdır. Aktif saldırganlık, bireyin amacına ulaşmak için bilinçli bir şekilde zarara neden olma eğiliminde olduğu durumu ifade ederken, pasif saldırganlık, kişinin amaçladığı hedefe zarar verme niyeti olmasa da istemeden ya da dikkatsizce zarara yol açması anlamına gelir (Akt.Kılıçarslan ve Atıcı, 2010).

Konumuzla ilgili olarak da saldırganlığın sanat ve sporla da iç içe olduğu etkinlik ve faaliyetlerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Spor faaliyetlerinin ve sportif müsabakalarının kendine özgü kuralları olduğu gibi bu kuralları ihlal edenler genellikle sporcu, hakem ve antrenör gibi faktörlerin karşı karşıya kaldıkları durumlardır. Bu durumlar genelde örnek verecek olursak, hatalı verilen bir karar, rakip oyuncun sert müdahalesi veya sözlü tacizi, antrenörlerin veya sporcuların yenilgiyi kabul edemedikleri durumlardır bu ihlaller sonunca saldırıyı gerçekleştiren birey veya bireyler hakkında sportif cezai işlemler uygulanmaktadır.

1.8.2. Sporda Saldırganlık

Sporda saldırganlık, sportif faaliyetlerde yer alan bireylerin psikolojik, biyolojik veya sosyal etmenlerden etkilenecek, belirlenmiş olan spor kurallarının dışına çıkarak, rakip takım sporcularına, kendi takım arkadaşlarına, hakemlere veya rakip takım antrenörlerine zarar vermek veya hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri sözlü veya fiziksel eylemleri ifade eder. Spor müsabakalarında gerçekleşen saldırganlık, sportif ruhun zedelenmesine, fair play kurallarının ihlal edilmesine ve olumsuz bir atmosferin oluşmasına yol açabilir. Sporda saldırganlık, zarar verme amacı güden ve sporun temel değerleriyle uyuşmayan davranışları içerir (Yıldız, 2009).

Sportif faaliyetlerde, kuralların ihlal edildiği ve rakibe zarar verme niyetiyle hareket edilen durumlarda saldırgan hareket ve davranışlardan bahsedilebilir. Bu saldırgan hareketler, sözlü veya fiziksel olabilir. Sportif etkinliklerdeki saldırgan hareketlerin oluşmasında çeşitli faktörler etkili olabilir. Bunlar arasında fiziksel yorgunluk, yenilgiyi kabul etmeme duygusu, skor üstünlüğünden kaynaklanan gerginlik, rakip takımın üstün performansı ve fiziksel gücü yer alabilir. Ayrıca, rakibin sürekli olarak saldırgan davranışlar sergilemesi, hakemler veya seyirciler tarafından hoş karşılanmaması da saldırganlık eğilimini artırabilir (Tiryaki, 1996).

Teknolojinin gelişmesiyle spor endüstrisindeki payın artmasından dolayı, Sportif faaliyetlerde meydana gelen değişim sonucunda, spor kavramının en etkin elamanları olan, sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin performanslarını doğrudan etkileyen bazı psikolojik faktörlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sporcu ve antrenörler de daha çok kazanma isteği ve arzusu, ne olursa olsun kaybetmeme duygusu, hakemlerde ise iyi maç yönetme baskısı, hata yaptığında, yaptığı hatanın etkisinde kalması bu psikolojik faktörlerin en önemlileridir.

Maalesef sporda saldırganlık hem dünya genelinde hem de Türkiye'de artış göstermektedir. Bu durum, yapısal, çevresel, sosyal ve bilişsel faktörlerin birleşimiyle birlikte izleyici şiddetiyle bir tehdit haline gelmektedir. Bu değişkenlerin bir araya gelmesi, spor etkinliklerinde olumsuz bir atmosfer yaratmakta ve güvenliği tehdit etmektedir. Salırganlık, sportif ruha ve fair play anlayışına aykırıdır. Sporun temel değeri arasında saygı, dürüstlük, adalet ve hoşgörü yer alırken, saldırganlık bu değeri gölgelemekte ve sporun olumlu etkilerini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, spor yöneticileri, sporcular, taraftarlar ve toplum olarak, saldırganlıkla mücadele etmek, güvenli ve saygılı bir spor ortamı oluşturmak için çözüm odaklı adımlar atmamız gerekmektedir (Russell, 2003). Sporda saldırganlık, bir boşalma aracı olarak görülebilir. Bireyler, normalde toplumun kabul etmediği davranışları spor sayesinde sergileyebilirler. Bununla birlikte, müsabaka sırasında ortaya çıkan baskılara karşı gelmek yerine, bazı insanlar şiddet ve öfke içeren tutumlar sergileyerek, karşı tarafın ceza almasından zevk alabilirler (Şahin, 2003).

Sportif faaliyetler içinde yer alan sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin niyet ve kasıtları oldukça önemlidir. Spor faaliyetlerinde saldırganlık düzeyi ele alındığında spor ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılır. Sporun temelini oluşturan farklı branşlardaki oyuncuların saldırganlıkları ile bu branşların sporcusu olmayan bireylerin saldırganlık ilişkilerinde incelenebilir (Peter ve Beyer, 1997). Sporun etkin elemanları olan sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin göstermiş olduğu ya da sergiledikleri saldırgan tavırların taraftarları etkilediği ya da taraftarların bu etkin faktörlerin nasıl etkilediğini gözlemlemek gerekmektedir. Çünkü taraftarlarda sporcuları, hakemleri ve antrenörleri sürekli kazanma duygusu ile baskı altında tutabilmektedir.

Spor faaliyetlerinde saldırganlığa neden olan faktörler arasında rekabet hırsı, oyuncuların itirazları ve birbirlerine karşı gösterdikleri direnç sonucu ortaya çıkan saldırganlık bulunmaktadır. Ayrıca, ev sahibi veya deplasmanda oynanan müsabakalar ve bu müsabakalara katılan fanatik taraftarlar gibi çevresel etkenler de saldırganlığı artırabilir. Diğer etkenler arasında fiziksel temasın yoğunluğu, oyuncuların sosyo-kültürel durumları, hakemlerin kararlarına verilen tepkiler, takım içi rekabet ve amigolar da sayılabilir (Bull, 1991).

Spor faaliyetlerinde yaşanan şiddet ve saldırganlık, bir dizi farklı değişkenin etkisi altında gerçekleşir. Bu değişkenler oynanan oyunun türü, sporcuların davranışları, hakemlerin kararları, spor yöneticileri, tribün liderleri, antrenörler, taraftarlar, yazılı ve görsel medya gibi unsurları içerir. Spor faaliyetlerindeki saldırgan olaylar, bireysel ve toplumsal sonuçlarla birlikte şekillenir. Bireysel düzeyde yaşanan saldırgan olaylar, bireyin sosyal yaşamıyla sıkı bir ilişki içindedir. Aynı şekilde, toplumsal düzeyde yaşanan saldırgan olaylar da bireyin kişisel özelliklerinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir (Ayan, 2006).

Spor faaliyetlerinde, kazanma kültürüyle birlikte var olan ancak özünde olmayan bir başarı hırsı, sportif değerlerin arka plana atılmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, şerefli bir şekilde yenilmek ya da ikinci olmak önemsiz hale gelmiştir. Tam aksine, kazananın ve yenmenin her şeyin önüne geçtiği bir değer anlayışı, spor ortamından toplumsal yaşama taşınmıştır. Bu durumda, rakibe saygı duymak, oyun içinde centilmenlik sergilemek, fair-play, oyunun ve değerlerinin korunması yerine rakibi küçümseme, zorlama, şiddet ve baskı gibi davranışlar spor alanlarında sakıncasız görülmeye başlanmıştır (Talimciler, 2008).

1.8.3. Sporda Saldırgan Davranışlar Ortaya Çıkma Zamanları

Sporda saldırgan davranışların ortaya çıkma zamanlarının genelde temel kaynağının saha içindeki aktörlerinden olan sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin saha içinde göstermiş oldukları performanslar olarak ifade edebiliriz. Bu aktörlerin bireysel veya takım sporlarındaki görevleri gereği müsabakalardan önce bireysel olarak müsabakalar hazırlık evresinde psikolojik olarak nasıl hazırlandıkları, müsabaka anında dışardan gelen baskıları ortadan kaldırabilmek için çözüm yollarını ortaya koymaları gerekmektedir. Saha içinde aktif bir şekilde görev alan sporcular,

hakemler ve antrenörlerin oluşan bu baskı sonucu taraftar etkisi ile de birbirlerine karşı saldırgan tutumlar sergilemeleridir. Bu saldırgan tutumları kanuni yolla engellemek mümkündür, ancak bireysel davranışlar yine de bu tutumların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Sportif faaliyetlerdeki şiddet ve saldırganlık olaylarının önlenmesi ve ortadan kaldırılması için bir dizi tedbir alınabilir. Bu tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, şiddet ve saldırganlık eylemlerine yol açan faktörlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi son derece önemlidir (Balsarı, 2018; Reyhan, 2017). Sportif faaliyetlerde şiddet ve saldırganlığa neden olan faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sporcu Davranışları
- Kitle İletişim Araçları (Medya)
- Takım Performansı
- Hakemler
- Antrenörler
- Kulüp Yöneticileri
- Tribün Liderleri ve Taraftar Grupları
- Rakip Taraftar Davranışları (Balsarı, 2018; Reyhan, 2017).

Günümüzde spora ve spor organizasyonlarına duyulan ilginin artmasıyla birlikte spor kamuoyu oluşmuş ve bu kitle, spor alanında beklentilerini her geçen gün artırmaya devam etmektedir (Şahan, 2001). Saldırganlık spor faaliyetlerinin her aşamasında karşımıza çıkabilirken, her yaş kategorisindeki bireysel ve takım sporcularını da etkileyebilmektedir. (Fields ve diğerleri, 2010). Spor organizasyonlarının içinde aktif bir şekilde yer alan sporcular, hakemler, antrenörler, seyirciler ya da yöneticilerin fiil ve sözel saldırganlık davranışı sergiledikleri görülmektedir (Mil ve Şanlı, 2015).

Türkiye'de spor sahalarında ve alanlarında artan şiddet olaylarının önüne geçmek amacıyla 2010 yılı ve öncesinde hazırlanan 6222 sayılı kanun, spor organizasyonlarında güvenliğin sağlanması için kapsamlı bir çözüm sunmuştur. Bu kanun, spor organizasyonlarında yaşanan şiddet olaylarına karşı yasal bir çerçeve oluşturarak yasak fiillerden yaptırımlara kadar detaylı bir düzenleme getirmiştir. Günümüzde, bu yasal düzenleme sayesinde spor organizasyonlarında önemli

ilerlemeler kaydedilmiş ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir (6222 Sayılı Kanun Madde 12).

1.9. Saldırganlık Türleri

Rosenzweig tarafından 1941 yılında öne sürülen saldırganlık sınıflandırması, saldırganlığı iki farklı türde ele alarak açıklar. Bu sınıflandırmada, saldırganlık iki ana kategoriye ayrılmıştır: olumlu veya yapıcı saldırganlık ve olumsuz veya yıkıcı saldırganlık. Olumlu veya yapıcı tür, kişinin kendi gereksinimlerini karşılama amacını taşıırken, olumsuz veya yıkıcı tür, ego savunmasına yönelik antisosyal eylemleri içermektedir (Irmak, 2021). Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırmacılar tarafından saldırganlık türlerinin farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir.

Bandura (1973), toplumda genellikle yıkıcı ve zarar verici olarak kabul edilen davranışları saldırganlık olarak tanımlar. Cox (1985), saldırgan davranışları iki ana kategori olarak ele alır. Bu kategoriler araçsal ve düşmanlık içeren saldırganlık olarak adlandırılır. Saldırgan davranışın içeriği ve bireyin bilişsel süreçleri temel alınarak çeşitli faktörlere bağlı olarak bir sınıflandırma yapar. Bu sınıflandırma hem insan hem de hayvan davranışlarını içerir ve davranışın planlı veya plansız, kontrol edilebilir veya kontrolsüz gelişen; dürtüsel ve düşmanca saldırganlık olmak üzere iki ana alt kategoriye ayrılır (Babcock, Costa, Green ve Eckhardt, 2004).

Saldırganlık ile ilgili literatürde birden fazla sınıflandırma bulunduğu ve saldırganlığın olduğu durumda direkt veya farklı yollarla içerisinde olan sebeplerle hedef ve etki yoluyla karşı saldırı gibi çeşitli ifadelerle ayrıldığı, benzer türde saldırganlık durumunun bedensel ve psikolojik saldırganlığın olduğu bilinmektedir (Kekeç, 2019).

Bilgin (1991), Amaç- yönelimli saldırganlık, Araçsal saldırganlık, Düşmanlık içeren saldırganlık, Emir altında saldırganlık ve Sosyal model olarak saldırganlık başlıkları altında toplamıştır.

1.9.1. Amaç- Yönelimli Saldırganlık

Saldırı hazırlığı planı yapmakta olan holigan bireylerin saldırmak için belirledikleri hedef kitlesine yönelik harekete geçmeye başladığı andan itibaren zihinlerinde başka bir amaç hedefleyerek belirledikleri amacı eyleme geçirmesidir (Bilir, 2018). Amaç yönelimli saldırganlık davranışında temel özellik, bireye zarar verme niyetinin bulunmamasıdır (Kabak, 2009).

Amaç yönelimli saldırganlık genellikle bireyin üst düzeyde başarı elde etmeye odaklandığı bir davranış biçimidir. Bu tür saldırganlık, takım veya bireysel sporlarda rakiplere üstünlük sağlama, rekorları kırma, madalya kazanma veya yüksek bir ödül veya primin kaybedilme riskinin arttığı durumlarda ortaya çıkar (Dervent, 2007). Literatür çalışmaları incelendiğinde, Topuz (2008) bir basketbol müsabakasında turnikeye giden ve sayı yapmayı hedefleyen bir basketbolcunun karşı takım oyuncusunun eline temasının söz konusu olduğunu ifade ederek açıklarken, yapılan bir deneyde ise Şekertekin (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, çocuk yaşıta olan bir yetişkin bireyin basit oyuncaklar ve şişirilmiş balonlarla bir bebekle oynadığı gözlemlenmiştir. Deneyin ilk koşulunda, yetişkin birey önce basit oyuncakları toplamış ve ardından dikkatini balon bebeğe yönlendirmiştir. Yetişkin, bebeğe yumruk atmış, bir tahta çekiçe vurmuş, havaya atmış ve bebeğe tekme atmış, aynı zamanda sözlü olarak da saldırganlık eğilimi sergilemiştir. Bu davranışları sergileyen yetişkin, çocukların gözü önünde yaklaşık dokuz dakika boyunca devam etmiştir.

Diğer bir koşulda ise yetişkin sessizce başka oyuncaklarla oynamış ve balon bebeğe hiç dokunmamıştır. Bir süre sonra her iki çocuk, 95 cm boyunda bir balon bebeği içeren çeşitli oyuncaklarla yalnız bırakılmıştır. İlginç bir şekilde, yetişkinin bebeğe saldırma eğiliminde olduğu gözlemlendiğinde, çocukların daha saldırgan tutumlar sergiledikleri görülmüştür. İlk gruptaki çocukların, bebeği hırpaladıkları, yumrukladıkları, tekmeledikleri ve yetişkinin uyguladığı davranışları benzer şekilde sergiledikleri görülmüştür.

Bu bulgular, bu ve benzer durumdaki çocukların belirli bir oyuncak bebeğe yönelik saldırgan davranışları öğrenebileceğini ortaya koymaktadır.

1.9.2. Araçsal Saldırganlık

Araçsal saldırganlık, belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla planlı bir şekilde uygulanan bir saldırganlık türü olarak tanımlanabilir. Bu tür saldırganlık, kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilebileceği gibi, aynı zamanda kuralların dışına çıkılarak da uygulanabilir (Açak, 2011). Tiryaki (2000) tarafından araçsal saldırganlık, bireye acı veya zarar verme amacı gütmeksizin gerçekleştirilen eylemsel bir davranış olarak tanımlanmıştır. Bu tür saldırganlıkta temel amaç, istenilen bir durumun gerçekleşmesi için saldırganlığı bir araç olarak kullanmaktır. Leonard (1988), araçsal saldırganlığın duygusal bir temele sahip olmadığını, tamamen görev ve amaç odaklı bir saldırganlık şekli olduğunu vurgulamıştır. Örnek olarak, bir futbol müsabakasında köşe vuruşu sırasında savunma oyuncusunun topa daha rahat sahip olabilmek amacıyla müsabaka hakemine fark ettirmeden hücum oyuncusunu itmesi, araçsal saldırganlık türüne bir örnek olabilir (Topuz, 2008).

Sporda, para, başarı, prestij ve şöhret gibi hedeflere ulaşma amacıyla saldırgan davranışta bulunan bir sporcu, saldırganlığı bu hedeflere ulaşmak için bir araç olarak görebilir. Eğer saldırgan davranışın bir sonucu olarak bir kez hedefe ulaşırsa, bu davranış pekişebilir. Bu pekiştirme, bireyde saldırganlığın amaca ulaşma yolu olarak kullanılabileceği izlenimini yaratabilir (Açak, 2011).

Berkowitz (1993), asabi bir bireyin, baskın bir profil oluşturmak amacıyla eşine karşı saldırgan davranışlar sergileyebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, bu tür davranışların ilk hedefler olarak tercih edilebileceğini belirtmiştir. Bu hedefler arasında egemenlik ve güç elde etme, adını duyurma ve izlenim yaratma gibi durumlar bulunabilir. Birçok genç birey, çevresindeki arkadaşları üzerinde üstünlük kurma duygusunu tatmin etmek amacıyla saldırgan tutumların hizmet edebileceğini ifade etmiştir.

1.9.3. Düşmanlık İçeren Saldırganlık

Sosyal çevre ya da toplum tarafından onaylanmayan, kışkırtılmamış ve tahrik edilmemiş saldırganlık, Durak (2006) tarafından da tanımlandığı üzere, insanlar arasında toplumsal normlara aykırı ve kabul edilmeyen saldırgan davranışları ifade eder. Düşmanlık içeren saldırganlık, çağdaş ve gelişmiş modern toplumlar tarafından genellikle reddedilmektedir. Ancak, saldırgan davranışların, gelişmiş toplumlarda ve

günlük yaşamda belirlenen kuralların baskısı altında ortaya çıkabileceği söylenebilir. Bu bağlamda, toplumların oluşturduğu kuralları uygulamak için yapılan eylemler mantıklı ve gerekli olarak değerlendirilmektedir (Özerkan, 2004).

Düşmanca saldırganlık, bireyin özel duygularını ve tetikleyici bir sebep içerir. Öncelikle, bu tür bir saldırganlıkta öfke duygusu devreye girer ve ardından öfke, proaktif (önceden planlanmış) bir davranışı tetikler. Başka bir açıdan bakıldığında ise, düşmanca saldırganlık, kışkırtıcı bir neden veya davranışın sonucunda ortaya çıkabilir (Koçer, 2015). Bu tür saldırganlık, duygusal veya öfkesel bir saldırganlık olarak da adlandırılabilir. Saldırgan duygularla hareket eden bir birey, davranışlarını hedef aldığı kişi veya kişilere hoşla gitmeyen uyarıcılar gönderirken aynı zamanda onlara zarar verme niyeti taşır (Gündoğan, 2016). Psikolojik uyarılma seviyesinin hoşnutsuzluk veya kin niteliğinin artması ve aşırı öfke veya gücenme, düşmanlık içeren saldırganlık ile birleşerek ortaya çıkar. Düşmanlık içeren saldırganlık, duygusal nedenlere dayalıdır ve amacı sadece hedefe zarar vermek olan bir davranış türünü ifade eder (Leonard, 1988).

Spor organizasyonlarında veya müsabakalarda düşmanlık içeren saldırganlık, genellikle geçmişte yaşanan ve kaybedilen müsabakalardan kaynaklanır. Bir sporcu, daha önce rakip takım karşısında mağlup olduğu bir oyun sonrasında, rakip oyunculara karşı kin ve nefret duyguları beslemeye başlar. Bu yoğun duygular, bir sonraki karşılaşmada oyuncunun saldırgan davranışlar sergilemesine yol açar. Bu düşmanca tutum, çoğu zaman toplum tarafından olumsuz bir şekilde değerlendirilse de eğer takım başarılı olursa hem takım yöneticileri hem de taraftarlar tarafından takdir edilebilir (Tiryaki, 1996).

1.9.4. Emir altında Saldırganlık

Günümüz spor ekonomisinde spor kulüpleri için önemli gelir kaynağı olan sportif başarılar gerek kulüp yöneticileri gerek teknik direktörler ve gerekse sporcular için hedefe ulaşmak büyük önem taşımaktadır. Hedef için büyük yatırım yapan bu kulüpler başarı için sporcularını baskı altında tutmak onları bu hedefe yönlendirmek için müsabakalardan önce veya müsabaka sırasında sporcularını bazen isteyerek, bazen de istemeden de olsa bu saldırganlık türü ile baskı altına alabildikleri gibi hem sporcularına hem de kulüplerine zarar vermektedirler.

Bireysel veya takım spor müsabakalarında karşılaşılan bir durum, dolaylı yoldan rakibe zarar verme veya engelleme amacı taşıyan bir tür saldırganlıktır. Özellikle yüksek stresli bir futbol müsabakasında, takımın antrenörünün savunma oyuncusuna, "Rakip takımın forvet oyuncusuna kesinlikle gol atmasına izin verme, ne gerekiyorsa yap" şeklinde bir talimat vermesi, savunma oyuncusunun saldırgan davranışlara yönelmesine neden olabilir. Bu, o oyuncunun, daha önce sergilemediği saldırgan davranışlara girişmesine ve kendisine ve takımına zarar verme riskini artırabilir (Tiryaki, 1996).

Özellikle erken ergenlik dönemlerinde başlayan bu tür saldırganlık olayları, günümüzde profesyonel spor organizasyonlarında dahi görülebilmektedir. Bu tür durumlar, öğrencilerin yarışma hedefini kaybetmeden önceliklerini doğru bir şekilde belirlemeleri gerektiğini vurgular. Okul müsabakalarına bakış açısının eğlence, spor, rahatlama ve centilmenlik duygularının gelişimine katkı sağlaması önemlidir. Bu sürdürülebilir anlayışın, gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir (Önel, 2021).

1.9.5. Atılganlık

Atılganlık, bireyler arasındaki iletişimi ve etkileşimi sağlıklı bir şekilde kurmanın bir yolu olarak kabul edilir. Aynı zamanda, bireyin kendi haklarını koruma yeteneği, düşünce, duygu ve inançlarını doğrudan, dürüst ve başkalarının haklarını saygıyla gözeterek ifade etme şeklini ifade eder (Derwent ve diğerleri, 2010). Atılganlık, bireyin kendine olan güvenini iletişim becerileriyle birleştirmesini gerektirir. Atılğan bir kişi, çevresindekilerin haklarını da gözeterek kendi derdini anlatabilen kişidir. Kendi düşüncelerini savunmak için haklı olduğuna inandığı bir platformda bunu gerçekten olduğu gibi benimser. Aksi durumda, kendini savunmaz veya düşüncesini ortaya koymaz (Kırkbir, 2014).

Kabak (2009), atılganlık ile saldırganlık arasındaki temel farkları vurgulayarak, saldırganlıkta bireyin karşısındakilerin haklarına saygı duymadığını, onları düşüncelerini kabul etmeye zorlamak için şiddet ve zorlama gibi yöntemlere başvurduğunu ifade etmektedir. Kiper (1984)'e ise göre atılganlık, bireyin kendi menfaatlerini korumak amacıyla herhangi bir kaygı duymadan hislerini açıkça ifade

edebilmesi ve diğer bireylerin haklarını kabul ederek, kendi haklarını kullanmasını sağlayan davranışlardır (Güner, 2006).

Lazarus (1973), atılın davranışın birbirini tamamlayan dört özelliği olduğunu belirterek, bu özellikleri şöyle sıralamıştır;

- Hayır Diyebilme Yeteneği: İnsanların bir talebe, isteğe veya teklife "hayır" diyebilme yeteneğidir. Bu yetenek, kişinin sınırlarını çizmesine, kendi ihtiyaçlarına öncelik vermesine ve gerektiğinde başkalarına "hayır" demesine yardımcı olur. Hayır diyebilme, insanların kendilerini aşırı zorlamalarını veya istemedikleri şeylere rıza göstermelerini engeller.
- İsteyebilme ve Ricada Bulunabilme Yeteneği: İnsanların istedikleri şeyleri açıkça ifade edebilme ve başkalarından yardım, destek veya istedikleri bir şeyi talep edebilme yeteneğini ifade eder. Bu yetenek, insanların ihtiyaçlarını dile getirip başkalarının anlamasına ve gerektiğinde yardımcı olmasına olanak tanır.
- Olumlu ve Olumsuz Duyguları İfade Edebilme Yeteneği: İnsanların içsel duygularını ve hissettiklerini ifade edebilme yeteneğidir. Bu, mutluluk, hüznün, öfke, korku veya endişe gibi duygusal durumları paylaşma yeteneğini içerir. Olumlu duyguları ifade etmek, insanların sevinçlerini ve mutluluklarını paylaşmalarına yardımcı olurken, olumsuz duyguları ifade etmek de insanların destek aramalarına ve duygusal yüklerini hafifletmelerine yardımcı olur.
- Bir Davranışı Başlatabilme, Sürdürebilme ve Sona Erdirebilme Yeteneği: İnsanların bir görevi, işi veya davranışı başlatma, devam ettirme ve sonlandırma yeteneğini ifade eder.

Bu, bir işi planlama, motivasyon, odaklanma ve bitirme yeteneğini içerir. İnsanlar bu yetenekle işlerini düzenleyebilir, hedeflerine ulaşabilir ve işleri tamamlanmış hale getirebilir (Zimmerman ve Luecke 2010).

1.9.6. Yıkıcı Saldırganlık

Bu saldırgan davranışlar bireyin kendine, hedef aldığı birey ya da nesneye yönelik düşmanca, zarar verme veya acı çektirme amaçlarıyla yapılan eylemlerdir. Toplum tarafından kesinlikle kabul görmeyen bu saldırganlık türü hem birey hem de

hedef aldığı taraf açısından zarar verici sonuçların doğmasına sebep olmaktadır (Bostan ve Kılıçgil 2008). Yıkıcı saldırganlık, genellikle öfke, kızgınlık veya nefret gibi negatif duyguların etkisi altında gerçekleşir. Bu tür davranışlar, kişinin başkalarına zarar verme amacını taşır ve genellikle bir kazanma hırsıyla değil, daha çok düşmanca veya zarar verici bir niyetle gerçekleştirilir. Judo veya tekvando gibi dövüş sporlarında rakibe haksız ve zarar verici bir şekilde saldırmak, yıkıcı saldırganlık örneği olabilir. Bu tür saldırılar, sporun kurallarına ve etik ilkelerine aykırıdır ve genellikle disiplin cezasıyla sonuçlanır. Bu nedenle, yıkıcı saldırganlık, sporda fair play ve saygı gibi değerlere ters düşer. (Açak, 2011).

Yapılan araştırmalar sonucunda, saldırganlık türleri içinde en ciddi problem durumu olarak yıkıcı saldırganlık belirlenmiştir. Yıkıcı saldırganlık, şiddet, kin, intikam ve her türlü zarar verme gibi duyguları içermektedir. Bireylerin kendini gerçekleştirme sürecine yardımcı olmak, oluşturdukları kimlikleri desteklemek ve bu tür davranışları en aza indirmekte yardımcı olmak önemlidir (Önel, 2021).

Sözlü ve sembolik saldırganlık, fiziksel zarar verme niyeti olmadan, ancak duygusal veya psikolojik olarak incitmeyi amaçlayan çeşitli davranışları içerir. Başlıca çeşitleri şunlardır:

- Birinin konuşmasını kesmek veya onu sürekli olarak baskı altında tutmak, kişinin ifade özgürlüğünü engellemek ve kendini ifade etmesini zorlaştırmak amacıyla yapılır.
- Bir bireye baskı uygulamak, onları istenmeyen bir duruma sokarak veya kontrol altına alarak güç gösterisi yapmayı amaçlar.
- Birinin fikirlerini küçümsemek veya onları aşağılamak, kişinin kendine güvenini sarsmak ve onların katkılarını değersizleştirmek için yapılır.
- Arkadan konuşmak veya dedikodu yapmak, bir kişinin itibarını zedelemek ve başkaları nezdinde olumsuz bir imaj yaratmak için kullanılır.

Bu davranışlar genellikle güç gösterisi, kontrol sağlama veya başkalarını küçümseme gibi amaçlarla gerçekleştirilir. Sonuç olarak, sözlü ve sembolik saldırganlık genellikle saygısızlık, güven kaybı ve iş ilişkilerinde gerilim gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir (Karaca, 2000).

Edilgen saldırganlık, kişinin saldırganlık duygusunu tatmin etmeyi amaçladığı bir davranış şeklidir. Bu türde, kişi karşısındakini öfkelenmeden veya kızdırmadan, soyut olarak incitmeyi veya yaralamayı hedefler (Yücel, Atalay ve Gürkan, 2015). May'e (2003) göre, edilgen davranışların çoğu dolaylı ve maskelidir. Diğer insanı aşağılama amacı gizlenerek istenen davranışın gösterilmemesi olarak tanımlanabilir (Kiper, 1984; Sunay, 1986).

Yenel (2004) tarafından yapılan çalışmaya göre, edilgen saldırganlık bireyin karşısındaki kişiye yönelik alaycı ve iğneleyici davranış biçimlerinde ortaya çıkabilir. Edilgen kişiler, kendilerine güvensizlik hissi taşıyan ve genellikle kendilerini ifade etmekte zorlanan bireylerdir. Bu zayıf özsaygı ve kendine güvensizlik, genellikle karmaşık bir kişilik yapısı ile ilişkilendirilir. Bu kişiler, çoğu zaman kendi düşünceleri ve ihtiyaçları hakkında açık olmakta zorlanır, başkalarının taleplerini ve isteklerini ön plana çıkarır ve bu nedenle kendilerini pasif bir rolde bulurlar. Ayrıca, edilgen kişiler, genellikle çatışmalardan kaçınmaya ve çatışma durumlarında kendilerini ifade etmektense geri çekilmeye eğilimlidirler. Bu, onların ilişkilerinde veya sosyal etkileşimlerinde sorunlar yaşamalarına neden olabilir (Humphreys, 1999). Bir sporcunun hedefine ulaşmak için rakibini durdurmak amacıyla gayret göstermesi, spor türünün kurallarına uygun olarak gerçekleştiğinde, bu davranış araçsal saldırganlık olarak değerlendirilir. Örneğin, futbol maçında bir oyuncunun rakibini durdurmak için fiziksel temas yapması veya bir basketbol maçında savunma yaparak rakibin hücum yapmasını engellemesi gibi durumlar araçsal saldırganlık örnekleridir. Burada amaç, rakibi sakatlamak veya zarar vermek değil, sadece onun kazanmaya yönelik hedefine ulaşmasını engelleyerek kendi hedefine ulaşmaktır. Bu tür davranışlar, sporun rekabetçi doğasına ve kurallarına uygun olarak gerçekleşir ve genellikle kabul edilir (Ergül, 2009).

Bu saldırganlık türünde sporcular, hedeflerine ulaşmak için rakip oyuncunun durdurulmasına yönelik çaba gösterirler. Amacı rakibin sportif başarısını engellemek olan sporcu, zarar vermek değil, rakibini etkisiz hale getirme amacı taşır. Bu saldırganlık davranışı pasif eylemleri ifade eder. Birey, rakibini fark ettirmeden, doğrudan mücadeleye girmeden saldırganlık duygusunu tatmin etmeye çalışır. Bu tutumda, karşıdaki kişi somut yollarla incitilmek istenir (Cengiz ve ark., 2008).

1.10. Saldırganlığın Nedenleri

Morgan (1980) saldırganlık davranışının insan psikolojisinde yer aldığını ve bu davranışın birçok faktör tarafından etkilendiğini belirtir. Saldırganlığın nedeni, nasıl geliştiği ve hangi olayların ve koşulların buna zemin hazırladığı gibi soruları yanıtlamak önemlidir. Saldırgan davranışı tetikleyen faktörler tek başına etkili olabileceği gibi, bazen birden fazla faktörün bir araya gelmesi saldırganlığın ortaya çıkmasına neden olabilir. Dahası, bazı durumlarda, saldırganlığa yol açan faktörler zamanla saldırgan davranışın azalmasına katkıda bulunabilir (Güngör, 1989).

Bazı etkenler, bazen saldırganlığa sebep olabilirken bazen de saldırganlığın olasılığını düşürebilir. Bu durum kişiden kişiye farklılık gösterebilir (Bayram, 2012). Saldırganlık, kişinin yaşına, eğitim düzeyine ve içinde bulunduğu ortama göre değişebilir. Sosyo-ekonomik çevre gibi faktörler, kişinin yaşadığı ortam çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimini etkileyebilir ve saldırganlık davranışlarına yol açabilir (Kesen ve diğerleri, 2007).

Saldırgan davranışlar ve şiddetin nedenleri birçok farklı özelliğe bağlı olarak ortaya çıkabilir ve neredeyse her türlü etken bu davranışları etkileyebilir. Buna ek olarak, fiziksel ve çevresel koşullar bireyleri hem bedensel hem de ruhsal olarak etkileyebilir. İlginç bir şekilde, saldırgan davranışlar ve suç oranları ile coğrafi yükseklik ve yıllık sıcaklık arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir (Balcıoğlu, 2001).

Sonuç olarak saldırgan davranışları gerek biyolojik gerekse psikolojik, sosyal ve çevresel bağlamda etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Literatür taraması sonucu yapılan araştırmalara baktığımızda ise, saldırganlığın ortaya çıkmasında birçok faktörün etkili olduğu görülmüştür. Saldırganlığı etkileyen faktörleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1.10.1. Kişilik

Kişilik, bireyin duygu, düşünce ve davranış biçimlerini etkileyen faktörlerin kendine özgü bir görüntüsüdür (Bayram, 2012). Kişilik, bireyleri farklı kılan, çevreleriyle olan iletişim becerilerini, bakış açılarını ve tepkilerini içeren zihinsel, ruhsal ve bedensel özelliklerdir (Taşdemir, 2020). İnsan, toplumda kabul görme arzusuyla yaşar ve toplumsal değer yargılarına uyum sağlamaya çalışır. Ancak birey,

sahip olduğu kişilik özellikleri nedeniyle her zaman toplumsal kurallara bağlı kalamaz ve bazen toplumun onaylamayacağı saldırgan davranışlar sergileyebilir (Kaya, 2009). Bu nedenle, bireyler arasındaki saldırganlık düzeyi kişilik özelliklerine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (Efilti, 2006).

Herhangi bir kişi, yetiştiği  evre, sosyal etkenler ve toplumdaki statüsü ne olursa olsun potansiyel olarak saldırganlık eğilimi taşıyabilir. Ancak bu tür eğilimler, bireyin vicdanı ve kişisel değerleri tarafından bastırılabilir (Markham, 1998). Kişilik ayrıca genellikle bireyin  vresiyle ve kendi iç tepkileriyle ilişkisinde s rekli lik ve bütünlük gösterdiği bir şekilde tanımlanır. Olayların yorumlanması, tepkilerin niteliği ve yoğunluğu kişilik özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir (şahin ve Kar, 1997).

İnsanlar, yaşadıkları ülke ve toplumun sosyo-kültürel özelliklerinden hareketle kendi üst-benliklerini oluştururlar (Cüceloğlu, 1996). Bu durum, sporcular ve taraftarlar gibi spor alanında da gözlemlenebilir. Örneğin, bir sporcu, yer aldığı takımın veya bir taraftar, içinde bulunduğu taraftar grubunun değerlerinin etkisiyle üst-benliğinde saldırganlıkla ilgili olumlu veya olumsuz bir tutum geliştirebilir.

1.10.2. Aile

Saldırganlık, ebeveyn tutumları tarafından da etkilenebilen bir davranıştır. Ebeveynler,  ocuklar için temel sosyalleşme araçlarıdır. Ebeveyn- ocuk ilişkisi ve çocuğa temel yeteneklerin öğretilmesi veya rehberlik edilmesi, çocukların sağlıklı gelişimi için son derece önemlidir ( etinkaya, 2010).

Aile kavramı, insanlık tarihinden beri her toplumun temel çekirdeği olmuştur. Aile,  ocukların doğumdan itibaren başlayarak gelişimiyle birlikte onları etkileyen bir iz bırakır. Aile,  ocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı, korunma, beslenme, güven, sevgi, eğitim ve toplumsallaşma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan en önemli kurumdur. Aile,  ocuğun olumlu davranışlarını ve tutumlarını model olarak kazandığı bir ortam olarak ifade edilirken, bazen aile içinde olumsuz davranışlar da görülebilir ( zmen, 2004).

Çocuklar, temel insan  ve manevi değerlerini ilk önce aileden edinirler, bu nedenle ailenin etkisi büyük öneme sahiptir. şiddet ve benzeri olumsuz davranışlar, insan vasıflarıyla uyuşmayan durumlardır. Bu nedenle, ailelerinden aldıkları doğru

eğitimi içşelleştiren bireylerin, yanlış eğitim almış veya aile yapısı bozuk olan bireylere göre saldırganlık ve diğer olumsuz davranışlara karşı daha az eğilim göstermeleri olasıdır. Bu nedenle, aile ile saldırganlık arasındaki ilişki son derece önemlidir (Yalçın, 2009). Anne ve babanın aşırı koruyucu veya reddedici tutumu, aşırı ilgilenme veya ilgisizlik, fiziksel veya sözel şiddet uygulaması da saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir (Masalcı, 2001). Çocukluk döneminde başlayan saldırgan davranışlar ilerleyen dönemlerde artabilir (Smith, 1993). Aile içi iletişim sorunları, çiftler arasındaki anlaşmazlıklar ve şiddet, özellikle erkek çocuklarda saldırganlık veya içe kapanıklık gibi davranış sorunlarına yol açabilir (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009).

Çocuklar, aile içindeki baskı nedeniyle yeteneklerini ortaya çıkaramazlar. Özellikle genç oyuncuların aile baskısı, çocuğun davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Futbol gibi büyük maddi kazançların olduğu bir alanda çocukları araç olarak görmek ve baskı uygulamak, çocukların davranışlarında kalıcı sorunlara neden olabilir. Çocuklara centilmen davranışları teşvik etmek, ileride verimli ve amaca yönelik sporcular yetiştirmede önemli bir katkı sağlayacaktır (Serarslan, 1990).

Sonuç olarak, çocuk aile içinde yüksek derecede baskı altında kalıyorsa, bu baskı tüm yaşamını etkileyebilir. Bu durum, çocuğun yaşamı boyunca aldığı kararlarda yetersiz kalmasına ve yeteneklerini geliştirme veya gösterme konusunda eksik olmasına neden olabilir. Aile, çocuğun karar alma süreçlerinde ona öz güven aşılamazsa, çocuk çekingen ve korkak bir kişilik özelliği geliştirebilir. Öte yandan, ailesinden destek gören çocuklar, yeteneklerini her alanda daha iyi ortaya koyar ve kendilerini geliştirir. İyi bir aile eğitimi alan çocuklar, toplumsal hayata daha iyi hazırlanır ve başarılı olurlar.

1.10.3. Cinsiyet

Cinsiyet, saldırgan davranışları etkileyen bir faktördür. Araştırmalar, genellikle erkek çocukların kız çocuklarına göre daha saldırgan davranışlar sergilediğini göstermektedir. Bu farklılık, çocukluk dönemine kadar uzanabilir (Derwent, 2007). Kadın ve erkeğin yaratılıştan meydana gelen birtakım özellikleri onları birbirinden ayırmaktadır. İki cinsiyet saldırgan davranışta bulunmaları

bakımından da birbirinden farklıdır (Uluişik, 2015). Kesinlikle, toplumun çocuk yetiştirme tarzı özellikle erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla saldırgan olmalarına neden olabilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ve erkeklerdeki yansımaları, bu farklılığın ortaya çıkmasında etkilidir (Dervent, 2007, Çelik ve Kocabıyık 2014).

Cinsiyetlerin birbirleri arasında saldırganlık yönünden birtakım farklılıklar meydana gelmesindeki önemli nedenlerden biriside sosyal ve kültürel değerlerle ve biyolojik sebeplerden dolayı ortaya çıkmasıdır (Adıgüzel, 2012). Cinsiyet farklılıkları olan bireyleri etkileyen temel faktör sahip olduğu kişilik özellikleridir. Kişilik özelliklerinin birbirinden farklı olması belki de en önemli olanıdır. Bu pencereden bakıldığında farklı sosyal ortamda büyümüş, farklı düşünce ve kişiliklere sahip insanların saldırgan durumları kaçınılmazdır (Aydın,2022). Toplumsal normlardan kaynaklanan cinsiyet rollerindeki en belirgin özellik, erkek ve kadın arasındaki güç eşitsizliğidir. Her zaman erkeksi duygular kadınsı duygulardan üstün görülmüş ve bu iki özellik birbirine en uzak mesafede olacak şekilde değerlendirilmiştir. Cinsiyet rollerine göre kadına yüklenen özellikler; yumuşak olma, kırılgan bir yapıya sahip olma, uyumlu olma, duygusallık, sevgisini açıkça gösterme, merhametli olma gibi sıralanır. Erkeklerde belirgin olan özellikler ise kendine güvenme, sert bir yapıya sahip olma, soğukkanlı, sahiplenici, koruyucu, önderlik, daha rekabetçi, duygularını belli etmeyen, bağımsız, ön planda olma gibi özelliklerdir (Çelik ve Kocabıyık 2014).

Toplumda, erkeklerin saldırgan davranışlarının kızlara göre daha olumlu karşılandığı bir algı mevcuttur. Özellikle erkek çocukların oynadıkları oyunlarda saldırganlık içeren davranışların normal karşılandığı görülmektedir (Pamukçu, 2015). Ancak yapılan araştırmalar, spor müsabakalarında kadın sporcuların yeterince temsil edilmemesi nedeniyle erkeklere daha fazla hareket alanı sağlandığını göstermektedir. Seyircilerin rakip takım oyuncularına, diğer seyircilere ve hakeme karşı sergiledikleri uygun olmayan figürler, el-kol hareketleri ve cinsel içerikli veya eşcinsel hakaretler, saldırgan davranışların bir parçası olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2003).

Kadınlar ve erkekler arasındaki saldırgan davranış farklılıklarını inceleyen araştırmalar, genellikle erkeklerin fiziksel açıdan en azından kadınlara göre daha saldırgan olduğu sonucuna varmıştır. Batı toplumlarında ise kadınların giderek artan

özgürlükleri, kadınların saldırganlık konusundaki çekingenliklerini azaltarak saldırgan olmalarının önündeki engelleri kaldırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu, kadınların sosyal rollerinin ve toplumsal beklentilerin değişmesiyle ilişkilendirilebilir. Bu değişim, kadınların daha özgüvenli ve kendilerini ifade etmeye daha yatkın olmalarına ve dolayısıyla saldırgan davranışlarda bulunmalarına olanak tanır (Özkatarkaya, 2010).

1.10.4. Yaş

Saldırganlık davranışları, yaşa bağlı olarak farklı öğrenme süreçleri sonucu ortaya çıkabilir. Özellikle çocuklar, aileleri ve arkadaşlarından saldırganlık davranışlarını öğrenirler ve bu davranışları model alabilirler. Saldırganlığı etkileyen nedenlerden olan yaş faktörünün erken çocukluk döneminde saldırgan davranışların, çocukluk dönemlerden sonrasında sergilenen saldırgan davranışların habercisi olduğu daha da ciddi bir hal aldığı sonucunu belirtilmektedir (Çelik, 2006). Bireylerin saldırganlık davranışlarını düzenleme yeteneği, yaşlarına bağlı olarak değişir. Çocuklar, saldırganlık davranışlarını düzenleme konusunda daha az yeteneklidirken, yetişkinler daha iyi kontrol edebilirler.

Bireylerin ergenlik döneminden sonra yetişkinlik döneminde gösterdikleri saldırganlık, çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki saldırgan davranışlardan farklılık gösterir. Bu dönemde görülen saldırgan davranışlar, tecavüz, cinayet, gasp, hırsızlık gibi ciddi suçlar şeklinde ortaya çıkabilir (Raine, 1993). Yaşlılık döneminde saldırganlık davranışlarının azaldığını görülmektedir. Bu durum yaşlı insanların genellikle daha hoşgörülü, sabırlı ve empatik hale geldikleri belirtmektedir. Sportif faaliyetlerde ise sporcuların yaşadıkları farklı yarışma evreleri, saldırganlık davranışları üzerinde etkili olabildiğini ortaya koymuştur. Örneğin, genç sporcularda, agresif davranışlar özgüveni artırmak için kullanılabilirken, yaşlı sporcularda bu davranışlar tecrübeye dayalı olarak daha olumlu olarak kullanılabilir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sporcularda saldırgan davranışların yaş faktörüne bağlı olarak nasıl değiştiği incelenmiştir. İncelenen bu araştırmalar, genellikle yaşın sporcularda saldırgan davranışları üzerinde çok büyük bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir (Koca ve Karaküçük 2013).

1.10.5. Eğitim

Eğitim, toplumun belirlediği standartlar doğrultusunda bireylerin sosyal hayatta yer bulmalarını sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, bireyin davranışlarında istenilen değişimi bilinçli bir şekilde gerçekleştirmesini amaçlar (Ertürk, 1994). Temel eğitimi aile ortamında alan birey, sonraki yaşamında büyük bir kısmını eğitim kurumları aracılığıyla sürdürür. Bu süreçte, bireyler çeşitli kurallarla yetiştirilir. Ancak, okul kurallarının sert olması ve aşırı yasaklamaların bulunması, bireyleri olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, kuralların rehber öğretmenlerin yönlendirmesiyle belirlenmesi ve öğrencilerin katılımına olanak tanınması önemlidir. Kuralların pozitif bir dille ifade edilmesi ve olumsuzluk içermemesi, bireylerin saldırganlık eğilimini azaltabilir (Şeker, 2020).

Eğitim kurumları aynı zamanda bireylerin spor eğitimini aldığı yerlerdir. Sporun fiziksel ve ruhsal bir eğitim olduğu düşünüldüğünde, sporun eğitimle yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Spor, eğitim sisteminin önemli bir parçasıdır. Eğitim kurumlarında verilen beden eğitimi ve spor dersleri, saldırganlığı azaltmak için etkili bir araç olarak kullanılabilir. Bu dersler, öğrencilere sosyal becerileri geliştirme fırsatı sunarak şiddet içeren davranışlardan kaçınmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, öğrencilere saldırganlığın zararları hakkında bilgi vermek ve sağlıklı çözüm becerilerini öğretmek, saldırganlık duygusunu azaltmada etkili olabilir.

Sonuç olarak, toplumda olumlu veya olumsuz olayların temelinde iyi veya kötü bir eğitim sistemi yatmaktadır. Eğitime gereken önem verilmeli ve insanlara yapılan yatırımın geleceğe yapılan bir yatırım olduğu unutulmamalıdır (Acet, 2006).

1.10.6. Kültür

Kültür, insanlar arasındaki ilişkileri, davranışlarını şekillendiren ve belirleyen birçok faktörü barındıran bir kavramdır. Kültür, bir toplumun normlarını, inançlarını, değerlerini, ritüellerini ve düşünce biçimlerini içerir (Tezcan,1997). Bireyleri ve toplumları ortak bir amaç etrafında birleştiren ve benzer davranışları paylaşmalarını sağlayan en önemli faktörlerden biri kültürdür. Aynı kültüre sahip bireyler, görünüşte farklı olsalar da kültürel benzerliklerden dolayı istekler, arzular, ihtiyaçlar ve amaçlar açısından büyük ölçüde ortak noktalara sahiptir. Fiziksel ve sosyal çevrelerinin

benzer olması ve aynı öğrenme deneyimlerine sahip olmaları, düşüncelerinde ortak bir birlik oluşturur (Doğan, 2001).

Farklı toplum yapılarında ve bölgelerinde saldırgan tavırların ve şiddet olaylarının farklı yoğunluklarda gerçekleşmesi, toplumun kültürel yapısının saldırganlığı etkileyebileceğini göstermektedir. Yapılan çalışmalar, toplumsal şiddetin en çok üzerinde durulan belirleyicilerinin ekonomik yetersizlik, toplumsal huzursuzluk ve sorunlu aile yapısı olduğunu ortaya koymuştur. Bu faktörler, şiddet davranışlarına eğilimi olan bireyler arasında bir bağlantıya işaret etmektedir (Kiper, 1984).

Eğitim, bireyleri topluma açık ve sosyal olarak aktif hale getirerek toplumsal etkileşimlerini artırmak amacıyla kullanılır. Aynı şekilde, spor da insanların sosyalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynar ve bireylerin ilgi alanları arasında yer alabilir (Taşmektepligil, 1995).

1.10.7. Çevre

Saldırganlık davranışının ortaya çıkmasında, kişinin içerisinde bulunduğu sosyal çevrede birçok etkenin rol oynadığı birçok araştırma tarafından desteklenmektedir. Arıcak (1999) tarafından yapılan bir çalışmada da bu durum vurgulanmaktadır. Sosyal çevre, bireyin tutumlarını, değerlerini ve davranışlarını etkileyen önemli bir faktördür.

Çevresel faktörler, bireyin davranışlarını etkileyebilir ve saldırganlık gibi negatif davranışlara yol açabilir. Bandura (1977)'nda belirtildiği gibi, çevresel etkiler bireyin tutum ve davranışlarını değiştirebilir. Örneğin, agresif bir çevrede büyüyen bir birey, agresif davranışları daha sık sergileyebilir.

Saldırganlığa eğilimli bireyler, çevresel etkilerden dolayı davranışlarının sonuçlarını düşünme, yorumlama ve sosyal bilgiyi işleme konusunda sorunlar yaşayabilirler (Bennett ve diğerleri, 2005). Bu durum, bireylerin saldırganlık eğilimlerini tetikleyen veya güçlendiren çevresel faktörlerin etkisini göstermektedir. Son yapılan çalışmalar, iş yaşamında gürültüye maruz kalan bireyler arasında saldırganlık eğilimi açısından önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kalabalık ortamların saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasına olanak sağlayabileceği belirtilmektedir (Demir, 2020).

1.10.8. Kitle İletişim Araçları

Son yıllarda hızla gelişen kitle iletişim araçları, insanlara yeni bilgiler sunmanın yanı sıra bilgi ve tutumlarını da değiştirme potansiyeline sahiptir. Medya, çarpıcı ve dikkat çekici olaylardan beslenir, ancak bu durumda dikkatli olunmalı ve olaylar çarpıtılmadan, objektif bir şekilde aktarılmalıdır. Yanlış yönlendiren yayınlar, olumsuz sonuçları teşvik edebilir. Son 20 yılda internetin büyük bir öneme sahip olması ve sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, özellikle şiddet içeren mesajlar, bireylerin gelişimi üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar, internet ve sosyal medyanın bireyleri ne ölçüde etkilediğini anlamaya yöneliktir (Aydın, 2022). Kitle iletişim araçları, toplumların şekillenmesinde ve yeni yaşam modellerinin oluşmasında giderek daha etkili hale gelmektedir. Bu araçlar, toplumu etkileyerek kişilerin davranışları, tutumları ve inançları üzerinde etki gösteren bir güce dönüşmüştür. Dünya genelinde birçok ülkede kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayınlanan programlar, özellikle gençlere ve çocuklara öfke, saldırganlık ve şiddet modellerini göstererek kişilerde saldırganlık dürtülerinin geliştiği gözlemlenmektedir (Dilber, 2014).

Bazı bilim insanları, bu yüzyılı iletişim ve teknoloji çağı olarak adlandırmaktadır. Salırganlık davranışı üzerindeki kitle iletişim araçlarının etkisine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, televizyonun ön planda olduğu görülmektedir. Televizyonda şiddeti normalleştiren ve şiddeti uygulayan kişileri rol model olarak gösteren örnekler sıklıkla yer almaktadır. Bu konuda yapılan akademik çalışmalar, haberlerde yer alan doğal afetler, cinayetler, patlamalar, kavgalar gibi şiddet içerikli yayınların zararlı ve yıkıcı olduğunu göstermektedir (Zorlu, 2016).

Ayrıca, yapılan akademik çalışmalar şiddet içerikli yayınların haberlerde yer almasının, yıpratıcı ve yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır.

1.10.9. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı

Kesinlikle, madde ve alkol kullanımı, bireyleri kurallara uymama, kendilerine ve çevreye zarar verme gibi davranışlara yönlendirebilir ve bu da saldırganlık, şiddet ve suçlara neden olabilir (Altuner ve diğerleri, 2009). Alkol, saldırgan davranışlara sebep olan ve insan bilincini olumsuz etkileyen zararlı bir maddedir. Alkolün tüketilen miktarına bağlı olarak etkileri değişebilir. Az miktarda alkol tüketimi

saldırgan davranışları azaltabilirken, fazla miktarda alkol tüketimi bireylerin davranış kontrolünü kaybetmelerine neden olarak saldırgan davranışları artırabilir. Alkol alımından sonra ortaya çıkan saldırgan davranışların temelinde ise alkol öncesi engellenme durumu veya ruh hali bulunmaktadır. Bu durum, kişileri alkol kullanımına yönlendirebilir veya alkol tüketimini artırabilir (Yaman, 2014).

Alkol, alınan miktarına bağlı olarak farklı etkilere sahiptir. Az miktarda alındığında, saldırganlığı azaltabilirken, fazla miktarda alındığında davranış kontrolünü ortadan kaldırarak saldırganlığı artırabilir. Alkolün saldırganlık üzerindeki etkisi, alkol alınmadan önceki engellenme durumuna veya ruh haline bağlı olarak değişebilir (Bayram, 2012) Alkolün hem merkezi sinir sistemine verdiği zararlar hem de psikolojik etkileri üzerine yapılan araştırmalar mevcuttur. Alkolün etkisi altındayken ortaya çıkabilecek saldırgan davranışlar arasında tahrikler, tehditler, küfürler ve acı verme gibi unsurlar bulunabilir. Saldırgan davranışları caydırıcı etkileyen faktörler ise karşılıklı değerler, saldırganlık endişesi ve karşı tarafın fiziksel üstünlüğü gibi unsurlar olabilir (Karayılmaz, 2006).

1.11. Spor ve Saldırganlık İlişkisi

Günümüzde spor endüstrisi, izleyici kitlesi olan ve hızla gelişen bir sektör haline gelmiştir. Finansal olarak bakıldığında, milyonlarca doları kapsayan bir endüstri olarak öne çıkar. Bu sektörün üretimi ve tüketimi, dünya üzerinde pek çok insanı yakından ilgilendirir. Dolayısıyla, spor müsabakalarına olan bakış açısı sürekli değişmektedir ve her gün daha yüksek performans ve daha iyi sonuçlar elde etmeyi gerektirir (Özen ve diğerleri, 2013).

Son yıllarda, spor içindeki saldırganlık ve şiddet sorunu büyük bir önem kazanmış ve bu durum, spor alanında çalışan araştırmacıların ve toplumbilimcilerin yoğun ilgisini çekmiştir (Conroy ve diğerleri, 2001). Sporun içerisinde ele alınması gereken iki temel önemli konu bulunmaktadır. Birincisi, saldırının hangi amacı taşıdığı ve kasıtlı mı olduğuyla ilgilidir. İkinci önemli konu ise, saldırının hedeflendiği kişi veya nesnedir.

Spor müsabakaları ve rekabet ortamları, bazen saldırgan davranışlara zemin hazırlayabilir. Ancak, rakibe zarar veren her eylemi doğrudan saldırganlık olarak değerlendirmemek önemlidir. Spor faaliyetlerindeki saldırganlığın sınırları, söz

konusu spor dalının kuralları, yapılacak hareketin nedeni, niyeti ve kasıt gibi faktörlere göre belirlenir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997).

Sporda saldırganlık, sportif yarışmalar sırasında katılan kişilerden (sporcu, antrenör, seyirci) bir veya birkaçının, psikolojik, biyolojik veya sosyal faktörlerden etkilendiği ve sporun kurallarını ihlal ederek karşı tarafa zarar verme veya bir hedefe ulaşma amacıyla gerçekleştirdiği sözel veya fiziksel eylemleri ifade eder (Dervent, 2007). Sporda saldırganlığın azaltılması için, saldırganlığın nedenlerinin anlaşılması ve antrenörler ile sporcuların sorumluluk almaları gerekmektedir (Doğan, 2005).

Cox, (1998)'de Spor alanında saldırganlığın azaltılması için aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

a-Sporcuların ve antrenörlerin rolü:

Koçlar, genç sporculara saldırgan olmayan modelleri göstererek eğitim vermeli ve olumlu davranışları teşvik etmelidir.

Saldırgan davranışlara yönlendiren veya ödüllendiren koçların lisansları iptal edilmelidir.

Saldırgan davranışlarda bulunan sporcular, kuralların dışına çıktıklarında cezalandırılmalıdır.

b-Basının rolü:

Basın veya televizyon tarafından saldırganlıklar tekrar tekrar gündeme getirilmemeli ve şiddetin olumsuz yönü eğitim amacıyla kullanılmalıdır.

c-Yöneticilerin rolü:

Kulüp yöneticileri ve koçlar, karşı tarafa olumsuz mesajlar göndermekten kaçınmalı ve takımlar arasında olumlu ilişkilerin geliştirilmesine destek olmalıdır.

d-Seyircilerin rolü:

Alkollü içeceklerin satışı sınırlandırılmalı ve alkollü seyirciler stadyumlara alınmamalıdır.

Saldırgan davranışlarda bulunan seyirciler, hızla ortamdan uzaklaştırılmalıdır.

e- Kurallar ve düzenlemeler:

Takımlar veya sporcular, haksız olduklarına inandıkları kararlara itiraz edebilecekleri özel kurallara sahip olmalıdır. Stadyum giriş ve çıkışlarında trafik düzenlemeleri ve kolaylıklar sağlanmalıdır.

Sportif karşılaşmaların aileler tarafından izlenebilmesine olanak tanıyan kolaylıklar sunulmalıdır.

f- Etik ve fair-play:

Fair Play gibi değerler, sporcular arasında sosyalizasyon yoluyla aktarılmalı ve önemsenmelidir (Cox, 1998).

1.12. Yurt İçi ve Yurt Dışında Öfke ve Saldırganlıkla İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

Bu bölümde “Sporcuların, Hakemlerin, Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık” anahtar kelimeleri kullanılarak alan yazında yapılan tarama sonucunda, konuya en yakın olarak belirlenen akademik araştırmalara yer verilmiştir.

1.12.1.Yurt İçi Çalışmalar

Bilir (2018) tarafından yapılan çalışma, milli sporcu ve amatör sporcuların bireysel ve takım sporlarında öfke ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu çalışma, sporcuların öfke ve saldırganlık düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır.

Kırkbir (2020) tarafından yapılan araştırma, futbolcuların sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma, farklı liglerde oynayan futbolcuların öfke kontrolü ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Yapılan analizler sonucunda, futbolcuların öfke kontrolü ile saldırganlık düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar, futbolcuların öfke kontrolünün, saldırgan davranışları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Demir ve diğerleri (2017) tarafından yapılan araştırma, bireysel ve takım sporlarında mücadele eden sporcuların öfke ifade tarzları ile sporcuların bireysel ve ailesel özellikleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma, sporcuların öfke ifade tarzlarıyla kişisel ve ailesel özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Güner (2006) tarafından yapılan çalışma, takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık düzeylerini, cinsiyet faktörü ile birlikte incelemeyi

hedeflemiştir. Bu çalışma, sporcuların saldırganlık düzeylerini cinsiyet faktörü göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir.

Canpolat (2019) tarafından yapılan araştırma, işitme engellilerin futbol müsabakalarında yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma, işitme engelli futbolcuların sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını analiz etmeyi hedeflemiştir. Araştırma, işitme engelli bireylerin bu duygusal reaksiyonlarını anlamak ve gerektiğinde uygun yöntemlerle yönetmelerine yardımcı olmak amacıyla önemli bir katkı sağlamış olabilir.

1.12.2.Yurt Dışı Çalışmaları

Krishnaveni, (2014) Araştırmasında saldırganlık ve saldırgan davranış, bazen spor etiği sınırlarının dışında olabilirken, bazen de sporun önemli bir parçası olabilir. Bu durum, sporcunun türüne, performansa yönelik taleplere ve diğer faktörlere bağlı olarak değişebilir. Saldırganlık, rakibe acı veya yaralanma vermek amacıyla hizmet eden farklı davranışları içerir. Dünya çapında birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmış olsa da, hala spor alanında saldırgan veya saldırgan davranışları kesin olarak belirlemekte zorluklar bulunmaktadır. Bu makale, bu tür davranışların varoluşunun ve devamının nedenlerine ışık tutmayı ve bu sorunlarla başa çıkmak için olası çözüm önerilerini sunmayı amaçlamaktadır.

Marwat (2022)'de yapmış olduğu çalışmada Saldırganlık ve şiddet, insan psikolojisinin bir parçası olmuş ve sosyal hayvanın doğasına dokunmuş bir özelliği taşımaktadır. Spor sosyologları, saldırganlık ve şiddet olgusunun, sporun ve rekreasyonun yumuşak ruhuna tamamen zıt olan olumsuz etkileri konusunda her zaman endişelerini dile getirmişlerdir. Bu araştırma çalışması, mevcut literatürü değerlendirmeyi, şiddetli davranışın yaygınlığına yol açan olası nedenleri incelemeyi ve bu tehlikeyi kontrol etmek ve önlemek için pratik tedbirler önermeyi amaçlamaktadır. Sporda saldırganlık ve şiddet, düşmanca davranışın iki farklı formudur ve her ikisi de rakibe zarar vererek kişisel çıkarlarla ilişkilidir. Çalışmanın ana odak noktası, şiddetin spor katılımı üzerindeki etkisini değerlendirmektir.

Ahmadi ve diğerleri (2011) Bu çalışma temaslı ve temassız sporlarda öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sonuçlar gösterdi ki, tüm öfke alt

ölçekleri hem temaslı hem de temassız sporlarda rekabetçi saldırganlık indeksleri ile pozitif olarak ilişkiliydi. Bununla birlikte, yalnızca içe ve dışa yönelik öfke, rekabetçi agresif davranışlarla ilgili değişiklikleri önemli ölçüde tahmin edebilir. Bu Sonuçlar aynı zamanda 'öfke kontrolünün' ve 'öfke kontrolünün dışında olmasının' rekabetçilik endeksleriyle negatif ilişkili olduğunu da ortaya koydu.

Sofia ve diğerleri ise (2017)'de yapmış oldukları çalışmalarında Spor müsabakalarında öfke, saldırganlık ve antisosyal davranışları araştıran çok az çalışma vardır. Bu nedenle, bu çalışma amaçlanan Saldırganlıkla ilgili değişkenler arasındaki ilişki kalıplarını ve spor türünün, rekabetçi kategorilerin ve başarı seviyeleri. Farklı spor türlerinden iki yüz otuz bir sporcu öfke, saldırganlık, anti-sosyal ölçümlemleri tamamladı. Davranış, öfke ruminasyonu ve provokasyon. Sonuçlar, öfke, saldırganlık ve anti-sosyal davranış arasındaki bağlantı için destek sağlamıştır. Saldırgan davranışlarda kışkırtma ve öfke ruminasyonunun önemi kadardır. Yüksek spor dallarından sporcular fiziksel temas seviyeleri ve daha düşük veya daha genç rekabetçi kategorilerden gelenler, daha düşük olan sporlardan olanlardan daha agresif olma eğilimindeydi. Temas seviyeleri ve rekabet düzeyleri arasındaki farklılıklar incelendiğinde, sonuçlar arasında anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Bu bulgular, saldırganlıkla ilgili değişkenlerdeki bireysel farklılıkları anlamak için önemli bir temel sağlar.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Yapacağımız çalışmada, nicel tarama yöntemleri arasında tercih edilen tarama (survey) araştırma modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, geçmiş ve mevcut araştırmaları betimleyerek öğrenme modelinin gelişmesini ve kişilerin arzu edilen davranış şekillerinin ortaya çıkmasını sağlayan süreci incelemektedir (Karasar, 2009). Bu çalışmada, genel tarama modeli kullanılmaktadır, bu model geçmiş veya günümüzdeki bir durumu objektif bir şekilde betimlemeyi amaçlar. Öte yandan, ilişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlar. Bu modelde, değişkenler arasındaki birlikte değişimin varlığı ve bu değişimin niteliği üzerine odaklanılır (Karasar, 2011).

Araştırma verilerinin Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki 14 ilden toplanması amaçlanmaktadır. 14 ilin merkez ve taşralarında bulunan sporcu, hakem ve antrenörlere ulaşılmasının yaratacağı zaman ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan kısıtlardan dolayı veri toplama süreci yüz yüze ve uzaktan (çevrimiçi ölçek formları) olacak şekilde planlanmıştır. Diğer bir ifadeyle araştırmacı 14 ilden tesadüfi örneklem yöntemi ile belirleyeceği örnekleme hem yüz yüze hem de uzaktan çevrimiçi ölçek formları vasıtasıyla ulaşacaktır. Buradaki temel amaç olabildiğince fazla katılımcıya ulaşarak araştırma sonuçlarının genellenebilirliğinin (dış geçerliğinin) artırılmasıdır.

Çalışmanın “Yöntem” kısmında yer alacak olan “Evren ve Örneklem” başlığı altında evren, örneklem, kullanılan örnekleme yöntemi, katılımcılara nasıl ulaşıldığı (ne kadarı yüz yüze ne kadarı uzaktan) ve evren-örneklem hakkında detaylı bilgilere açık bir şekilde yer verilecektir.

2.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2022-2023 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan 14 ildeki (Kars, Erzurum, Ardahan, Ağrı, Muş, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Tunceli, Van, Malatya, Elâzığ, Hakkari ve Iğdır) sportif faaliyetlerde yer alan 18 yaş üstü aktif lisanslı bireysel ve takım spor dallarındaki sporcular, hakemler ve antrenörler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme ise 2022-2023 sezonunda Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan 14 ildeki tesadüfi yöntemle seçilen ve istatistik tekniklere göre hesaplanı yeterli sayıda sporcu, hakem ve antrenörler oluşturmaktadır. Tesadüfi örnekleme yönteminin kullanılma sebebi evreni oluşturan her bireye eşit seçilme şansı tanınmasıdır. Çalışmanın örneklem grubu ise Doğu Anadolu Bölgesinde 18 yaş ile 58 yaş üstü spor ile ilgilenen erkek (n= 1125) ve kadın (n= 573) olmak üzere toplam sporcu hakem ve antrenör (n= 1698) oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikler

Değişkenler	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	573	33.7
	Erkek	1125	66.3
Yaş	18-25 Yaş	805	47.4
	26-33 Yaş	455	26.8
	34-41 Yaş	224	13.2
	42-49 Yaş	117	6.9
	50-57 Yaş	73	4.3
	58 Yaş ve Üzeri	24	1.4
Eğitim Düzeyi	İlkokul	7	0.4
	Ortaokul	19	1.1
	Lise	433	25.5
	Lisans ve Ön Lisans	540	31.8
	Yükseköğretim	699	41.2
Aylık Ortalama Gelir (TL)	2000-5000 TL	609	35.9
	5001-8000 TL	428	25.2
	8001-12000 TL	336	19.8
	12001-16000 TL	174	10.2
	16001-2000 TL	84	4.9
	20001 TL ve üstü	67	3.9
Spor Dalı	Bireysel Sporlar	802	47.2
	Takım Sporları	896	52.8
Çalışma Yılı	1-5 Yıl	793	46.7
	6-11 Yıl	531	31.3
	12-17 Yıl	208	12.2
	18-23 Yıl	100	5.9
	24-28 Yıl	66	3.9
Spor Yaşantınızdaki rolü	Sporcu	894	52.7
	Hakem	337	19.8
	Antrenör	467	27.5
Toplam		1698	100

Tablo 1' e göre sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin, Cinsiyet, Yaş, Eğitim düzeyi, Aylık Ortalama Gelir, Spor Dalı, Çalışma Yılı ve Spor Yaşantınızdaki rolü değişkenlerin gösterilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, Kadın katılımcıların oranı %33,7, Erkek katılımcıların oranı ise %66,3' olduğu görülmüştür. Yaş değişkenini incelediğinde ise En büyük yaş grubu 18-25 yaş aralığındaki katılımcılar (%47,4) iken, 58 yaş ve üzeri katılımcılar en küçük grup olarak (%1,4) görülmektedir. Eğitim düzeyi değişkenine bakıldığında ise Katılımcıların çoğunluğunun lisans ve ön lisans mezunlarından (%31,8)' olmaktadır. Yükseköğretim mezunlarının oranı ise (% 41.2) olarak görülmüştür. Aylık Ortalama Gelir değişkenine göre ise, Katılımcıların büyük bir kısmı aylık geliri 2000-8000 TL arasında olan kişilerden oluşmaktadır. En yaygın gelir aralığı 2000-5000 TL (% 35.9) olarak görülmektedir. Spor Dalı değişkenine bakıldığında ise, Katılımcıların, bireysel sporları (% 47.2) ve takım sporlarını (% 52.8) birlikte içeren geniş bir yelpazede yer aldıkları görülmüştür. Çalışma Yılı değişkeni incelendiğinde ise, 1-5 yıl çalışma deneyimine sahip katılımcı sayısı 793'tür (%46.7). En uzun çalışma süresine sahip olan 24-28 yıl aralığındaki katılımcı sayısı ise 66'dır (%3.9) alanı kapsamaktadır, Spor Yaşantınızdaki rolü değişkenine bakıldığında ise Sporcuların sayısı 894 (%52.7), hakemlerin sayısı 337 (%19.8), antrenörlerin sayısı ise 467'dir (%27.5) olarak görülmüştür.

2.3.Araştırmanın Tekniği ve Protokol

Araştırmada öncelikli olarak uygulanacak Öfke ve saldırganlık ölçekleri belirlenmiş ve çalışmaya katılacak sporcu, hakem ve antrenörlerin demografik bilgilerini belirleme adına kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Daha sonra çalışmanın yapılabilmesi için T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal ve beşerî bilimler bilimsel araştırma ve yayın etiği kurulu'ndan 05.07.2023 tarihinde Etik Kurul izni alındı. Ardından belirlenen örneklem grubuna ölçeklerin uygulanabilmesi için T.C. Gençlik ve spor bakanlığından yasal izinler alındıktan sonra ölçekleri, Doğu Anadolu bölgesinde bulunan sporcu, hakem ve antrenörlerle hem yüz yüze hem de Google forum aracılığı ile uzaktan veri toplama biçiminde uygulanmasına başlandı. Ölçeklerin uygulanması için öncelikle Gençlik spor il müdürlüklerinde ve Amatör Spor Kulüpleri Federasyonları (ASKF) ile iletişim kuruldu. Antrenman ve müsabaka

öncesinde veya sonrasında sporcu, hakem ve antrenörlere hem yüz yüze hem de uzaktan veri toplama forumu ile uygun ortamlara alınıp araştırmanın amacı ve önemiyle ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin ölçekleri doğru ve düzgün şekilde doldurmaları istendi. Bu bağlamda gelişi güzel cevaplanan ölçekler araştırmada değerlendirmeye alınmadı. Sonrasında araştırmanın verilerinin toplanması aşamasına geçilmiştir. Veriler, araştırma süreci boyunca doğrudan araştırmacı tarafından toplanmıştır. Araştırmaya başlarken antrenör ve sporcularla bir araya gelerek yapılmakta olan çalışmanın amacı, önemi, uygulama şekli ve prosedür ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

2.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmada katılımcılara ait kişisel bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla kişisel bilgi Formu-KBF kullanılmıştır. KBF katılımcıların cinsiyetlerine, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, spor dalı, çalışma yılı ve spor yaşıntındaki rolünü ait ifadelerle yer verilmiştir. KBF oluşturulma aşamasında en az doktor unvanına sahip eğitim bilimleri ve spor bilimleri uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmada gerekli etik ve uygulama izinleri alınmıştır. Veri toplama sürecinde gönüllülük esasına dayanılmış ve hiçbir katılımcıdan isteği dışında veri elde edilmemiştir.

2.4.2. Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği

Sürekli öfke ölçeği ile ilgili çalışmalar Charles D. Spielberger ve grubu tarafından 1983 yılında Orijinali (Trait Anger and Anger Expression Scale) başlatılmış ve geliştirilmiştir.

Öfkenin durumsallık- süreklilik ayrışımı ile incelenmesinin yanı sıra, ne şekilde ifade edildiğinin de araştırılmasının önemli olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışmaların bir ürünü olan öfke ifade tarzı ölçeğinde oluşturulan üç alt ölçekten biri, hissedilen öfkenin bastırılarak içte tutulmasını (öfke - içte) diğeri dışa vurumunu (öfke - dışa), bir diğeri de öfkenin, mantığa bürünme, bastırma, inkâr gibi savunmalarla kontrol edilmesini (öfke kontrol) ölçmek için geliştirilmiştir (Özer, 1994)

Türkçeye 1994 yılında Özer tarafından uyarlanmıştır. Ölçek; 34 maddelik 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Hiç (1 puan), Biraz (2 puan), Oldukça (3 puan) ve Tümüyle (4 puan) olarak değerlendirilir. Ölçeğin, ilk 10 maddesi sürekli öfkeyi, sonraki 24 maddesi öfke ifade tarzlarını ölçmektedir. Sürekli öfke, kişinin genelde kendini nasıl hissettiğini, ne derece öfke yaşadığını ifade etmektedir. Sürekli öfke ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 40'tır. Öfke ifade tarzı ölçeği, öfke içe vurumu, öfke dışa vurumu ve öfke kontrolü olmak üzere üç alt gruptan oluşmaktadır.

Öfke içe vurumu, öfke dışa vurumu ve öfke kontrolü alt ölçeklerinden alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 32'dir. Ölçekteki ilk on maddenin toplamı ile sürekli öfke alt ölçeği, 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31 no'lu maddelerin toplamı ile öfke içe vurum alt ölçeği, 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33 no'lu maddelerin toplamı ile öfke dışa vurum alt ölçeği, 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34 no'lu maddelerin toplamı ile öfke kontrolü alt ölçeği puanları elde edilir. Geçerlik güvenirlik çalışmasında Cronbach alfası değerleri; sürekli öfke boyutu için 0,79, kontrol altına alınmış öfke boyutu için 0,84, dışa vurulmuş öfke boyutu için 0,78 ve öfke iç vurum boyutu için ise 0,62 olarak bulunmuştur. Sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar öfke düzeyinin yüksek olduğunu, öfke kontrolü ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini, öfke dışa vurum ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfkenin kolayca ifade edilebiliyor olduğunu ve öfke iç vurum alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu göstermektedir (Whittington ve Wykes 1996).

2.4.3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Katılımcıların şiddet düzeylerini ve eğilimlerini ölçmek üzere özgün hali Buss ve Perry tarafından oluşturulan (Buss ve Perry, 1992), geçerlik ve güvenirlik çalışması Madran Demirtaş tarafından (Demirtaş, 2012) yapılan Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formu kullanılmıştır. Ölçek toplam 29 maddeden ve 4 faktörden oluşmaktadır. Bu dört faktör fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için elde edilen Cronbach-Alfa katsayısı 0,85; toplam puan için elde edilen test-tekrar test güvenirlik (Pearson korelasyon) katsayısı 0,97; ölçüt geçerliği için hesaplanan korelasyon

katsayısı ise 0,49 olarak bulunmuş olup ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmektedir.

2.5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen veriler bilgisayar ortamında IBM SPSS Statistic 25 analiz programıyla analiz edildi. Analizlerde tanımlayıcı analiz sonuçları aritmetik ortalama (X), standart sapma (ss), frekans (n), yüzde (%), minimum (min) ve maksimum (maks) değerler olmak üzere grafik ve tablolarla gösterildi. Veri toplama aracı olarak kullanılan Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) alt boyutları ve toplam iç tutarlılık katsayılarını belirlemek için Cronbach's Alpha değeri hesaplandı. Ölçek verilerinin dağılımının normallik varsayımlarını incelemek için Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi ve çarpıklık ve basıklık (Skewness-Kurtosis) değerleri ile Q-Q plot, Box Plot, Histogram grafikleri ve mod-medyan-aritmetik ortalama-standart sapma verileri analiz edildi. Normallik analizleri sonucunda Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarının tüm değişkenlerde .05'ten küçük olduğu, çarpıklık-basıklık değerleri ile grafikler ve mod-medyan-aritmetik ortalama-standart sapma değerleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde dağılımın normallik koşullarını sağlamadığı görülmüş ve dolayısıyla nonparametrik istatistik tekniklerden yararlanılmıştır. Veri analizinde ise nonparametrik testlerden iki bağımsız değişkene ait ortalamalar arasındaki farkı belirlemek Mann-Whitney-U testi, üç ve daha fazla bağımsız değişkenler arasındaki ortalama farkını belirlemek için Kruskal Wallis-H uygulanmıştır. Bu aşamada Kruskal Wallis-H testi ile elde edilen farkın grup içinde hangi gruplar lehine olduğunun belirlenebilmesi amacıyla çiftler arasında Mann-Whitney-U testleri yapılmıştır. Çiftler arasında yapılan Mann-Whitney-U testi sonuçlarında Tip 1 hataların kontrol altında tutulabilmesi amacıyla Bonferroni düzenlemesi uygulanmıştır. Pallant (2017) Bonferroni düzenlemesinde kullanılması gereken anlamlılık düzeyinin (.05) yapılan Mann-Whitney-U testi sayısına bölünmesi sonucunda elde edildiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda değişkenler ve uygulanacak testler ile anlamlılık düzeyleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Kullanılan Analizler ile Anlamlılık Düzeyleri

Değişken	Kullanılan Teknik	Analiz	Anlamlılık Düzeyi
Cinsiyet	Nonparametrik	Mann-Whitney U	.05
Yaş	Nonparametrik	Kruskall Wallis-H	.05/15= .003
Eğitim Düzeyi	Nonparametrik	Kruskall Wallis-H	.05/10= .005
Gelir Düzeyi	Nonparametrik	Kruskall Wallis-H	.05/15= .003
Spor Dalı	Nonparametrik	Mann-Whitney U	.05
Çalışma Yılı	Nonparametrik	Kruskall Wallis-H	.05/10= .005
Spor Yaşantısındaki Rolü	Nonparametrik	Kruskall Wallis-H	.05/3= .017

Tablo 2’de görüldüğü gibi cinsiyet ve spor dalı değişkeninde Mann Whitney U testi kullanılmıştır ve anlamlılık düzeyi.05’tir. Ancak yapılan Boferroni düzenlemesi sonucunda yaş ve gelir düzeyi değişkenlerinde anlamlılık düzeyi .003’iken çalışma yılı ve eğitim düzeyi değişkeninde ise anlamlılık düzeyi .005 ve spor yaşantısındaki rolün değişkeninde ise.017’dir. Diğer taraftan değişkenler (öfke ve saldırganlık) arasındaki ilişkinin tespitinde nonparametrik korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu amaçla Spearman Sıra Korelasyon katsayısından (r_s) yararlanılmıştır. İlişki katsayısı -1 ile +1 arasında bir değer alabilir. İlişki 1’e yaklaştıkça gücü artmaktadır. Spearman Sıra Korelasyon katsayısı (r_s) .00 ile .30 arası düşük düzey ilişki, .31 ile .70 arası orta düzey ilişki, .71 ile 1.00 arası yüksek düzey ilişki olduğunu ifade etmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015).

Araştırmanın veri toplama araçlarından elde edilen ortalamaların değerlendirilebilmesi için gerekli olan referans aralıklar ile bu aralıkların karşılıkları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği Derecelendirilmesi ve Aralık Değerleri

Seçenekler	Puan Aralıkları	Aralık Değeri
1.00	1.00-1.75	Düşük
2.00	1.76-2.50	Orta
3.00	2.51-3.25	Yüksek
4.00	3.26-4.00	Çok Yüksek

Tablo 3'te gösterildiği gibi, Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği derecelendirmesi şu şekildedir: 1.00-1.75 aralığı “Düşük- Hiç”; 1.76-2.50 aralığı “Orta- Biraz”; 2.51-3.25 aralığı “Yüksek- Oldukça” ve 3.26-4.00 aralığı “Çok Yüksek – Tümüyle” olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Derecelendirilmesi ve Aralık Değerleri

Seçenekler	Puan Aralıkları	Aralık Değeri
1.00	1.00- 1.80	Çok Düşük
2.00	1.81 - 2.60	Düşük
3.00	2.61 - 3.40	Orta
4.00	3.41 - 4.20	Yüksek
5.00	4.21 - 5.00	Çok Yüksek

Tablo 4’de gösterildiği gibi Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği’nin derecelendirmesi 1.00-1.80 aralığı “Çok düşük-Kesinlikle katılmıyorum”; 1.81-2.60 aralığı “Düşük katılmıyorum”; 2.61-3.40 aralığı “Orta-kısmen katılıyorum”; 3.41-4.20 aralığı “Yüksek-katılıyorum” ve 4.21-5.00 aralığı “Çok yüksek-kesinlikle katılıyorum” olarak belirlenmiştir.

2.5. Veri Analizi Varsayımları

2.5.1. Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan SÖ-ÖTÖ ve BPSÖ formlarından elde edilen verilerin iç tutarlılık katsayı analizleri Tablo 5 ve 6’da sunulmuştur.

Tablo 5. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği’nin Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları

<i>Faktörler</i>	<i>Cronbach Alpha Katsayısı</i>
Sürekli Öfke	0.84
Öfke İç Vurum	0.58
Öfke Dış Vurum	0.68
Öfke Kontrol	0.65
Ölçek Toplam	0.85

Tablo 5’de Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarına yer verilmiştir. Ölçek geneli için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.85, Sürekli Öfke için 0.84, Öfke İç Vurum için 0.58, Öfke Dış Vurum için 0.68 ve Öfke Kontrol için 0,64 olarak Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları belirlenmiştir. Özer (1994) tarafından yapılan çalışmada ölçek geneli için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.85, Sürekli Öfke için 0.79, Öfke İç Vurum için 0.62, Öfke Dış Vurum için 0.78 ve Öfke Kontrol için 0,84 olarak Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları bildirilmiştir. Genel olarak bu araştırmadaki korelasyon değerleri ile orijinal Türkçe formuna ait değerler benzerlik göstermektedir.

Tablo 6. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayıları

<i>Faktörler</i>	<i>Cronbach Alpha Katsayısı</i>
Fiziksel Saldırganlık	0.76
Düşmanlık	0.76
Öfke	0.66
Sözel Saldırganlık	0.59
Saldırganlık (Toplam)	0.90

Tablo 6'de Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarına yer verilmiştir. Ölçek geneli için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.90, Fiziksel Saldırganlık için 0.76, Düşmanlık için 0.76, Öfke için 0.66 ve Sözel Saldırganlık için 0.59 olarak Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları belirlenmiştir. Madran Demirtaş (2012) tarafından yapılan çalışmada ölçek geneli için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.85, Fiziksel Saldırganlık için 0.78, Düşmanlık için 0.71, Öfke için 0.76 ve Sözel Saldırganlık için 0.48 olarak Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları olarak bildirilmiştir. Genel olarak bu araştırmadaki korelasyon değerleri ile orijinal Türkçe formuna ait değerler benzerlik göstermektedir.

2.5.2. Normallik Analizleri

Araştırmada Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) formlarından elde edilen verilerin bağımsız değişkenlere göre dağılımlarının analizi için çarpıklık ve basıklık değerleri sunulmuştur.

Tablo 7. Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	Kadın	0.00	0.64	0.01
	Erkek	0.00	0.80	0.89
Öfke İçer Vurum	Kadın	0.00	0.41	-0.63
	Erkek	0.00	0.42	1.29
Öfke Dışa Vurum	Kadın	0.00	-0.34	-0.01
	Erkek	0.00	-0.22	0.08
Öfke Kontrol	Kadın	0.00	0.70	0.94
	Erkek	0.00	0.63	0.91

Tablo 7 'i incelendiğinde Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin cinsiyet değişkenlere göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre $p < 0.05$ olarak normallik varsayımını doğrulanmamıştır. Ancak normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde cinsiyet değişkeni açısından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 8. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	0.00	0.49	-0.15
	Erkek	0.00	0.47	0.15
Düşmanlık	Kadın	0.00	0.01	-0.29
	Erkek	0.00	0.15	0.01
Öfke	Kadın	0.01	0.01	-0.57
	Erkek	0.00	0.16	0.07
Sözel Saldırganlık	Kadın	0.00	0.14	0.09
	Erkek	0.00	0.03	-0.04
Saldırganlık (Toplam)	Kadın	0.09	0.11	-0.02
	Erkek	0.00	0.18	0.52

Tablo 8 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin cinsiyet değişkenlere göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ölçek toplamında kadınlarda $p>0.05$ normallik varsayımını sağlanırken diğer parametrelerde $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde cinsiyet değişkeni açısından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 9. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Yaş</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	18-25	0.00	0.79	0.71
	26-33	0.00	0.60	0.12
	34-41	0.00	0.80	0.31
	42-49	0.00	1.25	2.57
	50-57	0.20	0.30	-0.23
	58 ve üstü	0.20	0.31	-0.24
Öfke İç Vurum	18-25	0.00	0.55	1.54
	26-33	0.00	0.18	-0.09
	34-41	0.00	0.27	0.61
	42-49	0.00	1.36	5.70
	50-57	0.00	0.19	1.96
	58 ve üstü	0.14	-0.74	1.83
Öfke Dış Vurum	18-25	0.00	-0.16	0.23
	26-33	0.00	-0.10	-0.46
	34-41	0.00	-0.39	-0.02
	42-49	0.00	-0.42	1.89
	50-57	0.03	-0.56	1.22
	58 ve üstü	0.01	-1.58	3.89
Öfke Kontrol	18-25	0.00	0.67	0.81
	26-33	0.00	0.41	0.59
	34-41	0.00	0.38	0.22
	42-49	0.00	1.47	6.95
	50-57	0.00	1.84	5.37
	58 ve üstü	0.07	0.90	3.20

Tablo 9 incelendiğinde Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin yaş gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre sürekli öfke boyutunda 50-57 yaş ve 58 yaş üstü için öfke içe vurum ve öfke kontrol boyutlarında ise sadece 58 yaş üstü grubunda $p>0.05$ normallik varsayımını sağlarken diğer gruplarda $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm alt boyutlarda yaş grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığının dışında parametreler olduğu için normal dağılım varsayımının doğrulanamadığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 10. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Yaş Gruplarına Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Yaş</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	18-25	0.00	0.43	-0.14
	26-33	0.00	0.49	0.35
	34-41	0.00	0.45	-0.40
	42-49	0.01	0.76	1.28
	50-57	0.06	0.45	0.04
	58 ve üstü	0.20	-0.29	-0.40
Düşmanlık	18-25	0.00	0.08	-0.14
	26-33	0.00	-0.00	-0.27
	34-41	0.01	-0.04	-0.56
	42-49	0.01	0.59	1,16
	50-57	0.00	-0.56	-0.38
	58 ve üstü	0.20	0.56	-0.51
Öfke	18-25	0.00	0.10	-0.16
	26-33	0.00	0.04	-0.16
	34-41	0.07	0.06	-0.49
	42-49	0.04	0.33	0.60
	50-57	0.06	0.31	-0.02
	58 ve üstü	0.20	-0.02	0.39
Sözel Saldırganlık	18-25	0.00	0.06	-0.25
	26-33	0.00	0.03	-0.04
	34-41	0.00	0.07	-0.17
	42-49	0.00	0.36	0.81
	50-57	0.17	-0.20	-0.03
	58 ve üstü	0.20	-0.17	0.54
Saldırganlık (Toplam)	18-25	0.00	0.16	0.48
	26-33	0.00	0.08	0.08
	34-41	0.20	0.04	-0.27
	42-49	0.02	0.56	2.04
	50-57	0.20	-0.17	-0.26
	58 ve üstü	0.16	-0.04	0.01

Tablo 10 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin yaş gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık boyutları ve ölçek toplamında 50-57 yaş ve 58 yaş üstü düşmanlık gruplarında ve düşmanlık alt boyutu 58 yaş üstü grupta $p>0.05$ normallik varsayımını sağlanırken diğer gruplarda $p< 0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm

parametrelerde yaş grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 11. Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin Eğitim Durumuna Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	İlkokul	0.20	0.41	-0.44
	Ortaokul	0.20	0.72	0.88
	Lise	0.00	0.46	-0.20
	Önlisans	0.00	0.76	0.81
	Lisans	0.00	0.84	0.61
Öfke İç Vurum	İlkokul	0.20	1.19	1.19.
	Ortaokul	0.16	0.64	-0.53
	Lise	0.00	0.21	0.88
	Önlisans	0.00	0.15	0.47
	Lisans	0.00	0.60	1.28
Öfke Dış Vurum	İlkokul	0.20	0.10	0.20
	Ortaokul	0.20	0.38	-0.76
	Lise	0.00	-0.33	-0.09
	Önlisans	0.00	-0.31	-0.20
	Lisans	0.00	-0.20	0.23
Öfke Kontrol	İlkokul	0.20	-0.27	0.63
	Ortaokul	0.20	0.48	-0.51
	Lise	0.00	0.55	1.12
	Önlisans	0.00	0.38	0.24
	Lisans	0.00	0.88	1.30

Tablo 11 incelendiğinde Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin eğitim durumu gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ilkokul ve ortaokul mezunlarında tüm alt boyutlarda $p>0.05$ normallik varsayımını sağlarken diğer lise, önlisans ve lisans gruplarında $p< 0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm alt boyutlarda

eğitim grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlenirdi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 12. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Eğitim Durumuna Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	İlkokul	0.20	0.29	-0.73
	Ortaokul	0.20	0.55	-0.26
	Lise	0.00	0.34	-0.26
	Önlisans	0.00	0.39	-0.06
	Lisans	0.00	0.59	0.19
Düşmanlık	İlkokul	0.20	0.89	-0.67
	Ortaokul	0.11	0.58	-0.57
	Lise	0.01	0.02	-0.19
	Önlisans	0.00	-0.01	-0.18
	Lisans	0.00	0.20	-0.05
Öfke	İlkokul	0.13	-0.25	-2.55
	Ortaokul	0.14	1.21	1.31
	Lise	0.00	0.03	-0.13
	Önlisans	0.00	0.04	-0.27
	Lisans	0.00	0.16	-0.18
Sözel Saldırganlık	İlkokul	0.20	1.22	1.54
	Ortaokul	0.09	0.53	-0.42
	Lise	0.00	0.12	-0.20
	Önlisans	0.00	0.06	0.18
	Lisans	0.00	0.07	-0.03
Saldırganlık (Toplam)	İlkokul	0.20	0.32	-1.01
	Ortaokul	0.20	0.73	0.09
	Lise	0.01	-0.05	0.15
	Önlisans	0.00	0.07	0.27
	Lisans	0.02	0.29	0.37

Tablo 12 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin eğitim durumu gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ilkokul ve ortaokul mezunlarında tüm alt boyutlarda $p>0.05$ normallik varsayımını sağlanırken diğer lise, önlisans ve lisans gruplarında $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde fiziksel saldırganlık,

düşmanlık ve ölçek toplamında eğitim grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlenirken bu referans aralık dışında değerler tespit edilen öfke ve sözel saldırganlık alt boyutlarında normal dağılım varsayımı doğrulanamamıştır (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 13. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Gelir Durumuna Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Gelir (TL)</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	2000-5000	0.00	0.79	0.66
	5001-8000	0.00	0.68	0.38
	8001-12000	0.00	0.67	0.29
	12001-16000	0.20	0.67	0.73
	16001-20000	0.01	1.18	1.80
	20001 ve üstü	0.07	0.71	0.41
Öfke İç Vurum	2000-5000	0.00	0.52	1.33
	5001-8000	0.00	0.22	0.35
	8001-12000	0.00	0.32	0.61
	12001-16000	0.00	0.02	0.49
	16001-20000	0.00	0.19	0.73
	20001 ve üstü	0.01	1.48	4.05
Öfke Dış Vurum	2000-5000	0.00	-0.23	0.22
	5001-8000	0.00	-0.18	-0.08
	8001-12000	0.00	-0.21	-0.34
	12001-16000	0.00	-0.51	-0.31
	16001-20000	0.00	-0.48	1.61
	20001 ve üstü	0.03	0.14	2.01
Öfke Kontrol	2000-5000	0.00	0.60	0.89
	5001-8000	0.00	0.61	0.59
	8001-12000	0.00	0.51	0.65
	12001-16000	0.00	0.75	1.70
	16001-20000	0.00	1.00	2.17
	20001 ve üstü	0.00	1.19	2.28

Tablo 13 incelendiğinde Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin gelir durumu gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre sürekli öfke alt boyutunda 12001-16000 ve 20001-üstü gruplarında $p>0.05$ normallik varsayımını sağlanırken diğer alt boyut ve gruplarda $p< 0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm alt

boyutlarda gelir durumu grupları bakımından +1.5 ile-1.5 referans aralığı dışında değerler tespit edildiğinde normal dağılım varsayımı doğrulanamamıştır (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 14. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Gelir Durumuna Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Gelir (TL)</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	2000-5000	0.00	0.40	-0.28
	5001-8000	0.00	0.38	-0.28
	8001-12000	0.00	0.64	0.51
	12001-16000	0.01	0.36	-0.23
	16001-20000	0.20	0.78	1.93
	20001 ve üstü	0.20	0.80	1.31
Düşmanlık	2000-5000	0.00	0.03	-0.23
	5001-8000	0.00	-0.09	-0.29
	8001-12000	0.02	0.22	0.15
	12001-16000	0.02	0.17	-0.26
	16001-20000	0.01	0.38	0.99
	20001 ve üstü	0.20	0.46	0.64
Öfke	2000-5000	0.00	0.06	-0.29
	5001-8000	0.00	0.03	-0.34
	8001-12000	0.03	0.14	0.10
	12001-16000	0.01	-0.01	-0.36
	16001-20000	0.02	0.19	0.18
	20001 ve üstü	0.09	0.61	0.22
Sözel Saldırganlık	2000-5000	0.00	0.02	-0.05
	5001-8000	0.00	-0.01	-0.19
	8001-12000	0.00	0.13	0.19
	12001-16000	0.03	-0.00	-0.09
	16001-20000	0.01	0.19	0.45
	20001 ve üstü	0.00	0.69	0.38
Saldırganlık (Toplam)	2000-5000	0.06	0.07	0.18
	5001-8000	0.01	-0.01	0.01
	8001-12000	0.08	0.32	0.71
	12001-16000	0.20	0.00	-0.37
	16001-20000	0.20	0.23	1.39
	20001 ve üstü	0.20	0.78	1.76

Tablo 14 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin gelir durumu gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık alt boyutunda 16001-2000 ve 20001-üstü gruplarında, düşmanlık alt boyutunda 20001-üstü gruplarında ve ölçek toplamında 2000-5000, 8001-12000, 16001-2000 ve 20001-üstü gelir gruplarında $p>0.05$ normallik varsayımını sağlanırken diğer gelir gruplarında ve öfke alt boyutunda $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık alt boyutlarında gelir grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlenirken bu referans aralık dışında değerler tespit edilen fiziksel saldırganlık ve ölçek toplam saldırganlık boyutlarında normal dağılım varsayımı doğrulanamamıştır (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 15. Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin Spor Dalı Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Spor Dalı</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	Bireysel	0.00	0.72	0.52
	Takım	0.00	0.78	0.61
Öfke İç Vurum	Bireysel	0.00	0.26	0.63
	Takım	0.00	0.57	1.50
Öfke Dış Vurum	Bireysel	0.00	-0.21	-0.18
	Takım	0.00	-0.27	0.34
Öfke Kontrol	Bireysel	0.00	0.52	0.68
	Takım	0.00	0.78	1.15

Tablo 15 incelendiğinde Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin spor dalı değişkenlerine göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre $p<0.05$ olarak tüm alt boyutlarda normallik varsayımını doğrulanmamıştır. Ancak normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde

spor dalı değişkeni açısından +1.5 ile-1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013)

Tablo 16. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Spor Dalına Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Spor Dalı</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	Bireysel	0.00	0.51	0.11
	Takım	0.00	0.47	0.06
Düşmanlık	Bireysel	0.00	0.14	0.15
	Takım	0.00	0.06	0.09
Öfke	Bireysel	0.00	0.15	-0.15
	Takım	0.00	0.09	-0.12
Sözel Saldırganlık	Bireysel	0.00	0.03	0.07
	Takım	0.00	0.11	0.06
Saldırganlık	Bireysel	0.00	0.22	0.35
(Toplam)	Takım	0.03	0.09	0.39

Tablo 16 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin spor dalı değişkenlerine göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre $p < 0.05$ olarak normallik varsayımının karşılanmadığı tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde spor dalı değişkeni açısından +1.5 ile-1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 17. Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin Çalışma yılına Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	1-5 yıl	0.00	0.69	0.56
	6-11 yıl	0.00	0.73	0.50
	12-17 yıl	0.00	0.78	0.21
	18-23 yıl	0.00	1.02	1.11
	24-28 yıl	0.20	0.93	2.33
Öfke İç Vurum	1-5 yıl	0.00	0.46	1.26
	6-11 yıl	0.00	0.29	0.56
	12-17 yıl	0.00	0.38	0.49
	18-23 yıl	0.00	1.14	3.65
	24-28 yıl	0.00	0.04	3.26
Öfke Dış Vurum	1-5 yıl	0.00	-0.11	-0.06
	6-11 yıl	0.00	-0.17	0.14
	12-17 yıl	0.00	-0.43	0.39
	18-23 yıl	0.00	-0.70	0.91
	24-28 yıl	0.00	-1.15	2.66
Öfke Kontrol	1-5 yıl	0.00	0.58	0.69
	6-11 yıl	0.00	0.70	0.89
	12-17 yıl	0.00	0.34	0.23
	18-23 yıl	0.00	1.07	1.90
	24-28 yıl	0.00	0.30	3.27

Tablo 17 incelendiğinde Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin çalışma yılı gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre sürekli öfke alt boyutunda 24-28 yıl çalışan grubunda $p>0.05$ normallik varsayımını sağlarken diğer çalışma yılı gruplarında ve alt boyutlarda $p<0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm alt boyutlarda çalışma yılı bakımından 24-28 yıl çalışanların +1.5 ile-1.5 referans

aralığı dışında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulanamadığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 18. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Çalışma Yılına Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Çalışma Yılı</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	1-5 yıl	0.00	0.42	0.02
	6-11 yıl	0.00	0.55	0.12
	12-17 yıl	0.00	0.41	-0.38
	18-23 yıl	0.20	0.43	0.24
	24-28 yıl	0.00	0.90	1.88
Düşmanlık	1-5 yıl	0.00	0.52	0.16
	6-11 yıl	0.06	0.11	-0.13
	12-17 yıl	0.04	0.06	-0.27
	18-23 yıl	0.20	0.14	0.20
	24-28 yıl	0.20	0.60	2.47
Öfke	1-5 yıl	0.00	0.05	-0.14
	6-11 yıl	0.00	0.17	-0.16
	12-17 yıl	0.09	0.16	-0.04
	18-23 yıl	0.03	0.03	-0.37
	24-28 yıl	0.20	0.17	0.43
Sözel Saldırganlık	1-5 yıl	0.00	0.02	-0.10
	6-11 yıl	0.00	0.19	0.01
	12-17 yıl	0.00	0.14	0.42
	18-23 yıl	0.10	-0.05	0.24
	24-28 yıl	0.00	0.15	-0.28
Saldırganlık (Toplam)	1-5 yıl	0.00	0.09	0.38
	6-11 yıl	0.16	0.23	0.33
	12-17 yıl	0.20	0.15	0.17
	18-23 yıl	0.20	0.13	0.02
	24-28 yıl	0.03	0.47	2.60

Tablo 18 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin çalışma yılı gruplarına göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık alt boyutunda 18-23 yıl çalışanlar, düşmanlık alt boyutunda 6-11 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl gruplarında, öfke alt boyutunda 12-17 yıl ve 24-28 yıl çalışanlarda, sözel saldırganlık alt boyutunda 18-23 yıl çalışanlarda ve toplam saldırganlıkta 6-11 yıl, 12-17 yıl ve 18-23 yıl çalışan gruplarında $p>0.05$ normallik varsayımını sağlarken diğer alt boyutların çalışan gruplarında $p< 0.05$ olarak tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde öfke ve özel saldırganlık alt boyutlarında çalışma yılı grupları bakımından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlenirken bu referans aralık dışında değerler tespit edilen fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve ölçek toplam saldırganlık boyutlarında normal dağılım varsayımı doğrulanamamıştır (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 19. Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin Spor Yaşantısı Rolüne Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Spor Dalı</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Sürekli Öfke	Sporcu	0.00	0.69	0.44
	Hakem	0.00	0.57	0.29
	Antrenör	0.00	0.97	1.09
Öfke İç Vurum	Sporcu	0.00	0.47	1.25
	Hakem	0.00	0.12	0.34
	Antrenör	0.00	0.54	1.44
Öfke Dış Vurum	Sporcu	0.00	-0.07	0.14
	Hakem	0.00	-0.48	-0.15
	Antrenör	0.00	-0.44	0.22
Öfke Kontrol	Sporcu	0.00	0.53	0.95
	Hakem	0.00	0.36	0.21
	Antrenör	0.00	1.09	1.46

Tablo 19 incelendiğinde Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği'nin (SÖ-ÖTÖ) formundan elde edilen verilerin spor hayatı değişkenlerine göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre tüm alt boyutlarda $p<0.05$ olarak normallik varsayımını doğrulanmamıştır. Ancak normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde spor hayatı rolü değişkeni açısından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tablo 20. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Spor Yaşantısı Rolüne Göre Dağılım Analizleri

<i>Faktörler</i>	<i>Spor Dalı</i>	<i>Kolmogorov-Smirnov</i>	<i>Çarpıklık (Skewness)</i>	<i>Basıklık (Kurtosis)</i>
Fiziksel Saldırganlık	Sporcu	0.00	0.48	0.01
	Hakem	0.00	0.27	-0.49
	Antrenör	0.00	0.66	0.80
Düşmanlık	Sporcu	0.00	0.17	-0.09
	Hakem	0.00	-0.15	-0.18
	Antrenör	0.00	0.09	-0.17
Öfke	Sporcu	0.00	0.10	0.14
	Hakem	0.03	0.17	0.38
	Antrenör	0.00	0.28	0.01
Sözel Saldırganlık	Sporcu	0.00	0.13	0.12
	Hakem	0.00	-0.05	-0.09
	Antrenör	0.00	0.08	0.42
Saldırganlık (Toplam)	Sporcu	0.00	0.19	0.37
	Hakem	0.06	-0.17	0.07
	Antrenör	0.13	0.31	0.29

Tablo 20 incelendiğinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin (BPSÖ) formundan elde edilen verilerin spor hayatı rolü değişkenine göre dağılımlarının analizi incelendiğinde Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre saldırganlık toplam boyutunda hakem ve antrenör gruplarında $p>0.05$ olarak normallik varsayımı doğrulanırken diğer değişkenlerde $p<0.05$ olarak normallik varsayımının

karşılanmadığı tespit edilmiştir. Normal dağılım varsayımlarından çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde tüm parametrelerde spor hayatı rolü değişkeni açısından +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu ve normal dağılım varsayımının doğrulandığı belirlendi (Tabachnick & Fidell, 2013).

3. BULGULAR

Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği Skorlarının İstatistiksel Analizleri

Araştırma kapsamında katılımcılardan Sürekli Öfke-ÖfkeTarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) kullanılarak elde edilen öfke durumu skorlarına dair istatistiksel analiz sonuçları tablo 21-26'da sunulmuştur.

Tablo 21. Katılımcıların cinsiyete göre Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken	Cinsiyet	Min	Maks	SÖ-ÖTÖ	Anlamlılık	
				$\bar{X} \pm SS$	<i>t</i>	<i>p</i>
Sürekli Öfke	Kadın	10	40	19,81±5,88	1.023	0.31
	Erkek	10	40	19,51±5,68		
Öfke İç Vurum	Kadın	8	29	16,81±3,53	0.416	0.67
	Erkek	8	32	16,73±3,78		
Öfke Dış Vurum	Kadın	8	29	18,49±4,02	-	0.77
	Erkek	8	32	18,55±4,34	0.287	
Öfke Kontrol	Kadın	8	32	18,50±3,98	2.032	0.04*
	Erkek	8	32	18,08±4,11		

*, $p < 0.05$

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) alt boyut skorlarının analizi Tablo 21'de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre kadınlar ve erkeklerin sürekli öfke, öfke iç vurum ve öfke dış vurum alt boyutları skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($p > 0.05$). Ancak öfke kontrol alt boyut skor ortalamalarında kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p < 0.05$). Analiz sonuçlarına göre öfke kontrol skorlarında erkeklerin (18.08 ± 4.11) kadınlara (18.50 ± 3.98) göre puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük olduğu tespit edildi [$t = 2.032$, $p = 0.04$].

Tablo 22. Katılımcıların yaş gruplarına göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken	Yaş Durumu	Min	Maks	SÖ-ÖTÖ $\bar{X} \pm SS$	Anlamlılık X^2	p	Mann-Whitney U
Sürekli Öfke	1. 18-25 yaş	10	40	19,94±5,84	10.860	0.05	-
	2. 26-33 yaş	10	40	19,49±5,95			
	3. 34-41 yaş	10	40	18,87±5,76			
	4. 42-49 yaş	12	39	19,13±5,05			
	5. 50-57 yaş	10	31	20,13±4,46			
	6. 58 yaş ve Üzeri	10	29	18,45±4,76			
Öfke Vurum	1. 18-25 yaş	8	32	17,00±3,74	7.622	0.18	-
	2. 26-33 yaş	8	28	16,43±3,87			
	3. 34-41 yaş	8	29	16,79±3,83			
	4. 42-49 yaş	11	32	16,43±3,01			
	5. 50-57 yaş	8	24	16,52±2,59			
	6. 58 yaş ve Üzeri	9	23	16,79±2,90			
Öfke Vurum	1. 18-25 yaş	8	32	18,64±4,32	44.591	0.00*	2<1,3,4,5 1<4
	2. 26-33 yaş	8	31	17,59±4,35			
	3. 34-41 yaş	8	28	18,89±4,28			
	4. 42-49 yaş	10	31	19,98±3,15			
	5. 50-57 yaş	11	26	19,65±2,85			
	6. 58 yaş ve Üzeri	8	24	19,08±3,38			
Öfke Kontrol	1. 18-25 yaş	8	32	18,53±4,21	25.906	0.00*	4<1 6<1,3
	2. 26-33 yaş	8	32	18,03±4,11			
	3. 34-41 yaş	8	32	18,55±4,20			
	4. 42-49 yaş	11	32	17,20±2,70			
	5. 50-57 yaş	11	31	17,27±3,21			
	6. 58 yaş ve Üzeri	9	26	16,25±3,26			

*, $p < 0.05$

Katılımcıların yaş gruplarına göre Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skor ortalamalarının Kruskal-Wallis H analiz sonuçları Tablo 22’de sunuldu.

İstatistiksel analiz sonuçlarına göre yaş grupları bakımından sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmezken ($p>0.05$), öfke dışı vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlendi ($p<0.05$). Anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için uygulanan Mann Whitney U testi analiz sonuçlarına göre;

- Öfke dışı vurum skor ortalamalarında 26-33 yaş grubunda olanların 18-25 yaş, 34-41 yaş, 42-49 yaş ve 50-57 yaş olan gruplara göre daha düşük olduğu ayrıca 18-25 yaş grubunda olanların da 42-49 yaş olanlardan daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$X^2= 44.591$, $p= 0.00$].
- Öfke kontrol alt boyut skor ortalamalarında 18-25 yaş grubunda olanların 42-49 yaş ve 58 yaş ve üzeri olanlara göre daha yüksek olduğu ayrıca 34-41 yaş grubunda olanların da 58 yaş ve üzeri olan grubundakilerden daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$X^2= 25.906$, $p= 0.00$].

Tablo 23. Katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken	Eğitim Durumu	Min	Maks	SÖ-ÖTÖ		Anlamlılık		Post-Hoc
				$\bar{X} \pm SS$	f	p	LSD	
Sürekli Öfke	1. İlkokul	10	31	19,57±7,09	0.327	0.86	-	
	2. Ortaokul	10	40	20,47±7,74				
	3. Lise	10	37	19,38±5,36				
	4. Ön lisans-Lisans	10	40	19,69±5,62				
	5. Yükseköğretim	10	40	19,67±6,01				
Öfke Vurum	1. İlkokul	10	28	16,14±6,30	0.595	0.67	-	
	2. Ortaokul	8	32	17,21±7,82				
	3. Lise	8	31	16,55±3,33				
	4. Ön lisans-Lisans	8	32	16,78±3,74				
	5. Yükseköğretim	8	32	16,86±3,68				
Öfke Vurum	1. İlkokul	8	28	17,85±6,44	3.013	0.02*	4<5	
	2. Ortaokul	8	32	18,00±7,75				
	3. Lise	8	31	18,51±4,07				
	4. Ön lisans-Lisans	8	32	18,09±4,33				
	5. Yükseköğretim	8	32	18,91±4,08				
Öfke Kontrol	1. İlkokul	8	28	18,57±6,34	4.556	0.00*	3<4,5	
	2. Ortaokul	8	32	18,21±7,39				
	3. Lise	8	32	17,57±3,65				
	4. Ön lisans-Lisans	8	32	18,68±4,13				
	5. Yükseköğretim	8	32	18,26±4,08				

*, $p < 0.05$

Katılımcıların eğitim durumu gruplarına göre Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skor ortalamalarının ANOVA varyans analizi sonuçları Tablo 23’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre eğitim grupları bakımından sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmezken ($p>0.05$), öfke dışı vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlendi ($p<0.05$). Anlamlı farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için uygulanan Post-Hoc LSD testi analiz sonuçlarına göre;

- Öfke dışı vurum alt boyut skor ortalamalarında yükseköğretim grubunda olanların ön lisans ve lisans eğitim grubunda olanlara göre daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 3.013$, $p= 0.02$].
- Öfke kontrol alt boyut skor ortalamalarında lise eğitim grubunda olanların hem ön lisans ve lisans eğitim hem de yükseköğretim grubunda olanlara göre daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 4556$, $p= 0.00$].

Tablo 24. Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken				SÖ-ÖTÖ	Anlamlılık		Mann Whitney	
		Gelir Durumu	Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	X^2	p	U
Sürekli Öfke		1. 2000-5000 TL	10	40	19,84±5,73	2.273	0.81	-
		2. 5001-8000 TL	10	40	19,38±5,75			
		3. 8001-12000 TL	10	38	19,53±5,72			
		4. 12001-16000 TL	10	40	19,27±5,60			
		5. 16001-20000 TL	12	40	19,71±5,89			
		6. 20001 TL ve üstü	10	40	20,14±6,32			
Öfke Vurum	İçe	1. 2000-5000 TL	8	32	17,02±3,78	5.289	0.38	-
		2. 5001-8000 TL	8	29	16,57±3,64			
		3. 8001-12000 TL	8	32	16,67±3,96			
		4. 12001-16000 TL	8	26	16,51±3,28			
		5. 16001-20000 TL	8	24	16,40±2,68			
		6. 20001 TL ve üstü	8	32	17,10±4,03			
Öfke Vurum	Dışa	1. 2000-5000 TL	8	32	18,61±4,17	12.417	0.03*	3<5,6 2<5,6
		2. 5001-8000 TL	8	32	18,32±4,46			
		3. 8001-12000 TL	8	31	18,11±4,36			
		4. 12001-16000 TL	9	27	18,73±4,05			
		5. 16001-20000 TL	8	28	19,51±3,14			
		6. 20001 TL ve üstü	8	32	19,58±4,09			
Öfke Kontrol		1. 2000-5000 TL	8	32	18,35±4,01	5.324	0.38	-
		2. 5001-8000 TL	8	32	18,39±4,32			
		3. 8001-12000 TL	8	32	18,12±4,20			
		4. 12001-16000 TL	8	31	17,87±3,54			
		5. 16001-20000 TL	11	31	17,60±3,41			
		6. 20001 TL ve üstü	8	32	18,10±4,27			

*, $p < 0.05$

Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skor ortalamalarının Kruskal Wallis-H analiz sonuçları Tablo 24'de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre aylık gelir durumu grupları bakımından sürekli öfke, öfke içe vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmezken ($p > 0.05$), öfke dışa vurum alt boyut skor ortalamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlendi

($p < 0.05$). Anlamli farklıliğin hangi alt gruplar arasında olduğunu belirlemek için uygulanan Mann Whitney U testi analiz sonuçlarına göre;

- Öfke dışı vurum alt boyut skor ortalamalarında 5001-8000 TL ve 8001-12000 TL aylık geliri olanların 16001-20000TL ile 20001TL ve üstü aylık geliri olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük olduğu tespit edildi [$X^2 = 12.417$, $p = 0.03$].

Tablo 25. Katılımcıların spor dalı türüne göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken	Spor		SÖ-ÖTÖ		Anlamlılık	
	Dalı	Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	t	p
Sürekli Öfke	Bireysel	10	40	19,41±5,80	-	0.18
	Takım	10	40	19,78±5,70	1.333	
Öfke İç Vurum	Bireysel	8	32	16,61±3,71	-	0.13
	Takım	8	32	16,89±3,68	1.506	
Öfke Dış Vurum	Bireysel	8	32	18,26±4,43	-	0.01*
	Takım	8	32	18,77±4,04	2.476	
Öfke Kontrol	Bireysel	8	32	18,21±4,22	-	0.90
	Takım	8	32	18,23±3,93	0.124	

*, $p < 0.05$

Katılımcıların spor dalı türüne göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) toplam ve alt boyut skorlarının analizi Tablo 25’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre bireysel ve takım sporunda faaliyet gösterenlerin sürekli öfke, öfke iç vurum ve öfke alt boyutları toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($p > 0.05$). Ancak öfke dışı vurum alt boyut skor ortalamalarında bireysel ve takım sporu yapanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p < 0.05$). Analiz sonuçlarına göre;

- Öfke dışı vurum alt boyut skorlarında takım sporundakilerin (18.77±4.04) bireysel sporlardakilere (18.26±4.43) göre skor ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edildi [$t = -2.476$, $p = 0.01$].

Tablo 26. Katılımcıların çalışma yılı gruplarına göre Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken		SÖ-ÖTÖ		Anlamlılık		Mann Whitney	
	Çalışma Yılı	Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	X^2	p	U
Sürekli Öfke	1. 1-5 Yıl	10	40	19,44±5,69			
	2. 6-11 Yıl	10	40	19,77±5,80			
	3. 12-17 Yıl	10	39	20,03±6,03	1.693	0.79	-
	4. 18-23 Yıl	10	40	19,38±5,63			
	5. 24-28 Yıl	10	40	19,37±5,31			
Öfke İçe Vurum	1. 1-5 Yıl	8	32	16,52±3,82			
	2. 6-11 Yıl	8	32	17,02±3,77			
	3. 12-17 Yıl	8	29	16,90±3,36	6.938	0.13	-
	4. 18-23 Yıl	8	31	16,92±3,52			
	5. 24-28 Yıl	9	26	16,72±2,64			
Öfke Dışa Vurum	1. 1-5 Yıl	8	32	18,06±4,46			
	2. 6-11 Yıl	8	32	18,42±4,08			
	3. 12-17 Yıl	10	31	19,61±3,80	44.486	0.00*	1<3,4,5 2<3,4,5
	4. 18-23 Yıl	8	27	19,89±3,76			
	5. 24-28 Yıl	8	26	19,69±3,52			
Öfke Kontrol	1. 1-5 Yıl	8	32	18,30±4,35			
	2. 6-11 Yıl	8	32	18,43±4,01			
	3. 12-17 Yıl	8	27	18,06±3,41	11.691	0.02*	5<1,2
	4. 18-23 Yıl	9	31	17,80±3,79			
	5. 24-28 Yıl	8	26	16,77±2,89			

*, $p < 0.05$

Katılımcıların çalışma yılı durumu gruplarına göre Sürekli Öfke -Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skor ortalamalarının Kruskal Wallis-H analiz sonuçları Tablo 26'de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre çalışma yılı grupları bakımından sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyut skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenirken ($p > 0.05$), öfke dışa vurum ve öfke kontrol alt boyutunda çalışma yılı gruplarının skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p < 0.05$). Anlamlı farklılığın hangi alt gruplar

arasında olduğunu belirlemek için uygulanan Mann Whitney U testi analiz sonuçlarına göre;

- Öfke dışa vurum alt boyut skor ortalamalarının 1-5 yıl çalışan grupta olanların 12-17 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl çalışan gruplarındakilere göre daha düşük olduğu tespit edildi [$X^2= 44.486$, $p= 0.00$].
- Öfke dışa vurum alt boyut skor ortalamalarının 6-11 yıl çalışan grupta olanların 12-17 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl çalışan gruplarındakilere göre daha düşük olduğu tespit edildi [$X^2= 44.486$, $p= 0.00$].
- Öfke kontrol alt boyut skor ortalamalarının 24-28 yıl çalışan grupta olanların 1-5 yıl ve 6-11 yıl çalışan gruplarındakilere göre daha düşük olduğu tespit edildi [$X^2= 11.691$, $p= 0.02$].

Tablo 27. Katılımcıların sportif faaliyet türü durumlarına göre Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorlarının analizi

Değişken	Sportif Rolü	Min	Maks	SÖ-ÖTÖ		Anlamlılık		Post-Hoc
				$\bar{X} \pm SS$	f	p	LSD	
Sürekli Öfke	1. Sporcu	10	40	19,91 $\pm$ 5,82	3.134	0.04*	3<1	
	2. Hakem	10	40	19,51 $\pm$ 5,56				
	3. Antrenör	10	40	19,10 $\pm$ 5,70				
Öfke İçe Vurum	1. Sporcu	8	32	16,73 $\pm$ 3,81	0.360	0.69	-	
	2. Hakem	8	29	16,91 $\pm$ 3,66				
	3. Antrenör	8	32	16,70 $\pm$ 3,51				
Öfke Dışa Vurum	1. Sporcu	8	32	18,24 $\pm$ 4,36	6.220	0.02*	1<3	
	2. Hakem	8	28	18,53 $\pm$ 4,16				
	3. Antrenör	8	31	19,09 $\pm$ 3,99				
Öfke Kontrol	1. Sporcu	8	32	18,04 $\pm$ 4,07	2.345	0.09	-	
	2. Hakem	8	32	18,58 $\pm$ 4,14				
	3. Antrenör	10	32	18,31 $\pm$ 4,00				

*, $p < 0.05$

Katılımcıların sportif faaliyet durumu gruplarına göre Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skor ortalamalarının ANOVA analiz sonuçları Tablo 27’da sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre sportif faaliyet grupları bakımından öfke içe vurum ve öfke kontrol alt boyutları skor ortalamaları arasında istatistiksel

olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenirken ($p>0.05$), sürekli öfke ve öfke dışı vurum alt boyutunda sportif faaliyet grupları skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p<0.05$). Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için uygulanan Post-Hoc LSD testi analiz sonuçlarına göre;

- Sürekli öfke alt boyut skor ortalamalarının sporcu grupta olanların antrenör gruplarındakilere göre daha yüksek olduğu tespit edildi [$f= 3.134$, $p= 0.04$].
- Öfke dışı vurum alt boyut skor ortalamalarının sporcu grupta olanların antrenör grubundakilere göre daha düşük olduğu tespit edildi [$f= 6.220$, $p= 0.02$].
-

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Skorlarının İstatistiksel Analizleri

Araştırma kapsamında katılımcılardan BPSÖ kullanılarak elde edilen saldırganlık durumu skorlarına dair istatistiksel analiz sonuçları tablo 27-33'te sunulmuştur.

Tablo 28. Katılımcıların cinsiyete göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Cinsiyet	Min	Maks	BPSÖ	Anlamlılık	
				$\bar{X} \pm SS$	t	p
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	9	41	21.44±6.32	-	0.03*
	Erkek	9	45	22.14±6.75	2.087	
Öfke	Kadın	7	31	18.81±4.88	1.645	0.10
	Erkek	7	35	18.39±5.04		
Düşmanlık	Kadın	8	38	22.55±6.11	5.244	0.00*
	Erkek	8	40	20.90±6.13		
Sözel Saldırganlık	Kadın	5	25	13.54±3.76	-	0.81
	Erkek	5	25	13.59±3.83	0.234	
BPSÖ Toplam	Kadın	29	127	76.34±17.86	1.379	0.16
	Erkek	29	145	75.02±19.01		

*, $p < 0.05$

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) toplam ve alt boyut skorlarının analizi Tablo 28'de sunuldu. İstatistiksel

analiz sonuçlarına göre kadınlar ve erkeklerin öfke, sözel saldırganlık alt boyutları ile BPSÖ genel toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($p>0.05$). Ancak fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyut skor ortalamalarında kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p<0.05$). Analiz sonuçlarına göre fiziksel saldırganlık skorlarında erkeklerin (21.44 ± 6.32) kadınlara (21.44 ± 6.32) göre skor ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenirken [$t= -2.087$, $p= 0.03$], düşmanlık alt boyutunda ise kadınların (22.55 ± 6.11) erkeklere (20.90 ± 6.13) göre skor ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edildi [$t= 5.244$, $p= 0.00$].

Tablo 29. Katılımcıların yaş gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Yaş Durumu	Min	Maks	BPSÖ $\bar{X} \pm SS$	Anlamlılık f	p	Post-Hoc LSD
Fiziksel Saldırganlık	1. 18-25 Yaş	9	45	22,40±6.86	2.769	0.02*	1>2,6 3>6
	2. 26-33 Yaş	9	45	21,31±6.63			
	3. 34-41 Yaş	10	38	22,00±6.33			
	4. 42-49 Yaş	9	45	21,51±6.16			
	5. 50-57 Yaş	10	35	21,39±5.09			
	6. 58 Yaş ve Üzeri	9	27	19,00±4.70			
Öfke	1. 18-25 Yaş	7	35	19,09±5,01	5.598	0.00*	1>2,3 5>2
	2. 26-33 Yaş	7	35	17,61±4,93			
	3. 34-41 Yaş	7	30	18,34±5,01			
	4. 42-49 Yaş	7	35	18,52±4,88			
	5. 50-57 Yaş	9	31	19,09±4,55			
	6. 58 Yaş ve Üzeri	8	27	17,50±4,21			
Düşmanlık	1. 18-25 Yaş	8	40	22,57±6,31	11.384	0.00*	1>2,3,4,5
	2. 26-33 Yaş	8	40	20,82±6,13			
	3. 34-41 Yaş	8	34	20,36±5,95			
	4. 42-49 Yaş	8	40	19,72±5,31			
	5. 50-57 Yaş	8	29	19,90±5,08			
	6. 58 Yaş ve Üzeri	12	30	19,12±4,82			
Sözel Saldırganlık	1. 18-25 Yaş	5	25	13,73±3,87	2.356	0.04*	1>2 3>2
	2. 26-33 Yaş	5	25	13,09±3,81			
	3. 34-41 Yaş	5	24	13,95±3,78			
	4. 42-49 Yaş	5	25	13,64±3,62			
	5. 50-57 Yaş	6	21	13,72±3,27			
	6. 58 Yaş ve Üzeri	5	20	12,95±3,39			
BPSÖ Toplam	1. 18-25 Yaş	29	145	77,80±18,84	5.492	0.00*	1>2,3,4,6
	2. 26-33 Yaş	29	137	72,85±19,10			
	3. 34-41 Yaş	35	122	74,67±18,26			
	4. 42-49 Yaş	29	145	73,40±17,39			
	5. 50-57 Yaş	41	102	74,12±13,74			
	6. 58 Yaş ve Üzeri	37	98	68,58±15,01			

*, $p < 0.05$

Katılımcıların yaş gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skor ortalamalarının ANOVA analiz sonuçları Tablo 29’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre yaş grupları bakımından fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık alt boyutları ve BPSÖ toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlendi ($p<0.05$). Post-Hoc LSD analiz sonuçlarına göre;

- Fiziksel saldırganlık skor ortalamalarında 18-25 yaş grubunda olanların 26-23 yaş ile 58 yaş ve üzeri olan gruplara göre daha yüksek olduğu ayrıca 34-41 yaş grubunda olanların da 58 yaş ve üzeri olanlardan daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 2.769$, $p= 0.02$].
- Öfke alt boyut skor ortalamalarında 18-25 yaş grubunda olanların 26-23 yaş ile 34-41 yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu ayrıca 50-57 yaş grubunda olanların da 26-33 yaş grubundakilerden daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 5.598$, $p= 0.00$].
- Düşmanlık alt boyut skor ortalamalarında 18-25 yaş grubunda olanların 26-23 yaş, 34-41 yaş, 42-49 yaş ve 50-57 yaş gruplarına göre daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 11.384$, $p= 0.00$].
- Sözel saldırganlık alt boyut skor ortalamalarında 26-33 yaş grubunda olanların 18-25 yaş ile 34-41 yaş gruplarına göre daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 2.356$, $p= 0.04$].
- BPSÖ toplam skor ortalamalarında 18-25 yaş grubunda olanların 26-23 yaş, 34-41 yaş, 42-49 yaş ile 58 yaş ve üzeri olan gruplarına göre daha yüksek skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$f= 5.492$, $p= 0.00$].

Tablo 30. Katılımcıların eğitim düzeyi gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Eğitim Durumu	BPSÖ			Anlamlılık		Mann Whitney
		Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	X^2	p	U
Fiziksel Saldırganlık	1. İlkokul	9	33	19,42±8.50	3.472	0.48	-
	2. Ortaokul	9	45	22,89±10.20			
	3. Lise	9	41	21,59±6.24			
	4. Ön lisans-Lisans	9	45	21,63±6.54			
	5. Yükseköğretim	9	45	22,31±6.74			
Öfke	1. İlkokul	7	23	15,42±7.45	12.062	0.02*	2<3,5 4<5
	2. Ortaokul	7	35	16,89±7.46			
	3. Lise	7	35	18,65±4.92			
	4. Ön lisans-Lisans	7	35	18,04±4.85			
	5. Yükseköğretim	7	35	18,91±4.99			
Düşmanlık	1. İlkokul	8	29	16,14±7.92	6.945	0.14	-
	2. Ortaokul	8	40	20,78±9.18			
	3. Lise	8	38	21,59±6.06			
	4. Ön lisans-Lisans	8	40	21,07±6.07			
	5. Yükseköğretim	8	40	21,73±6.19			
Sözel Saldırganlık	1. İlkokul	5	18	9,57±4.42	20.539	0.00*	1<3,4,5 4<5
	2. Ortaokul	5	25	13,05±5.64			
	3. Lise	5	24	13,54±3.72			
	4. Ön lisans-Lisans	5	25	13,12±3.92			
	5. Yükseköğretim	5	25	13,98±3.65			
BPSÖ Toplam	1. İlkokul	29	103	60,57±26.95	9.091	0.06	-
	2. Ortaokul	29	145	73,63±31.75			
	3. Lise	29	135	75,39±17.65			
	4. Ön lisans-Lisans	29	145	73,87±18.46			
	5. Yükseköğretim	29	145	76,94±18.69			

*; $p < 0.05$

Katılımcıların eğitim durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skor ortalamalarının Kruskal Wallis-H analiz sonuçları Tablo 30'de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre eğitim grupları bakımından öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutları skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı

farklılıklar olduğu belirlendi ($p<0.05$). Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için uygulanan Mann Whitney-U testi analiz sonuçlarına göre;

- Öfke alt boyut skor ortalamalarının ortaokul mezunu grupta olanların lise ve yükseköğretim gruplarındakilere göre daha düşük olduğu ayrıca ön lisans ve diğer lisans grubunda olanların da yüksek öğretimde olanlardan daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edildi [$X^2= 12.062$, $p= 0.02$].
- Sözel saldırganlık alt boyut skor ortalamalarında ilkokul mezunu grubunda olanların lise, Önlisans-lisans ve yükseköğretim gruplarında olanlara göre daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları tespit edilirken ayrıca ön lisans ve diğer lisans grubunda olanların da yüksek öğretimde olanlardan daha düşük skor ortalamalarına sahip oldukları da belirlendi [$X^2= 20.539$, $p= 0.00$].

Tablo 31. Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Gelir Durumu	Min	Maks	BPSÖ	Anlamlılık		Mann Whitney U
				$\bar{X} \pm SS$	X^2	p	
Fiziksel Saldırganlık	1. 2000-5000 TL	9	43	22,11±6,76	4.602	0.47	-
	2. 5001-8000 TL	9	41	21,43±6,48			
	3. 8001-12000 TL	9	45	22,23±6,78			
	4. 12001-16000 TL	9	41	21,41±6,02			
	5. 16001-20000 TL	9	45	21,73±6,20			
	6. 20001 TL ve üstü	9	45	22,94±7,03			
Öfke	1. 2000-5000 TL	7	34	18,79±5,00	6.384	0.27	-
	2. 5001-8000 TL	7	35	18,03±5,12			
	3. 8001-12000 TL	7	35	18,65±4,98			
	4. 12001-16000 TL	7	28	18,19±4,35			
	5. 16001-20000 TL	8	31	19,00±4,59			
	6. 20001 TL ve üstü	7	35	19,00±5,82			
Düşmanlık	1. 2000-5000 TL	8	39	22,43±6,29	30.616	0.00*	1>3,4,5
	2. 5001-8000 TL	8	40	21,35±6,09			
	3. 8001-12000 TL	8	40	21,00±5,90			
	4. 12001-16000 TL	8	37	20,22±5,82			
	5. 16001-20000 TL	8	40	20,09±6,01			
	6. 20001 TL ve üstü	8	40	20,34±6,93			
Sözel Saldırganlık	1. 2000-5000 TL	5	25	13,53±3,94	4.193	0.52	-
	2. 5001-8000 TL	5	25	13,34±3,68			
	3. 8001-12000 TL	5	25	13,54±3,72			
	4. 12001-16000 TL	5	25	13,91±3,76			
	5. 16001-20000 TL	5	24	14,15±3,62			
	6. 20001 TL ve üstü	5	25	13,86±4,05			
BPSÖ Toplam	1. 2000-5000 TL	29	140	76,88±18,85	6.43	0.27	-
	2. 5001-8000 TL	29	135	74,17±18,39			
	3. 8001-12000 TL	29	145	75,43±18,91			
	4. 12001-16000 TL	29	114	73,74±17,19			
	5. 16001-20000 TL	32	137	74,98±17,28			
	6. 20001 TL ve üstü	29	145	76,14±21,43			

*, $p < 0.05$

Katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skor ortalamalarının Kruskal Wallis-H analiz sonuçları Tablo 31’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre gelir grupları bakımından düşmanlık alt

boyut skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlendi ($p < 0.05$). Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için uygulanan Mann Whitney-U testi analiz sonuçlarına göre;

- Düşmanlık alt boyut skor ortalamaları 2000-5000 TL aylık geliri olanların 8001-12000 TL, 12001-16000 ve 16001-20000 TL aylık geliri olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edildi [$X^2 = 30.616$, $p = 0.00$].

Tablo 32. Katılımcıların spor dalı türüne göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Spor		BPSÖ		Anlamlılık	
	Dalı	Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	t	p
Fiziksel Saldırganlık	Bireysel	9	45	21,73±6.77	-	0.30
	Takım	9	45	22,06±6.46	1.035	
Öfke	Bireysel	7	35	18,18±5.12	-	0.01*
	Takım	7	35	18,84±4.86	2.756	
Düşmanlık	Bireysel	8	40	21,33±6.34	-	0.44
	Takım	8	40	21,56±6.02	0.768	
Sözel Saldırganlık	Bireysel	5	25	13,30±3.84	-	0.01*
	Takım	5	25	13,81±3.76	2.769	
BPSÖ Toplam	Bireysel	29	145	74,55±19.35	-	0.05
	Takım	29	145	76,29±17.94	1.925	

*; $p < 0.05$

Katılımcıların spor dalı türüne göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) toplam ve alt boyut skorlarının analizi Tablo 32’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre bireysel ve takım sporunda faaliyet gösterenlerin fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutları ile BPSÖ genel toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($p > 0.05$). Ancak öfke ve sözel saldırganlık alt boyut skor ortalamalarında bireysel ve takım sporu yapanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi ($p < 0.05$). Analiz sonuçlarına göre;

- Öfke alt boyut skorlarında takım sporundakilerin (22,06±6.46) bireysel sporlardakilere (21,73±6.77) göre skor ortalamalarının istatistiksel olarak

anlamli düzeyde daha yüksek olduğu belirlenirken [$t = -2.756$, $p = 0.01$], sözel saldırganlık alt boyutunda da takım sporundakilerin ($13,30 \pm 3.84$) bireysel sporlardakilere ($13,30 \pm 3.84$) göre skor ortalamalarının istatistiksel olarak anlamli düzeyde daha yüksek olduğu tespit edildi [$t = -2.769$, $p = 0.00$].

Tablo 33. Katılımcıların alışma yılı gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık leği (BPS) skorlarının analizi

Değişken	alışma Yılı	Min	Maks	BPS	Anlamlılık		Mann Whitney U
				$\bar{X} \pm SS$	X^2	p	
Fiziksel Saldırganlık	1. 1-5 Yıl	9	45	21,54 $\pm$ 6,54	5.205	0.27	-
	2. 6-11 Yıl	9	45	22,42 $\pm$ 6,77			
	3. 12-17 Yıl	9	41	22,31 $\pm$ 6,81			
	4. 18-23 Yıl	9	37	21,47 $\pm$ 5,88			
	5. 24-28 Yıl	9	45	21,51 $\pm$ 6,36			
Öfke	1. 1-5 Yıl	7	35	18,44 $\pm$ 5,06	2.459	0.65	-
	2. 6-11 Yıl	7	35	18,39 $\pm$ 4,89			
	3. 12-17 Yıl	7	35	18,88 $\pm$ 5,05			
	4. 18-23 Yıl	7	31	19,00 $\pm$ 5,00			
	5. 24-28 Yıl	7	31	18,81 $\pm$ 4,67			
Düşmanlık	1. 1-5 Yıl	8	40	21,69 $\pm$ 6,37	12.802	0.01*	1>3,4,5 2>3,4,5
	2. 6-11 Yıl	8	40	21,76 $\pm$ 6,09			
	3. 12-17 Yıl	9	37	20,70 $\pm$ 5,80			
	4. 18-23 Yıl	8	36	20,37 $\pm$ 6,11			
	5. 24-28 Yıl	8	40	20,10 $\pm$ 5,24			
Sözel Saldırganlık	1. 1-5 Yıl	5	25	13,40 $\pm$ 3,97	4.480	0.34	-
	2. 6-11 Yıl	5	25	13,54 $\pm$ 3,68			
	3. 12-17 Yıl	5	24	13,91 $\pm$ 3,66			
	4. 18-23 Yıl	5	23	13,99 $\pm$ 3,56			
	5. 24-28 Yıl	5	21	14,00 $\pm$ 3,55			
BPS Toplam	1. 1-5 Yıl	29	145	75,10 $\pm$ 18,98	1.261	0.87	-
	2. 6-11 Yıl	29	145	76,13 $\pm$ 18,55			
	3. 12-17 Yıl	32	135	75,82 $\pm$ 18,55			
	4. 18-23 Yıl	29	122	74,83 $\pm$ 17,98			
	5. 24-28 Yıl	29	137	74,43 $\pm$ 16,57			

Katılımcıların alışma yılı durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık leği (BPS) skor ortalamalarının Kruskal Wallis-H analiz sonuçları Tablo 33’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre çalışma yılı grupları bakımından fiziksel

saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık alt boyutları ve BPSÖ toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlendi ($p>0.05$). Ancak düşmanlık alt boyutunda çalışma yılı gruplarının skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi [$X^2= 12.802$, $p= 0.01$]. Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için uygulanan Mann Whitney-U testi analiz sonuçlarına göre;

- Düşmanlık alt boyut skor ortalamalarının 1-5 yıl çalışan grupta olanların 12-17 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl çalışan gruplarındakilere göre daha yüksek olduğu tespit edildi ($p<0.05$).
- Düşmanlık alt boyut skor ortalamalarının 6-11 yıl çalışan grupta olanların 12-17 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl çalışan gruplarındakilere göre daha yüksek olduğu tespit edildi ($p<0.05$).

Tablo 34. Katılımcıların sportif faaliyet türü durumlarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının analizi

Değişken	Sportif Rolü	BPSÖ			Anlamlılık		Post-Hoc LSD
		Min	Maks	$\bar{X} \pm SS$	f	p	
Fiziksel Saldırganlık	1. Sporcu	9	45	22,10 $\pm$ 6.77	0.989	0.37	-
	2. Hakem	9	40	21,86 $\pm$ 6.71			
	3. Antrenör	9	45	21,57 $\pm$ 6.22			
Öfke	1. Sporcu	7	35	18,49 $\pm$ 5.07	0.060	0.94	-
	2. Hakem	7	29	18,58 $\pm$ 4.71			
	3. Antrenör	7	35	18,57 $\pm$ 5.03			
Düşmanlık	1. Sporcu	8	40	21,66 $\pm$ 6.33	2.855	0.06	-
	2. Hakem	8	37	21,69 $\pm$ 5.90			
	3. Antrenör	8	40	20,87 $\pm$ 6.04			
Sözel Saldırganlık	1. Sporcu	5	25	13,33 $\pm$ 3.96	3.868	0.02*	1<2,3
	2. Hakem	5	24	13,89 $\pm$ 3.66			
	3. Antrenör	5	25	13,80 $\pm$ 3.58			
BPSÖ Toplam	1. Sporcu	29	145	75,59 $\pm$ 19.24	0.447	0.63	-
	2. Hakem	29	127	76,02 $\pm$ 18.08			
	3. Antrenör	32	145	74,82 $\pm$ 17.86			

Katılımcıların sportif faaliyet durumu gruplarına göre Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skor ortalamalarının ANOVA analiz sonuçları Tablo

34'de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre sportif faaliyet grupları bakımından fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık alt boyutları ve BPSÖ toplam skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlendi ($p>0.05$). Ancak sözel saldırganlık alt boyutunda sportif faaliyet grupları skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edildi [$f=3.868$, $p=0.02$]. Gruplar arasındaki farklılığı belirlemek için uygulanan Post-Hoc LSD testi analiz sonuçlarına göre;

- Sözel saldırganlık alt boyut skor ortalamalarının sporcu grupta olanların hakem ve antrenör gruplarındakilere göre daha düşük olduğu tespit edildi ($p<0.05$)

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği Skorlarının Pearson Korelasyon Analizleri

Katılımcıların Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ile Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği skorlarının korelasyon analiz sonuçları Tablo 35’de sunuldu.

Tablo 35. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ile Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği Skorlarının Pearson Korelasyon analiz

Değişken	1	1.a	1.b	1.c	1.d	2.	2.a	2.b	2.
1. BPSÖ	1								
1.a- Fiziksel Saldırganlık	0.875* *	1							
1.b- Düşmalık	0.858* *	0.605* *	1						
1.c-Öfke	0.884* *	0.698* *	0.688* *	1					
1.d-Sözel Saldırganlık	0.824* *	0.647* *	0.622* *	0.685* *	1				
2. Sürekli Öfke	0.595* *	0.583* *	0.466* *	0.524* *	0.456* *	1			
2.a-Öfke İçerme Vurum	0.496* *	0.468* *	0.432* *	0.405* *	0.383* *	0.529* *	1		
2.b-Öfke Dışa Vurum	0.376* *	0.306* *	0.325* *	0.319* *	0.362* *	0.337* *	0.624* *	1	
2.c-Öfke Kontrol	0.240* *	0.216* *	0.210* *	0.198* *	0.240* *	0.245* *	0.321* *	0.148* *	1

**, $p < 0.01$

Katılımcıların araştırmada BPSÖ ve SÖ-ÖTÖ skor ortalamalarının Pearson Korelasyon analiz sonuçları Tablo 35’de sunuldu. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre BPSÖ genel toplam ve kendi alt boyutları ile orta ve yüksek düzeyde anlamlı pozitif ilişki tespit edildi ($r = 0.45-0.88$). SÖ-ÖTÖ alt boyutlarının skor ortalamaları Pearson Korelasyon analiz sonuçlarına göre alt boyutlar arasında zayıf ve orta düzeyde anlamlı pozitif ilişki tespit edildi ($r = 0.14-0.62$). BPSÖ ve SÖ-ÖTÖ skor ortalamalarının birbirleriyle ilişkisi incelendiğinde zayıf ve orta düzeyde anlamlı pozitif ilişki tespit edildi ($r = 0.21-0.59$).

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın temel amacı, Doğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren bireysel ve takım sporlarıyla ilgilenen sporcular, hakemler ve antrenörler arasındaki öfke ve saldırganlık düzeylerini incelemek ve bu ilişkinin bilimsel verilerle açıklığa kavuşturulmasıdır. Elde edilen bulgular, sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin psikolojik durumlarının, spor başarıları üzerindeki potansiyel etkilerini anlamamıza yardımcı olabilir. Literatürde öne sürülen birçok çalışma, öfke ve saldırganlığın spor performansını olumsuz yönde etkileyebileceğini öne sürmektedir. Bu çalışmanın sonuçları, Doğu Anadolu bölgesindeki sporcular, hakemler ve antrenörler arasında bu olumsuz etkilerin varlığını veya yokluğunu belirleme konusunda önemli bir katkı sunabilir. Ayrıca, farklı demografik değişkenlerin (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, spor dalı, çalışma yılı ve spor yaşantısındaki rolü) bu ilişkilerde potansiyel bir değişken olarak rol oynayıp oynamadığını değerlendirmek, gelecekteki araştırmalar için ilginç bir başlangıç noktası sağlayabilir.

Özellikle, sporcuların öfke ve saldırganlık düzeylerinin başarılarına olan etkisi daha önceki çalışmalarda dile getirilmiştir. Ancak, bu çalışma, bireysel ve takım sporlarındaki sporcuların yanı sıra hakem ve antrenörleri de içerecek şekilde geniş bir katılımcı grubunu kapsamaktadır. Bu, sporun farklı paydaşlarının psikolojik durumlarının kolektif olarak nasıl bir etkiye sahip olabileceğini daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza olanak tanıyacaktır.

Literatür incelendiğinde alan yazını destekleyen çalışmalar görülmektedir. Bu çalışmaların, saldırganlık düzeyleri bakımından cinsiyet değişkeninin farklılık göstermediği bildirilmiştir (Prather, 2012). Kurtyılmaz ve Can (2010) daki Türk öğretmen adaylarının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi başlıklı çalışmalarında bu bulgular, cinsiyetin saldırganlık düzeyleri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını veya cinsiyetin saldırganlıkta anlamlı bir farklılık yaratmadığını göstermektedir. Cinsiyet değişkenine dayalı yapılan karşılaştırmalarda, erkek katılımcıların saldırganlık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu yönünde bir dizi araştırma sonucuna rastlanmıştır (Borroni, 2014; Bostancı, 2017; Camadan, 2017; Özyürek, 2019; Yörük, 2020).

Alan yazın incelediğinde cinsiyet değişkenine göre Sürekli Öfke- Öfke Tarz Ölçeği ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin cinsiyete göre dağılım analizleri

gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre Sürekli Öfke, Öfke İç Vurum, Öfke Dış Vurum ve Öfke Kontrol alt boyutları için Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) analiz sonuçlarına göre, kadınlar ve erkekler arasında Sürekli Öfke, Öfke İç Vurum ve Öfke Dış Vurum alt boyutlarında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ancak, Öfke Kontrol alt boyutunda kadınlar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulundu, yani kadınların öfke kontrol becerilerinin erkekler göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) analizleri sonuçlarına göre ise Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık, Sözel Saldırganlık ve toplam ve alt boyut skorlarını içermektedir. Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Sözel Saldırganlık ve BPSÖ Toplam skorları açısından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık saptanmadı. Ancak, Düşmanlık alt boyutunda kadınların skorları, erkeklerden anlamlı derecede yüksek bulundu. Bu durum, kadınların düşmanlık ifade tarzlarında belirgin bir eğilime sahip olduğunu gösteriyor. Özellikle, kadınların öfke kontrol becerilerinin daha yüksek olduğu ve düşmanlık ifade tarzlarında belirgin bir eğilim gösterdikleri sonuçları, cinsiyetin saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Ancak, bu etkiler alt boyutlara göre değişkenlik göstermektedir. Yapılan literatür taramalarında çalışmamıza destek vermektedir.

Esenkaya ve Ulukan (2023) yapmış oldukları çalışmada, yaş, medeni durum ve çalışma süreleri gibi faktörlerin sürekli öfke ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yaş ile sürekli öfke arasında negatif bir ilişki saptanmış, yaşın artmasıyla sürekli öfkenin azaldığı gözlemlenmiştir. Özellikle, yaş ile öfke arasındaki pozitif ilişki, daha ileri yaşta olan antrenörlerin tükenmişlik düzeylerinin, genç yaşta olan antrenörlere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tutkun ve ark. (2010) tarafından farklı yaş kategorilerindeki sporcular üzerinde yapılan araştırma ile Erşan ve ark. (2009) tarafından öğrenciler üzerinde tasarlanan çalışmada, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bu elde edilen benzer sonuçlar, kendi araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Ersoy ve ark (2012) Güreşçilerin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan incelenmesi (Ankara örneği) başlıklı çalışmada ise Spor yaşı 8-10 arasında olan güreşçilerin ise saldırgan ve yıkıcı davranışlardan mümkün olduğunca kaçındıkları söylenebilir. Yapılan "Kruskal-Wallis H testi" analizinde Güreşçilerin spor yaşları ile saldırganlık

düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamsız düzeyde farklılık olduğunu saptamışlardır. Yurttaş (2016) çalışmasının farklı yaş grupları arasında saldırganlık ölçeği puanlarında anlamlı bir farklılık tespit ettiği ve 21-24 yaş aralığındaki bireylerin puan ortalamalarının 20 yaş ve altındaki bireylerin puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşıldığı anlaşıyor. Bu tür bir bulgu, çalışmanın belirli yaş grupları arasında saldırganlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Alan yazın incelediğinde ise yaş değişkenine göre, SÖ-ÖTÖ ve BPSÖ ölçeklerinden elde edilen verilerin yaş gruplarına göre dağılımlarının analizi yapılmıştır. Katılımcıların yaş gruplarına göre yapılan SÖ-ÖTÖ ve BPSÖ testi analizleri, saldırganlık eğilimlerinin yaşla nasıl değişebileceğini değerlendirmektedir. SÖ-ÖTÖ testine göre, sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutlarında yaş grupları arasında anlamlı farklılık bulunmazken, öfke dışa vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında önemli farklar tespit edilmiştir. Özellikle, öfke dışa vurum alt boyutunda 26-33 yaş grubundaki bireylerin diğer yaş gruplarına göre daha düşük skorlara sahip olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, öfke kontrol alt boyutunda 18-25 yaş grubundaki katılımcıların diğer yaş gruplarına göre daha yüksek skorlara sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, özellikle genç yetişkinler arasında öfkenin dışa vurumu ve kontrolünde farklılıkların olduğunu düşündürebilir. BPSÖ testi analizlerine göre ise, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık ve BPSÖ toplam skorlarında yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Özellikle, 18-25 yaş grubundaki katılımcıların fiziksel saldırganlık, öfke ve BPSÖ toplam skorlarında diğer yaş gruplarına göre daha yüksek skorlara sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, saldırganlık eğilimlerinin yaşla birlikte değişebileceğini ve genç yetişkinlik döneminin saldırganlık açısından önemli bir evre olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, bu sonuçların genel popülasyona genelleme yapmadan önce daha fazla araştırma gerektirdiği unutulmamalıdır. Ayrıca, yaşla ilişkili saldırganlık eğilimlerini etkileyebilecek diğer faktörlerin de dikkate alınması önemlidir. Yapılan literatür çalışmasında elde edilen verilerde çalışmamızı desteklemektedir

Kadan'ın (2010) çalışması saldırganlığın ebeveynlerin eğitim seviyesi, ebeveynlerin birlikte veya ayrı yaşama durumu, kardeşin varlığı, okul öncesi eğitim,

anneninin çalışma durumu, yaş ve cinsiyetle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların öz-şefkat ve saldırganlık algıları, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmamaktadır. Tuzgöl (2000) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, annenin ve babanın eğitim düzeyinin saldırganlık düzeyi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Çalışma, ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocuğa yönelik yaklaşımı etkileyen bir faktör olarak genellikle kabul edilmesine rağmen, ülkemizdeki aile yapısında geleneksel bir çocuk yetiştirme yaklaşımının benimsenmesi nedeniyle eğitim düzeyinin saldırganlık üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Kekeç (2019) yaptığı çalışmada saldırganlık puanlarının, babası üniversite ve üzerinde eğitim alan gruptaki bireylerin çocuklarının, diğer gruplara göre saldırgan davranışlarının anlamlı derecede düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Alan yazın incelediğinde Eğitim düzeyi, bu çalışmanın temel odak noktalarından birisi olduğunu ve elde edilen bulgular oldukça ilginç perspektifler sunmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların eğitim düzeyi grupları arasında Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorları incelendiğinde, sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ancak, öfke dışı vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Post-Hoc LSD testi sonuçlarına göre, öfke dışı vurum alt boyutunda yükseköğretim grubundaki katılımcıların, ön lisans ve lisans eğitim grubundakilere göre daha yüksek skor ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, öfke kontrol alt boyutunda lise eğitim grubundaki katılımcıların, hem ön lisans ve lisans eğitim hem de yükseköğretim grubundakilere göre daha düşük skor ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarına bakıldığında ise, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutları arasında eğitim grupları arasında anlamlı farklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre, öfke alt boyutunda ortaokul mezunu olan katılımcıların, lise ve yükseköğretim gruplarındakilere göre daha düşük skor ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, sözel saldırganlık alt boyutunda ilkokul mezunu olan katılımcıların, lise, ön lisans-lisans ve yükseköğretim gruplarındakilere göre daha düşük skor ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu bulgular, eğitim düzeyinin duygusal durum ve

saldırganlık üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Özellikle, yükseköğretimde okuyan bireylerin öfke dışı vurumu daha yüksekken, lise mezunlarının öfke kontrolünde daha başarılı oldukları görülmüştür. Bu sonuçlar, eğitim programlarının ve müdahalelerin tasarımında eğitim düzeyinin dikkate alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Esentürk'ün (2014) çalışmasında sporcuların aile gelir düzeyleri ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık boyutları arasında aile gelir düzeyine bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını ifade etmiştir. Shokoufeh (2018) çalışmasında sporda saldırganlık puanlarının gelir durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgularını elde etmiştir. Literatür taramasında aile gelir durumlarının şiddet eğilimleri üzerinde incelendiği birçok çalışma (Ayan, 2007; Hüsman, 2007; Kula, 2008) sonucunda anlamlı bir farklılık tespit edilemediği belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, aile gelir düzeylerinin şiddet eğilimlerini belirlemede anlamlı bir etkisinin olmadığı ifade edilmiştir. Yavuz (2015) çalışmasında saldırganlık ve öfke puanlarının gelir seviyesine göre anlamlı fark göstermediğini ifade etmiştir.

Alan yazın incelediğinde gelir durumu değişkenine göre katılımcıların aylık gelir durumu gruplarına göre yapılan SÖ-ÖTÖ ve BPSÖ testi analizleri, aylık gelir düzeyinin sürekli öfke ve saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. SÖ-ÖTÖ testi sonuçlarına göre, sürekli öfke, öfke içe vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında aylık gelir durumu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir ($p>0.05$). Ancak, öfke dışı vurum alt boyutunda aylık gelir düzeyi grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılık, 5001-8000 TL ve 8001-12000 TL aylık geliri olan katılımcıların, 16001-20000 TL ve 20001 TL ve üstü aylık geliri olanlara göre daha düşük öfke dışı vurum skorlarına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. BPSÖ testi analizlerine göre ise, düşmanlık alt boyut skorlarında aylık gelir durumu grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Bu farklılık, 2000-5000 TL aylık geliri olan katılımcıların, 8001-12000 TL, 12001-16000 TL ve 16001-20000 TL aylık geliri olanlara göre düşmanlık skorlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, aylık gelir düzeyinin özellikle

düşmanlık alt boyutu üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bu ilişkinin karmaşıklığını anlamak için diğer faktörlerin de dikkate alındığı daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyoekonomik faktörlerin bireylerin duygusal durumlarını nasıl etkilediğini anlamak, psikolojik sağlık alanında daha etkili müdahaleler geliştirmek adına önemli bir adım olabilir.

Pelegrín-Muñoz, Serpa ve Rosado (2013) ile Sofia ve Cruz (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda da saldırganlığın spor branşlarına göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkçapar ve Eroğlu'nun (2023) yaptıkları çalışmada, araştırma grubunun spor branşı değişkenlerine göre ölçeğin genel boyutu ve öfke alt boyutunda farklılık anlamlı bulunmazken, ölçeğin saldırganlık alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farkın futbol ve voleybol branşlarında olduğu ve en yüksek farkın futbol branşında, en düşük farkın ise voleybol branşında olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar, farklı spor branşlarının sporcularının saldırganlık düzeylerindeki değişiklikleri göz önünde bulundurarak spora özgü stratejilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Karakuzulu (2018), yaptığı çalışmada savunma sporlarıyla ilgilenen katılımcıların diğer bireysel spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılara göre karşılaştırma yaptığında, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılğan maddeleri alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık tespit etmiştir. Bu sonuçlar, farklı spor disiplinlerinin sporcularının saldırganlık tarzlarında ve eğilimlerindeki potansiyel farklılıklara işaret etmektedir. Bu tür bulgular, spora özgü psikolojik ve davranışsal profillerin anlaşılması ve sporculara uygun destek ve rehberlik sağlanması açısından önemlidir.

Alan yazın incelediğinde katılımcıların spor dalı türüne göre yapılan SÖ-ÖTÖ ve BPSÖ testi analizleri, bireysel ve takım sporlarının duygusal durumlar üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. SÖ-ÖTÖ testi sonuçlarına göre, sürekli öfke, öfke içe vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında bireysel ve takım sporları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir ($p>0.05$). Ancak, öfke dışı vurum alt boyutunda bireysel spor yapanlar ile takım sporu yapanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu bulgu, takım sporu yapan katılımcıların öfke dışı vurum skorlarının bireysel spor yapanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. BPSÖ testi analizlerine göre ise, fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve genel BPSÖ toplam skorlarında bireysel ve takım sporları arasında

istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir ($p>0.05$). Ancak, öfke ve sözel saldırganlık alt boyut skorlarında bireysel ve takım sporu yapanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu sonuçlar, takım sporu yapan katılımcıların öfke ve sözel saldırganlık eğilimlerinin bireysel spor yapanlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Duygusal durumların spor türleri arasındaki farklılıkların anlaşılması, spor psikolojisi ve performans yönetimi açısından önemli bir konu olabilir. Ancak, bu ilişkinin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için diğer faktörlerin de göz önüne alındığı daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sporcuların duygusal durumları üzerinde etkili olan faktörlerin anlaşılması, spor psikolojisi uzmanlarına, antrenörlere ve sporculara yönelik daha etkili destek ve yönlendirmeler sağlayabilir.

Kırkbir (2014)'de Futbolcuların sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerinin İncelenmesi üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, sporcuların spor yapma yılına bağlı olarak genel saldırganlık puanları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamsızdır. Örneğin, 8-10 yıl süreyle spor yapan sporcuların genel saldırganlık puanları, sırasıyla 5-8 yıl, 1-3 yıl, 10 yıldan fazla ve 3-5 yıl spor yapan sporcuların puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Ancak, bu farkların anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır. Karakuzulu (2018) Savunma ve dövüş sporları yapan sporcular ile diğer bireysel sporları yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi başlıklı çalışma ile Güvendi ve Keskin (2020) tarafından gerçekleştirilen, Sporcuların antrenörlerinden algıladıkları etik dışı davranış algısına göre saldırganlık ve öfke davranışlarının incelenmesi isimli araştırmada ise spor çalışma yılına göre öfke ve saldırganlık düzeylerinde istatistiksel açıdan farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Sekban ve ark. (2021) yaptıkları buz hokeyi sporcularının sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi, çalışmada ise sporcuların antrenman yaşlarına göre sürekli öfke ve öfke tarzları karşılaştırıldığında öfke dışı alt boyutunda 11 yıl ve üzeri antrenman yapan grup ile 1-5 yıl ve 6-10 yıl antrenman yapan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu ifade etmiştir.

Alan yazın incelediğinde çalışma yılı gruplarına göre yapılan analizler, katılımcıların sürekli öfke, öfke içe vurum, öfke dışı vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında gösterdikleri davranışları değerlendirmektedir. İlk olarak, Sürekli Öfke -

Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) sonuçlarına odaklandığımızda, çalışma yılı grupları arasında sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ancak, öfke dışı vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında çalışma yılı grupları arasında anlamlı farklılıklar belirlenmiştir ($p<0.05$). Özellikle, öfke dışı vurum alt boyutunda, 1-5 yıl çalışan grubun diğer gruplara göre daha düşük skorlar elde ettiği ve 6-11 yıl çalışan grubunun da 12-17 yıl, 18-23 yıl ve 24-28 yıl çalışan gruplara göre daha düşük skorlar elde ettiği gözlemlenmiştir. Öfke kontrol alt boyutunda ise 24-28 yıl çalışan grubun diğer gruplara göre daha düşük skorlar elde ettiği belirlenmiştir. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) sonuçlarına odaklandığımızda ise, fiziksel saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık alt boyutları ve BPSÖ toplam skorları arasında çalışma yılı grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmemiştir ($p>0.05$). Ancak, düşmanlık alt boyutunda çalışma yılı grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu bağlamda, çalışma yılı gruplarındaki katılımcıların öfke kontrol ve öfke dışı vurum alt boyutlarında gösterdikleri farklı davranışları anlamak, çalışanların duygusal durumlarını değerlendirmek ve işyeri ilişkilerini yönetmek açısından önemlidir.

Birinci (2019) sporcuların saldırganlık düzeylerini incelediği çalışmasında, sporcuların saldırganlık ve öfke puanlarında spor yapma yılına göre anlamlı farklılıklar olduğu bildirilmiştir. Dalkılıç (2019) Sürekli öfke: Antrenörlerin Öfke İfade Tarzları, başlıklı araştırmasına katılan antrenörlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları üzerinde yapılan analizlerde, cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık ortaya koyduğu belirlenmiştir. Bu farklılık özellikle sürekli öfke düzeylerinde gözlemlenmiştir. Kadın antrenörlerin, erkek antrenörlere kıyasla sürekli öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun kadınların, birden çok rol üstlenmelerinin ve bu rollerin birey üzerinde önemli bir etkisi olmasının bir sonucu olabileceği düşünülebilir. Güvendi ve Keskin (2020) yapmış oldukları çalışmada, sporcuların branşlarına göre incelenen sporda saldırganlık ve öfke ölçeği alt boyutları ile antrenörlerin etik dışı davranış algısı üzerine sporcu algısı ölçeği toplam puanlarında takımlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bulgular, takım sporu yapan sporcuların, antrenörlerinden algıladıkları etik dışı davranışları ve saldırganlık-öfke boyutlarının ortalama puanlarının bireysel

spor yapanlara göre daha yüksek olduğunu ifade etmektedirler. Certel ve Bahadır'ın (2012) takım sporu yapan sporcuların öfke düzeylerini incelediği çalışmada, spor yapma yılı açısından öfke alt boyutları üzerinde anlamlı farklılıklar ifade etmiştir. Bu çalışmalar alan yazıma destek vermektedir.

Alan yazın incelediğinde araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların spor yaşantısındaki rolüne bağlı olarak Sürekli Öfke- Öfke Tarzı Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) skorları incelendiğinde, sürekli öfke ve öfke içe vurum alt boyutları arasında gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Ancak, öfke dışa vurum ve öfke kontrol alt boyutlarında sporculuk, hakemlik ve antrenörlük rolleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Post-Hoc LSD testine göre, öfke dışa vurum alt boyutunda sporcuların, antrenörlerden daha yüksek skor elde ettiği belirlenmiştir. Benzer şekilde, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) skorlarının incelenmesinde, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutları arasında sporculuk, hakemlik ve antrenörlük rollerine bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Ancak, düşmanlık alt boyutunda sporcuların, hakemler ve antrenörlerden daha düşük skor elde ettiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu bulgular, sporcuların sürekli öfke ve saldırganlık eğilimlerinin genel olarak spor yaşantısındaki rolüne bağlı olarak farklılık göstermediğini, ancak özellikle öfke dışa vurum ve düşmanlık alt boyutlarında belirli roller arasında farklılıkların olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, sporculuk, hakemlik ve antrenörlük rollerinin bireylerin öfke ve saldırganlık eğilimlerini etkileyebilecek faktörler olduğunu düşündürmektedir. Ancak, bu noktada dikkat edilmesi gereken diğer olası etkileyen faktörlerin de incelenmesi önemlidir.

4.1. Sonuç

Bu araştırma, Doğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren bireysel ve takım sporlarına katılan sporcular, hakemler ve antrenörler arasındaki öfke ve saldırganlık düzeylerini detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, sporda duygusal durumun, performans ve etkileşimler üzerindeki potansiyel etkilerini anlama çabamızı desteklemektedir.

Sporcuların öfke ve saldırganlık düzeylerinin demografik değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, spor dalı, çalışma yılı ve spor yaşantısındaki rol gibi faktörler üzerinde detaylı analizler yapılmıştır. Bulgular, cinsiyetin özellikle öfke kontrol alt boyutunda belirgin bir etkisi olduğunu göstermiştir, bu noktada kadın katılımcıların öfke kontrol becerilerinde daha avantajlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Yaş değişkeni, özellikle genç yetişkinlik döneminde, sürekli öfke, öfke içe vurum, öfke dışa vurum ve öfke kontrol alt boyutları üzerindeki farklılıkları ortaya koymuştur. Bu durum, yaşın sporculardaki öfke ifadeleri ve kontrol yetenekleri üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Eğitim düzeyi değişkeni, öfke kontrol alt boyutunda ortaokul mezunu katılımcıların diğer eğitim gruplarına göre daha düşük skorlar elde ettiği şeklinde anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu, eğitim düzeyinin sporcunun öfke yönetim becerilerini etkileyebileceğini düşündürmektedir.

Spor dalına göre yapılan analizlerde, bireysel sporlarla uğraşan katılımcıların, özellikle öfke dışa vurum ve sözel saldırganlık eğilimleri açısından, takım sporlarıyla uğraşanlara göre daha düşük skorlar elde ettiği belirlenmiştir. Bu durum, spor disiplinlerinin bireysel ve takım odaklı yapısının duygusal tepkiler üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Ayrıca, sporcuların çalışma yılına göre yapılan incelemelerde, özellikle öfke dışa vurum ve düşmanlık alt boyutlarında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, sporcuların tecrübe kazandıkça öfke ifadeleri ve kontrol yeteneklerinde nasıl bir değişim yaşadığını anlamamıza yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Doğu Anadolu bölgesindeki sporcular, hakemler ve antrenörlerin duygusal durumlarını anlamak adına önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır. Ancak, sporda duygusal durumların karmaşıklığını ve çeşitliliğini tam anlamıyla kavrayabilmek için daha fazla araştırma ve derinlemesine analizlere ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın bulguları, sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin psikolojik sağlıklarını desteklemek ve performanslarını optimize etmek için geliştirilecek müdahale programlarına katkı sağlayabilir.

4.2. Öneriler

1. **Duygusal Yönetim Eğitim Programları:** Sporcular, hakemler ve antrenörler için duygusal yönetim eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar, öfke kontrolü, stresle başa çıkma ve duygusal zekâyı geliştirmeye odaklanarak katılımcıların duygusal durumlarını daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olabilir.
2. **Mentorluk ve Koçluk Programları:** Sporcular, özellikle genç yaş gruplarındakiler, deneyimli mentorlar ve koçlar tarafından desteklenmelidir. Bu, duygusal gelişimlerine rehberlik ederek ve yaşadıkları duygusal zorlukları anlamalarına yardımcı olarak, duygusal sağlıklarını olumlu yönde etkileyebilir.
3. **İletişim Becerilerinin Geliştirilmesi:** Sporcular, hakemler ve antrenörler arasındaki iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik özel çalışmalar yapılmalıdır. Sağlıklı iletişim, duygusal anlaşmazlıkları önleyebilir ve spor ortamında daha pozitif etkileşimlere olanak tanıyabilir.
4. **Yaş Gruplarına Özel Programlar:** Araştırmamız, yaşın öfke ve saldırganlık üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, farklı yaş gruplarına yönelik özel duygusal gelişim programları tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
5. **Performans Psikolojisi Danışmanlığı:** Sporcular, hakemler ve antrenörler, performans psikolojisi alanında uzmanlaşmış danışmanlardan destek almalıdır. Bu profesyoneller, bireylerin zihinsel ve duygusal sağlıklarını güçlendirmek ve en iyi performanslarını sergilemelerine yardımcı olmak için özel stratejiler sunabilirler.
6. **Sporcu Hakları ve İyi İdare:** Sporcular arasında adil uygulamaların ve sporcu haklarının korunmasının sağlanması, duygusal gerginlikleri azaltabilir. Aynı zamanda, sporcuların ve diğer katılımcıların iyi bir idare ve organizasyon tarafından desteklendiğini hissetmeleri önemlidir.
7. Çalışmalarda hem bireysel sporlarda hemde takım sporlarında branşlara yönelik bir araştırmada yapılabilir. Buda literatüre daha kapsamlı bir fayda sağlayacaktır.

Bu öneriler, sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin duygusal sağlıklarını güçlendirmek, olumlu etkileşimleri teşvik etmek ve genel spor ortamında daha sürdürülebilir bir duygusal dengenin oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 3, 21-26.
- Acet, M. (2006). Sporda Saldırganlık ve Şiddet. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, s.15,106,117,158,122
- Açak M. (2011). İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, Doktora tezi
- Adıgüzel G, (2012). Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Empatik Eğilim, Duyguları İfade Etme ve Öz- Anlayış Açısından İncelenmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ağbuğa, B. (2020). Spor Bilimlerine Giriş. Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi.
- Ahmadi, S, S. Besharat, M, A. Azizi, K. & Larijani, R. (2011). The Relationship Between Dimensions Of Anger And Aggression İn Contact And Noncontact Sports Published By Elsevier Ltd. Selection And/Or Peer-Review Under Responsibility Of The 2nd World Conference On Psychology,
- Akça, F., Şahin, G. & Vazgeçer, B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Kendilik Algıları, Gestalt Temas Biçimleri ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Haziran 2011, ss.18-28.4
- Akgül, H. (2000). Öfke Denetimi Eğitiminin İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Öfke Denetimi Becerilerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, A. (2009). Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Psikolojik İyi Olma ve Öz-Duyarlık Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuner D, Engin N, Gürer C, Akyay İ, Akgül A. (2009). Madde Kullanımı Ve Suç İlişkisi, Kesitsel Bir Araştırma. Tıp Araştırmaları Dergisi; 87-94.
- Anderson C, Bushman B. (2002). Human Aggression. Annu. Rev. Psychol., 53: 27-51.
- Arıca, O. T. (1999). Grupla Psikolojik Danışma Yoluyla Benlik Saygısı ve Mesleki Benlik Saygısının Geliştirilmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., & Saygın, Y. (2010). Ergenlerde Saldırganlık Ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. İlköğretim Online (Elektronik), 9(1), 379-388.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. & Hoeksema, S. (2010). Psikolojiye Giriş (6. Baskı) Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Averill, J. R. (1983). Studies On Anger And Aggression: İmplications For Theories Of Emotion. American Psychologist, 38(11), 1145-1160.
- Ayan S. (2006). Şiddet ve Fanatizm. Ç.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2):191-209.
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8, 206-214
- Aydın, E. (2022). Ortaokul Öğrencilerinde Tv Bağımlılığı ve Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sağlık Bilimleri Enstitüsü, T.C. Üsküdar Üniversitesi.
- Babcock, J. C., Costa, D. M., Green, C. E. & Eckhardt, C. I. (2004). What Situations Induce İntimate Partner Violence? A Reliability And Validity Study Of The Proximal Antecedents To Violent Episodes (PAVE) Scale. Journal Of Family Psychology, 18(3), 433-442
- Balcıoğlu İ, (2001). Şiddet ve Toplum. 1.Baskı, İstanbul, Bilge Yayınları 2001; 90-114.
- Balcıoğlu, Y.H. Ildırım, E. Balcıoğlu, İ. (2016). Spor Bilimleri Alanında Öfke Duygusu ve Saldırganlığın Farklı Açılardan Değerlendirilmesi (Derleme). İÜ Spor Bilimleri Dergisi 2016, Cilt (Vol) 6, Sayı (No) 1
- Balkaya F. (2000). Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000. 6.
- Balkaya, F. & Şahin, N, H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. Türk Psikiyatri Dergisi, 14 (3), 192 – 202.
- Balsarı, K. (2018). 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun Gereğince Yeni Uygulama: Elektronik Bilet ve Futbolda Şiddet Durumu. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bandura, A. (1973). Social Learning Theory of Aggression, Knutson J.F., (Ed.), The Control of Aggression, (221-250), Chicago: Implications From Basic Research.
- Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Baron R,A, & Richardson D,R, (1994). Human aggression. 2nd Ed, New York, Plenum Pres.

- Bayram, Y. (2012). Spor Yapan ve Yapmayan 14-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Bedel, A. (2011), Kişilerarası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bennett S, Farrington D.P, & Huesmann R.(2005). Explaining Gender Differences İn Crime And Violence: The Importance Of Social Cognitive Skills. *Aggress Violent Behav* 2005; 10: 263-288
- Berkowitz L. (1993). *Aggression*. McGraw-Hill: New York; 1993, p: 56-58.
- Berkowitz, L., & Green, J. A. (1962). The Stimulus Qualities Of The Scapegoat. *The Journal Of Abnormal And Social Psychology*, 64(4), 293–301. <https://doi.org/10.1037/H0041482>
- Berkowitz, L. (2003). Affect, Aggression And Antisocial Behavior. In R. J. Davidson, K. R. Scherer ve H.H. Goldsmith (Eds.), *Handbook Of Affective Sciences*, (P.804– 823). New York: Oxford University Press
- Berkowitz, L., & Harmon-Jones, E. (2004). Toward An Understanding Of The Determinants Of Anger. *Emotion*, 4(2), 107-130.
- Berman, A. L. & Jobes, D. A. (1991). *Adolescent Suicide: Assesment And Intervention*. Washington, DC: American Psychological Association
- Bilgin N. (1991). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. 1. Basım. Ege Üniversitesi: İzmir; 1991, S: 280-360.
- Bilir, N. (2018). Bireysel ve Takım Sporcularının Çeşitli Değişkenlere Göre Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması. T.C Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü. *Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*
- Birinci, R. (2019). Spor Yapan ve Yapmayan Bireylerin Benlik Saygısı ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Erzincan
- Blaine, B. & Crocker, J. (1993). Self-Esteem And Self-Serving Biases İn Reactions To Positive And Negative Events: An Integrative Review. In R. F. Baumeister (Ed.). *Self-Esteem The Puzzle Of Low Self-Regard* (Pp. 55-86). Plenum Press.
- Borroni S, Somma A, Andershed H, Maffei C, & Fossati A. (2014). Psychopathy Dimensions, Big Five Traits, And Dispositional Aggression İn Adolescence: Issues Of Gender Consistency. *Pers Indiv Differ*, 66: 199-203.
- Bostan G, & Kılıçgil E, (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Olan ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırganlık Boyutları. *Spor Metre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6, 133- 40.

- Bostancı Ö, Barış O, Şebin K, & Erail S. (2017). 11–13 Yaş Öğrencilerin Spor Yapma Durumlarına Göre İyimserlik ile Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Beden Eğit Spor Bil Dergi* 19(4): 205-217.
- Branden, N. (1994). *The Six Pillars Of Self-Esteem*. Bantam Books
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Bull, S.J. (1991). *Sport Psychology, A Self-Help Guide*. Crowood Press, Ramsbury, Marlborough.
- Buss, A, H (1961). *The Psychology Of Aggression*. New York: John Wiley & Sons.
- Buss, A. (1973). *Psychology-Man in Perspective*. New York: John Willey and Sons
- Buss A, H, Perry M. (1992). The Aggression Questionnaire. *J Pers Soc Psych* 63: 452-9
- Camadan F, Yazıcı H. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Gözlenen Saldırganlık Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yükseköğr ve Bil Derg*, 7(2): 225-234.
- Campbell, J. D., & Lavalley, L. F. (1993). Who Am I? The Role Of Self-Concept Confusion In Understanding The Behaviour Of People With Low Self-Esteem. In R. F. Baumeister (Ed.). *Self-Esteem The Puzzle Of Low Self-Regard* (Pp. 3-20). Plenum Press.
- Can, B. (2017). *Futbolda Taraftar ve Öfke İlişkisi*. T.C. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans tezi. Konya
- Canpolat, B. (2019). *Müsabaka Esnası Sporcu Davranışları Açısından İşitme Engelli Futbolcuların Sürekli Öfke – Öfke İfade Tarzı Durumlarının İncelenmesi*. T.C. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Cengiz, R. (2009). *Futbolda Psikolojik Baskı ve Şiddet, TFF – FGM Futbol Eğitim Yayınları*, Elma Basım, İstanbul, İstanbul 2009, ss.17-19
- Cengiz, R., Pulur, A. & Cengiz, Ş. (2008). Futbol Hakemlerinin Saldırganlık Tiplerinin Klasman Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 78-88.
- Certel, Z., Bahadır, B. (2012). Takım Spor Yapan Sporcularda Benlik Saygısı ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzilişkisinin İncelenmesi *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2): 157-164
- Conroy, D. E., Silva, M. J., Newcomer, R., Walker, B. W. & Johnson M. S. (2001). Personal And Participatory Socializers Of The Perceived Legitimacy Of Aggressive Behavior In Sport. *Aggressive Behavior*, 27, 405-418. *Counselling And Guidance*. Doi: 10.1016/J.Sbspro.2011.10.049

- Cox R. H. (1985). Sports Psychology: Concepts And Applications. Dubuque, IA: Wm. C. Brown, 1985, P:15-40.
- Cox, R. H. (1998). Sport Psychology: Concepts And Applications. WCB, Maidenhead: McGraw-Hill. 287, 28
- Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (2015). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Çakır, İ. (2020). Rize’de Yarışmalara Katılan Sporcuların Öfke Düzeylerinin Araştırılması. T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, H, & Kocabıyık, O, (2014). Genç Yetişkinlerin Saldırganlık İfade Biçimlerinin Cinsiyet ve Bilişsel Duygu Düzenleme Tarzları Bağlamında İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 4, 139-55.
- Çelik, H. (2006). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri bağlanma tarzları ve kişiler arası şemalarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya Y, E. (2010). The interplay of perceived family factor and personal cognitive factors in predicting physical aggression among urban youth (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dalbudak, İ. (2012). 13-15 Yaş Arası Görme Engelli Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
- Dalkılıç, M. (2019). Sürekli Öfke: Antrenörlerin Öfke İfade Tarzları. Journal of International Social Research Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019www.sosyalarastirmalar.comIssn: 1307 9581
- De Young, C. G. (2013). Impulsivity As A Personality Trait. In K. D. Vohs Ve R. F. Baumeister (Eds.), Handbook Of Self-Regulation: Research, Theory, And Applications (2 Ed.). New York: Guilford Press.
- Deffenbacher J.L, Stark R.S. (1992). Relaxation And Cognitive-Relaxation Treatment Of General Anger Journal Of Counseling Psychology, 1992; 158-167.
- Deffenbacher J.L. (1996). State-Trait Anger Theory And The Utility Of The Trait Anger Scale Journal Of Counseling Psychology.
- Deffenbacher, J. L. (1999). Cognitive-Behavioral Conceptualization And Treatment Of Anger. Journal Of Clinical Psychology, 55(3), 295-309.
- Demir, H. Sezan, T., Demirel, H., Yalçın, Y, G. & Altın, M. (2017). Sporcuların Öfke İfade Tarzları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.9 Sayı.19 2017-Haziran (S.408-414)

- Demir, Ş. (2020). Elit Düzey Boksörlerin Sporda Güdülenme, Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri
- Dervent, F. (2007). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı.
- Dervent, F., Arslanoğlu, E., & Şenel, Ö. (2010). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi (İstanbul İli Örneği). Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(1), 521-533.
- Dickman, S. J. (1990). Functional And Dysfunctional Impulsivity: Personality And Cognitive Correlates. Journal Of Personality And Social Psychology, 58 (1), 95-102
- Dilber, F. (2014). Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (Özel Sayı I), 60-66.
- Dilekler İ, Törenli Z, Selvi K. (2014). Öfkeye Farklı Açılardan Bakış: Öfkenin Mekanizması, Farklı Psikopatolojilerde Öfke ve Terapistin Öfkesi. AYNA Klinik Psikoloji Dergisi. 2014;1(3):44-59.
- Doğan, D, G. (2001). Sporda Başarıyı Etkileyen Sosyal Faktörler Üzerine Bir Araştırma. T.C Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans Tezi. Sakarya.
- Doğan, O. (2005). Spor psikolojisi (2. Baskı). Adana: Nobel Kitabevi, 70.
- Doğan, S. (2017). Sporcularda Sürekli Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Tarzlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. T. C. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. & Sears, R. (1939). Frustration And Aggression. New Haven, CT: Yale University Press
- Durak, N. (2006). Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlıklarını Belirlemeye Yönelik Sosyal Uyum Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Duran, K. (2021). Futsal ve Futbolcuların Slc6a4 Geni 5-Htlpr Polimorfizmi ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. T.C. On dokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Antrenörlük Eğitimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi Samsun
- Edmonson, B. C. & J. C. Conger. (1996). A Review Of Treatment Efficacy For Individuals With Anger Problems: Conceptual, Assessment And Methodological Issues. Clinical Psychology Review. 16 (3), 251-275.

- Efiliti, E. (2006). Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006; s.:
- Eggert, L.L. (1994). Anger Management for Youth: Stemming Aggression and Violence. Bloomington, Indiana: National Educational Service
- Ergül, A. (2009). Bir Grup Süreci Olarak Akran Zorbalığı Katılımcı Rolü Gruplarında Tepkisel Amaçlı Saldırganlık ve Toplumsal Konum. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Erözkan, A. (2006). Öfke ile Başa Çıkma: Bilişsel Davranışçı Terapilere Dayalı Bir Program. Milli Eğitim Dergisi (171), 57.
- Ersoy A., Tazegül Ü. & Sancaklı H. (2012). Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyo-Demografik Açından İncelenmesi (Ankara Örneği). Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi [Bağlantıda]. 9:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Erşan E, E, Doğan O, & Doğan S. (2009). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Açından Değerlendirilmesi. Cumhuriyet Tıp Dergisi. 2009; 31: 231-238.
- Ertürk, Y, (1994), Toplumsal-Kültürel Dinamikler ve Aile, Aile ve Eğilim, Türk Eğilim Derneği Yayınları, S. 131-132.
- Eryılmaz, A. (2022). Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek lisans tezi.
- Esenkaya, A, & Ulukan M (2023). Spor Antrenörlerindeki Sürekli Öfkenin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi: Bir İlişki Analizi. Spor Psikolojisinin Derinlikleri. Duvar Yayınları 853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir
- Esentürk O. (2014). Lise Düzeyinde Öğrenim Gören ve Okullararası Spor Müsabakalarına Katılan Sporcu Öğrencilerin Güdülenme ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Yüksel Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Feindler, E. L. (1990). Adolescent Anger Control: Review And Critique. Progress İn Behavior Modification, 26, 11-59
- Feldman R. (1998). Social Psychology, London: Prentice Hall, 1998, 127.
- Fields, S., Collins, C.L., & Comstock, R.D. (2010). Violence İn Youth Sports: Hazing, Brawling And Foul Play. British Journal Of Sports Medicine, 44, 32–37.
- Fink, D.H. (2010). Gerginlik ve Öfkeden Çıkış Yolları (Çev. Zeynep Özkurt). Ankara: Alter Yayıncılık.

- Freedman J, L, Sears D,O, & Carlsmith JM. (1989). Sosyal Psikoloji. Çeviren: Ali Dönmez. Ara Yayıncılık: İstanbul; 1989, s: 267-273.
- Freud, S, (2015). Psikanaliz Nedir ve Beş Konferans, Çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul,
- Gentry, W.D. (2007). Anger for Dummies. Wiley Publishing, Indiana, 2007.
- Gökçe, M, F. (2004). Klinik Nörolojik Bilimler, Yayın Yeri: Nobel Tıp Kitabevleri Ltd. Şti., Editör: Keçeci Hulusi, Karagöz Erkan, Basım Sayısı:3, Sayfa Sayısı:426, Isbn:975-420-342-3, Bölüm Sayfaları:1 -14
- Groves, P. M. & Schlesinger, K. (1982). Introduction To Biological Psychology. ABD: Wm. C. Brown Publisher Company.
- Gündoğan, S. (2016). Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Algılanan Sosyal Destek ve Öznel İyi Oluş Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Güner, B. Ç. (2006). Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Samsun.
- Güngör, A. (1989). Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güvendi, B. & Keskin, B. (2020). Sporcuların Antrenörlerinden Algıladıkları Etik Dışı Davranış Algısına Göre Saldırganlık ve Öfke Davranışlarının İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 5 (2), 134-145
- Heatherton, T. F. Herman, C. P., & Polivy, J. (1991). Effects Of Physical Threat And Ego Threat On Eating Behavior. Journal Of Personality And Social Psychology, 60, 138–143.
- Heatherton, T. F. & Ambady, N. (1993). Self-Esteem, Self-Prediction, And Living Up To Commitments. In R. F. Baumeister (Ed.). Self-Esteem The Puzzle Of Low Self-Regard (Pp. 131- 146). Plenum Press.
- Humphreys, T. (1999). Disiplin Nedir? Ne Değildir? (Çev. Çelik, B.), Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Hüsmen, Z. (2007). Lise İkinci Sınıf Öğrencilerinin Şiddet Deneyimlerinin Nitelik ve Nicelik Açısından Tetkiki. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- İmamoğlu, S. (2003). Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Irmak, F. (2021). Üniversiteli Gençlerde Öfke ve Saldırganlık Davranışının Borderline Kişilik Yapılandırılmasıyla İlişkisi. T.C. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi ISSN 1132-239X ISSN 1988-5636
- İkizler, C. & Karagözoğlu, C. (1997). Sporda Başarının Psikolojisi (3. Baskı), İstanbul: Alfa Basımevi.
- İkizler, C., Balcıoğlu, İ., & Atay, S. (1996). Birden Fazla Sakatlanma Geçiren Bireysel Mücadele Sporcularında Sakatlığın Saldırganlık ve Düşmanlık Duygularıyla İlişkisi. Yeni Symposium, 34(1-2), 40-42.
- John G. H. D., John K. G., Janice C, D. & Daniel G. (2006). Syrotuik. Examining There Lation Ship Between Perfect İonism And Trait Anger İncompetitive Sport, International Journal Of Sport And Exercise Psychology, 2006: 4(1): 7-24
- Kabak, F. (2009). Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı.
- Kadan, G. (2010). Okul Öncesi Dönem Çocuklarında (4-6 Yaş) Saldırganlık Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kalyoncu, H. (2014). Aile İçi Şiddet ve Şiddet Ortamında Çocuklar (1. Baskı). İstanbul: Yediveren Yayınevi.
- Kannis-D, L, Salguero, J, M. Ramos- Cejudo, J, & Novaco, R, W. (2019). Dimensions Of Anger Reactions- Revised: Validation Of A Brief Anger Measure İn Australia And Spain, J. Clin. Psychol, S. 1–16
- Karaca F. (2000). Ölüm Psikolojisi, 1.Baskı. İstanbul, Beyan Yayınları, 2000: 346.
- Karakuzulu, Ç. E. (2018). Savunma ve Dövüş Sporları Yapan Sporcular İle Diğer Bireysel Sporları Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (10.baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayınları
- Karayılmaz, A. (2006). Amatör Küme Futbolcularını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği) T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Karslı N, (2011). Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği). Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

- Kassinove, H. & Sukhodolsky, D. G. (1995). Anger Disorders: Basic Science And Practice Issues. In H. Kassinove (Ed.), Anger Disorders: Definition, Diagnosis, And Treatment (Pp. 1–26). Washington, DC: Taylor & Francis
- Kaya, F. (2009). Lise Öğrencilerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkışına Katkıda Bulunan Faktörlerin Araştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Kekeç, A. N. (2019). Ergenlik Dönemindeki Bireylerde Saldırganlık Davranışları ve Algılanan Anne Baba Tutumları (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E., & Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 353-364.
- Kıran E, B. & Çelikkaleli, Ö. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yetkinlik Düzeyleri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Biçimlerinin İncelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(29), 38-49
- Kırkbir, F. (2014). Üniversiteler Arasında Yapılan Spor Müsabakalarında Yarışan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Kırkbir, F. (2020). Futbolcuların Sürekli Öfke Ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. T. C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi
- Kızmaz M. (2004). Bireysel ve Takım Spor Yapan Sporcuların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kiper, G. (1984). Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Koca, Ç. & Karaküçük, S. (2013). Sporcu ve Spor Yöneticilerinde Saldırgan Davranışlar: Bir Değerlendirme. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 10(2), 1570-1577.
- Koç, V. (2008). Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Depresyon [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi. Koçer, B. (2015). Aggression And Video Games: The Effect Of Justification Of Violence And Presence Of A Stereotyped Target (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Korkut Ş. (2012). Lise Öğrencilerinde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Öfke İfade Biçimleri ile Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

- Kökdemir, H. (2004). Öfke ve öfke kontrolü. Pivolka. 3(12), 10.
- Köknel, Ö. (1999). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul: Akdeniz Yayıncılık, 1999, 67.
- Krishnaveni, K & Shahin, A. (2014). Aggression And İts Influence On Sports Performance. International Journal Of Physical Education, Sports And Health 2014; 1(2): 29-32
- Kula, E. (2008). Endüstri Meslek Lisesi Örgencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri ve Saldırganlık Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kurtyılmaz Y, & Can G. (2010). An Investigation Of Turkish Preservice Teachers' Aggression Levels. Educ And Treat Child, 33(1): 85- 114. DOI: 10.1353/Etc.0.0082
- Lazarus, A (1973). On Assertive Behavior, Behavior Therapy, (4), 697–699
- Lazarus, R. S. (1991). Emotion And Adaptation. New York: Oxford University Press, 1991
- Leanard WM. A. (1988). Social Perspective of Sport. New York: Macmillan Publishing Company, 1988.
- Lopez, F. G., & Thurman, C. W. (1986). A Cognitive-Behavioral İnvestigation Of Anger Among College Students. Cognitive Therapy And Research, 10(2), 245-256.
- Lulofs, R. S.& Cahn, D. D. (2000). Conflict From Theory To Action. United States Of America: Aperson Education Company.
- Madran, H. A.D. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması Türk Psikoloji Dergisi24 (2),1-6.
- Markham, U. (1998). Kadınlar İçin Stres El Kitabı, Popüler Psikoloji, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Çeviren: Can İkizler, İstanbul, 1998; 120
- Marwat, M.K Nizami, R. & Mehmood, K. (2022). Aggression And Violence In Sports, Its Effects On Sports Performance. Journal of Positive School Psychology <http://journalppw.com>
- Masalıcı, A. D. (2001). Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi Ve Uygun Davranışlarının Karşılaştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- May, R. (2003). Yaratma Cesareti. İstanbul: Metis Yayınları.

- McCown, William G. Johnson, Judith L. & Shure, Myrna B. (1993). The İmpulsive Client: Theory, Research, And Treatment (Pp. 3-22). Washington, DC, US: American Psychological Association, İx, 446 Pp.
- Megargee, E. I. & Hokanson, J. (1970). The Dynamics of Aggression. New York and London: Harper and Row
- Mil, H.İ. & Şanlı S. (2015). Sporda Şiddet ve Medya Etkisi: Bir Maçın Analizi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 55, 231-247.
- Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M., Schmitz, J. M. & Swann, A. C. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. American Journal of Psychiatry, 158, 1783-1793.
- Morgan C. (1980). Psikolojiye giriş, Hacettepe üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, 9. Baskı, Çevirenler: Hüsnü Arıcı, Orhan Aydın, Ankara, 1980
- Navaro, L. (2003). Gerçekten Beni Duyuyor Musun? İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Nay, R.W. (1995). Cognitive Behavioral and Short Term Interventions For Anger and Aggression. In L. Vandecreek & S. Knapp (Eds.), Innovations In Clinical Practice: A Sourcebook, Sarasota, FL: Professional Resource Press, 11. 1-136.
- Nuytens, W., Hidry-Neys, H., Penin, N., & Sallé, L. (2010). Closer To Actions. Closer To Gestures: Research Report ARCIR. Unpublished Manuscript, University Of Artois, Laboratory SHERPAS, Lievin, France.
- Oquendo, M. A. & Mann, J. J. (2000). The Biology Of İmpulsivity And Suicidality. The Psychiatric Clinics Of North America, 23 (1), 11-25
- Orta, L. (2000). Dünya’da ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi Semineri, On sekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, Çanakkale.
- Önel, S. (2021). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sportmenlik Davranışları ile Saldırganlık Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Yüksek Lisans Programı
- Önem, Ç. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Öfke ve Öfkeyi İfade Etme Biçimlerinin Akılcı Olmayan İnançlar ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özbaydar, S. (1993). İnsan Davranışının Sınırları ve Spor Psikolojisi, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- Özbey, S. & Alisinanoğlu, F. (2009). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 60–72 Aylık Çocukların Problem Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (6), 373-38.

- Özdevecioğlu M. & Yalçın Y. (2010). Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2010; 4(1): 63-76.
- Özen, Ü., Eygü, H.. & Kabakuş, A.K., (2013). Üniversite Öğrencilerinin Sporda Şiddet ve Saldırganlık Algıları, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 7: 323-342
- Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçekleri Ön Çalışması. Türk Psikoloji Dergisi, 31, 26-35.
- Özerkan K.N. (2004). Spor Psikolojisine Giriş. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul 2004; s.: 68.
- Özkan, A. N. (2008). Dini Motiflerin Öfke Kontrolü Üzerindeki Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkatarkaya, E. (2010). 18-25 Yaş Arası İşitme Engelli Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri
- Özmen, A. (2004). Seçim Kuramına ve Gerçeklik Terapisine Dayalı Öfkeyle Başa Çıkma Eğitim Programının ve Etkileşim Grubu Uygulamasının Üniversite Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkma Becerileri Üzerindeki Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar Ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 39(1), 39-56
- Öztürk, M.O. (1998). Psikanaliz ve Psikoterapi. 3 baskı Bilimsel Tıp Yayın Evi. Ankara
- Özyürek A. (2019). Kişisel bazı faktörlere göre gençlerin saldırganlık düzeyleri. I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresi, 18-20 Ekim 2019, karabük, Türkiye, Proceeding E-Book: 129-135.
- Pallant, J. (2017). SPSS Kullanma Klavuzu SPSS ile Adım Adım Veri Analizi. (Çev.Sibel Balcı, Berat Ahi). Ankara: Anı Yayıncılık
- Pamukçu, Y, A (2015). Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Kişilik ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı (Trabzon-Rize İli Örneği)
- Pelegrín-Muñoz, A. Serpa, S. & Rosado, A. (2013). Conductas Agresivas Y Antideportivas En Deporte De Competición: Análisis De Variables Personales Y Ambientales Relacionadas. Anales De Psicología/Annals Of Psychology, 29(3), 701-713. <https://doi.org/10.6018/analesps.29.3.175841>

- Peter, G. & Beyer, E. (1997). Saldırganlık. (Çev. Z. Kılıç), Spor Ekin Dergisi, 2, 36-37.
- Prather E, Dahlen E.R, Nicholson B.C. & Bullock-Yowell E. (2012). Relational Aggression İn College Students' Dating Relationships. J Aggres Maltreat And Trauma, 21: 705-720.
- Raine, A. (1993). The Psychopathology Of Crime: Criminal Behavior As A Clinical Disorder. Academic Press, 49(2), 277-281.
- Reyhan, S. (2017). Türkiye Futbol Süper Liginde Şampiyon Olan Futbol Takımı Taraftarlarının ve Futbol Kamuoyunun Futbolda Şiddete İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara
- Robazza, C., Bertollo, M. & Bortoli, L. (2006). Frequency And Direction Of Competitive Anger İn Contact Sports. Journal Of Sports Medicine And Physical Fitness, 46 (3), 501- 508.
- Robins S. & Novaco R.W. (1999). Systems Conceptualization And Treatment Of Anger, Psychotherapy İn Practice, 55(3): 325-337.
- Rosenberg, M. (1965). Society And The Adolescent Self-İmage. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenzweig, S. (1941). III. Need-Persistive And Ego-Defensive Reactions To Frustration As Demonstrated By An Experiment On Repression. Psychological Review, 48(4), 347.
- Russell G.W. (2003). Sport Riots: Social- Psychological Review, Canada foundations of Sport Champaign, IL: Human Kinetics Publishers,
- Russell, G.W. (2008). Aggression İn The Sports World: A Social Psychological Perspective. New York: Oxford University Press.
- Sekban, G, Keskin. Ö. & Akdeniz, H (2021). Buz Hokeyi Sporcularının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. ROL Spor Bilimleri Dergisi / Journal Of ROL Sports Science 2021;2(2):31-39
- Serarslan Z. (1990). Spor Pazarlaması, Sporun Topluma Yaygınlaştırılmasında Pazarlama Tekniklerinden Yararlanma. Doktora Tezi. İstanbul, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Anabilim Dalı, 1990
- Sevim, Y. (2003). Antrenör Eğitim İlkeleri. Ankara: Nobel Yayınevi
- Sezan T. (2016). Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Öfke İfade Tarzları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya

- Sezer, S. (2007). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bülteni. Ankara: Cilt 2, Sayı 14.
- Shokoufeh, S. (2018). Türkiye'de Elit Erkek Ve Bayan Güreşçiler İle Spor Yapmayan Bireylerin Zihinsel Yetenek, Liderlik Ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi [Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Shorey, H. S., Little, T. D., Snyder, C. R., Kluck B. & Robitschek, C. (2007). Hope And Personal Growth Initiative: A Comparison Of Positive, Future-Oriented Constructs. *Personality And Individual Differences*, 43, 1917-26.
- Smith, J. C. (1993). *Creative Stress Management The 1-2-3 Cope System*, Prenticehall, Englewood Cliffs, NJ.
- Sofia, R, Cruz J, F, A. (2017). Unveiling Anger And Aggression İn Sports: The Effects Of Type Of Sport, Competitive Category And Success Level. *Revista De Psicología Del Deporte 2017 Vol. 26, Núm 2 Pp.21-28 Journal Of Sport Psychology 2017 Vol. 26, Núm 2 Pp.21-28*
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve Öfke Yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2),19-27.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., Lushene, R., Vagg, P. R., & Jacobs, G. A. (1983). *Manual For The State-Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press
- Spielberger, C. D. (1988). *Manual For The State-Trait Anger Expression Inventory*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Spielberger, C. D. Reheiser, E. C., & Sydeman, S. J. (1995). Measuring The Experience, Expression, And Control Of Anger. *Issues İn Comprehensive Pediatric Nursing*, 18(3), 207-232
- Staddon, J. (2017). *The New Behaviorism, Second Editions*. 282, States: Pyrczak Publishing.
- Starner, T. M. & Peters, R. M. (2004). Anger Expression And Blood Pressure İn Adolescents. *The Journal Of School Nursing*, 20(6), 335-342.
- Stephanie, C. & Piquero A, R. (2004). Perceived Anger, And Crimina Jorurnal Of Quantitive Criminology 20(4), December2004, S 382
- Sunay, H. (1986). Ankara Bölgesi Futbol Hakemlerinin Hakemliğe Yönelmelerinde Etki Eden Motivasyonel Etkenler Üzerine Bir Araştırma. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2;(2), 18-23, Ankara,
- Sülün, Ö. (2013). Futbol Hakemlerinin Öfke ve Kızgınlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman

- Sütcü, G. S. (2006). Ergenlerde Öfke ve Saldırganlığı Azaltmaya Yönelik Bilişsel Davranışçı Bir Müdahale Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şahan, H. (2001). Türkiye de Spor Yazarlığı ve Futbol Kamuoyu Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya,
- Şahin H.M. (2003). Sporda Şiddet ve Saldırganlık. 1. basım. Nobel Yayınları: Ankara; 2003, s: 68-72, 80- 85.
- Şahin, H. & Kar, M. (1997). Sporda Saldırganlık, Her Gün Gazetesi, Araştırma Dizisi, S.7,12-20 Temmuz 1997, Ankara
- Şahin, H. (2005). Öfke ve Öfke Denetiminin Kuramsal Temelleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(10): 1-22
- Şeker, İ (2020). Harran Üniversitesinde Spor Yapan ve Spor Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri, Saldırganlık ve Spor Ahlakı Düzeylerinin İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi
- Şekertekin, M. A. (2003). Spor Eğitiminin Uyum Kişiler Arası İlişkiler Tarzı ve Saldırganlık Üzerine Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Tabachnick, L. & Fidell. S (2013). Using Multivariate Statistics (sixth ed.) Pearson, Boston
- Talimciler, A. (2008). Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26, 89-114.
- Taşdemir, D. Ş (2020). Spor Yapan Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. T.C. Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Taşmektepligil, Y. (1995). Sporun Yaygınlaştırılmasında Semt Sahalarının Etkileri, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokul, İstanbul
- Tatlılıoğlu K. & Karaca M. (2013). Öfke Olgusu Hakkında Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. The Journal Of Academic Social Science Studies, 6(6), 1101-1123.
- TenHouten, W. D. (2019). Anger, Social Power, And Cognitive Appraisal: Application Of Octonionic Sociocognitive Emotion Theory, Journal Of Political Power, 12:1, 40-65.
- Terakye, G. (1998). Hasta Hemşire İlişkileri, 5.Baskı, Aydoğdu Ofset, S: 54-65, 134-141, Ankara

- Tetik, S. Ökmen, M. & Bal, V. (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 17-29.
- Tezcan, M (1997). Türk Kişiliği ve Kültür İlişkileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. s. 17,25.
- Thomas, S.P. (1993). Anger and Its Manifestations In Women, (Ed.) S. P. Thomas, Women And Anger. New York: Springer Publishing Company.
- Tiryaki S. (1996). Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi (Takım ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin
- Tiryaki, Ş. (2000). Spor Psikolojisi. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Titrek, O. (2007). IQ Dan EQ'ya Duyguları Zekice Yönetme. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Toklu, O. (2010). Tenis Antrenörlerinde Liderlik Özellikleri ve Öz Yeterlilik Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya,
- Topuz R. (2008). Amatör Futbol Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2008, 83 sayfa. Konya.
- Tuna, D. (2012). Çözüm Odaklı Kısa Süreli Yaklaşım Dayalı Öfke Kontrolü Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerileri Düzeylerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> Sayfasından Erişilmiştir.
- Tura, S. M. (2010). Freud'dan Lacan'a Psikanaliz (4. Baskı), İstanbul: Kanat Kitap, 2010, 63-64.
- Tutkun E, Güner B.Ç, Ağaoğlu SA, Soslu R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*. 2010; 1(1): 23-29.
- Tuzgöl, M. (2000). Examining Aggressiveness Levels Of High School Students Whose Parents Have Different Attitudes In Term Of Various Variable. *Turkish Psychological Counseling Guidance Journal* 2 (14), 39 – 48
- Türk Dil Kurumu (2005). Türkçe Sözlük. Ankara, TDK Yayınları
- Türkçapar, Ü. & Eroğlu, H. (2023). Bireysel ve Takım Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *He Journal Of International Civilization Studies* ISSN: 2548-0146 2023/ Cilt, Volume: 8/ Sayı, Issue: 2 Geliş Tarihi /Received: 16.05.2023 Kabul Tarihi /Accepted: 20.10.2023 Araştırma Makalesi /Research Paper

- Türker, S. (2010). Öğretmenlerin Çatışma Yönetim Stratejileri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçak, H. (2019). Öfke İfade Tarzlarının Travmatik Yaşam Olayları ve Bağlanma Stillere Göre Değerlendirilmesi. T.C. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Uluşık, V. (2015). Spor Yapan Ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Burdur İli Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Burdur.
- Van Veen M, Lancel M, Beijer E, Remmelzwaal S, & Rutters F (2021). The association of sleep quality and aggression: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Sleep Medicine Reviews*, 59 (101500).
- Waddell, D. (2004). The Relationship Between Anger Expression Style And Depressive Symptomatology In African American Men. The Degree Doctor Of Philosophy, A Dissertation Presented To The Faculty Of The California School Of Professional Psychology. San Diego, 2004
- Whittington R, & Wykes T. (1996). An Evaluation Of Stafftraining In Psychological Techniques For The Management Of Patient Aggression. *Journal Clinical Nurse* 1996; 5:257-261.
- Wilkowski, B. M. & Robinson, M. D. (2008). The Cognitive Basis Of Trait Anger And Reactive Aggression: An Integrative Analysis. *Personality And Social Psychology Review*, 12(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/1088868307309874>
- Wilkowski, B.M, & Robinson, M. D. (2010). The Anatomy Of Anger: An Integrative Cognitive Model Of Trait Anger And Reactive Aggression. *Journal Of Personality* 2010; 78:9-38
- Yalçın, Y. (2009). Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Antrenör Cinsiyetinin Rolünü Belirlemeye Yönelik Antalya İlinde Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Yüksek Lisans Tezi 2009; 121.
- Yaman, Ö. M. (2014). Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul’da “Apaçi” Alt kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma, Türkiye Yeşilay Cemiyeti
- Yavuz, S. (2015). Farklı Spor Dallarındaki Sporcu, Seyirci ve Yöneticilerin Küresel Vatandaşlık ve Saldırganlık İlişkisi (Adana–Mersin İli Örneği) [Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yaylacı, G. (2006). Kariyer Yaşamında Duygusal Zeka ve İletişim Yeteneği. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Yazgan, İ. (2004). Gelişim Psikolojisi. Adana: Nobel Kitabevi, 2004, 56.

- Yenel, F. (2004). Futbol Antrenörlerinin Saldırganlık Türleri ve Şiddet Olaylarına Bakış Açıları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Yıldız, S. (2009). Spor Yapan ve Spor Yapmayan Orta Öğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, S. (2009), Hemşirelerin Öfke İfade Etme ve İletişim Biçimleri. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yörük, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlığı Etkileyen Duygu ve Düşünceler ile İlişkili Faktörler. Jaren, 6(3): 561-570.
- Yurttaş, H. (2016). Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Erzurum.
- Yücel, A.S. Atalay, A. & Gürkan, A (2015). Sporda Şiddet ve Saldırganlığı Etkileyen Unsurlar. Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi. Nisan 2015 Sayı: 02 Cilt: Spring Jel Kodu: I00-20 Wwww.Uhpdergisi.Com Id:16 K:25 (Iso 9001-2008 Belge No: 12879 & Iso 14001-2004 Belge No: 12880
- Zimmerman, C. Luecke R. A. (2010). Asserting Yourself At Work (First edition), Saranac Lake: American Management Association, 2010; 10-35
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. Humanities Sciences, 11(1), 13-32

İNTERNET ERİŞİMİ

6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun.

Erişim tarihi:04.12.2023.

<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss956.pdf>

EK 1: T.C. GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI: Araştırma İzni

133

EK2: T.C. GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI ONAYLI DEMOGRAFİK FORM

Değerli Arkadaşlar,

Bu anket, Sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin Bfke ve saldırganlık düzeylerini incelemek amacıyla Doktora Tezinde kullanılacaktır. Sorulara doğru ve eksiksiz yanıt vermeniz çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Vaktiniz ayırdığınız için Teşekkür ederim.

Öğrt. Gör. Tarkan HAVADAR

DEMOGRAFİK FORM

AÇIKLAMA: Lütfen, her bir maddeyle ilgili olarak kişisel durumunuza uygun düşen seçeneği işaretleyiniz.

- 1- Cinsiyet:** 1- Kadın () 2- Erkek ()
- 2- Yaş: Sporcu** 1- 18 – 25 () 2- 26 – 33 () 3- 34 – 41 ()
4- 42 – 49 () 5- 50 – 57 () 6- 58 – üstü ()
- 3-Eğitim Düzeyi :** 1- İlkokul () 2- Ortaokul () 3-Lise ()
4- Ön lisans () 5-Lisansüstü ()
- 4-Gelir Düzeyi:** 1- 2000 TL – 5000 TL () 2-5001 TL – 8000 TL ()
3-8001 TL -12.000 TL() 4- 12.001 TL - 16.000 TL ()
5- 16.001 TL- 20.000 TL, 6- 20.001 - üstü ()
- 5-Spor Dalı :** 1- Bireysel sporlar () 2- Takım sporları ()
- 6- Çalışma Yılı :** 1- 1 – 5 () 2- 6-11 () 3- 12- 17 ()
4- 18- 23 () 5- 23- 28 ()

Araştırmacı: Tarkan HAVADAR

EK 3: T.C. GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI ONAYLI Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği

Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği

1-YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. 10.soruya kadar Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettığınızı düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayan seçerek üzerine (X) işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur.

2.YÖNERGE: Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Aşağıda, kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. 11. Sorudan 15. Soruya kadar İltiharen Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duygularınızda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en iyi tanımlayan sayıyı üzerine (X) işareti koyarak belirlen. Doğru veya yanlış cevap yoktur.

Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği	Hiç	Biraz	Ortakça	Tümüyle
1 Çabuk parlam.				
2 Kızgın mizacıyumdur				
3 Öfkeli bumunda bir insanım.				
4 Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım				
5 Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.				
6 Öfkelenince kontrolümü kaybederim.				
7 Öfkeli olduğimde ağzıma geleni söylerim.				
8 Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir				
9 Engellendiğimde içimden birilerini vurmak gelir				
10 Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.				
11 Öfkemi kontrol ederim.				
12 Kızgınlığımı gösteririm.				
13 Öfkemi içime atarım				
14 Başkalarına karşı sabırlıyım.				
15 Somurtur ya da surat asarım.				
16 İnsanlardan uzak dururum.				
17 Başkalarının ılgın sözler söylerim				
18 Soğukkanlılığımı korurum.				
19 Kıpırtı çarpmak gibi şeyler yaparım				
20 İçin için köpürürüm ama gösteremem				
21 Davranışlarımı kontrol ederim.				
22 Başkalarıyla tartışırım.				
23 İçimde, kimseye söylemediğim kinler beslerim				
24 Beni çileden çıkaran her neyse saklarım				
25 Öfken kontrollden çıkmadan kendimi durdurabilirim.				
26 Gizliiden gizliye insanları epeyce eleştiririm				
27 Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir				
28 Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.				
29 Kötü şeyler söylerim				
30 Hoşgörü ve anlayışlı olmaya çalışırım.				
31 İçimden insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim.				
32 Sinirleriime hükim olamam				
33 Beni sinirlendirene, ne hissettigimi söylerim				
34 Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.				

Araştırmacı: Tarkan HAVADAR

EK 4: T.C. GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI ONAYLI Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Buss Perry Saldırganlık Ölçeği

Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için her zaman doğru ise "Tamamen Katılıyorum", genelde doğru ise "Katılıyorum", emni değilseniz "Kararsızım", genelde doğru değilse "Katılmıyorum", hiçbir zaman doğru değilse "Kesinlikle Katılmıyorum" ifadesinin altındaki kutucığa işaretleme yapmanız rica olunur.

BUSS PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlaıyla iyi davrandığında "acaba benden ne istiyor" diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					
5. Öfkeden deliye döndüğümde bir şeyler kırıp dökerim					
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum					
9. Sakin yapılı biriyimdir					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheli yaklaşırım					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim					
13. Birisi bana sataşsa kolaylıkla onu itip tartağlayabilirim					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					
15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip biter					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
17. Bazen hayatım bana adaletsiz davrandığını düşünürüm					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim					
19. Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım					
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım					
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim					
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm					
23. Bazen kendimi parlatmaya hazır bir bomba gibi hissediyorum					
24. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum					
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum					
26. Arkadaşlarımın arkamdan konuşuklarını biliyorum					
27. Arkadaşlarımın münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm					
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim					

Araştırmacı: Tarkan HAVADAR

EK 5: SÜREKLİ ÖFKE- ÖFKE TARZ ÖLÇEĞİ İZİN

Kime: Tarkan ayaz ayaz

Sn Havadar

Söz konusu ölçekleri çalışmanızda kullanabilirsiniz Esenlikler Prof Dr Kadir Özer

Sent from my Galaxy

Sayın Hocam

"Sporcuların, Hakemlerin ve Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği " doktora tezimde uyarlamış olduğumuz

"Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği" kullanmak istiyorum izninizle iyi çalışmalar

Öğr.Gör. Tarkan HAVADAR

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SARIKAMIŞ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU

EK 6: BUSS-PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ İZİN

ölçek izin3 mesaj

Kimden: Andac

25 Ekim 2022 9:51

Kime: Tarkan HAVADAR

Merhaba,
Ölçeği çalışmanızda kullanmanız uygundur. Az sonra bir e-posta yönlendireceğim. Başarılar dilerim.

Kimden: Tarkan HAVADAR

24 Ekim 2022 8:14

Kime: Andac

Sayın Hocam iyi çalışmalar

"Sporcuların, Hakemlerin ve Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği " doktora tezimde uyarlamış olduğunuz

" BUSS PERRY SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİNİ " kullanmak istiyorum izninizle saygılar sunarım.

Öğrt.Gör. Tarkan HAVADAR
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ SARIKAMIŞ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEK OKULU
PSİKO-SOSYAL BÖLÜM

Yanıtla - Tümüne Yanıt Ver - İlet - Daha Fazla İşlem

Tarkan HAVADAR

17 Ekim 2022 11:40

ETİK KURUL KARARI

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik Kurul Toplantı Tarihi: 05.07.2023

Sayı: 47

İlgi: T.C. KAFKAS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Sankamış Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulunun E – 40724 sayı ve 15.11. 2022 tarihli yazısı;

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Prof.Dr.Gencer ELKILIÇ Başkanlığında 05.07. 2023 tarihi saat 11:00’da toplanarak aşağıdaki kararları almıştır:

KARARLAR:

Karar 3: T.C. KAFKAS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Sankamış Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulunun E – 40724 sayı ve 15.11. 2022 tarihli yazısı kurulumuzca incelenmiş olup, Öğr. Gör. Tarkan HAVADAR’ın Prof.Dr.Arslan KALKAVAN danışmanlığında yapmayı planladığı “Sporcuların, Hakemlerin ve Antrenörlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Doğu Anadolu Bölgesi Örneği” başlıklı tez çalışmasının **kabulüne;**

Karar 4: Alınan kararların Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü, Personel Daire Başkanlığı’na sunulmasına oy birliğiyle karar verildi.

KURUL

İmza	İmza
Prof.Dr.Gencer ELKILIÇ Başkan	Prof.Dr.Erkan TOKUCU Üye
Prof.Dr.Murat TAŞDAN Üye	Prof.Dr. Sana KAYMAK ÖZMEN Üye
Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK Üye	Prof.Dr.Sebahattin YILDIZ Üye
Prof.Dr.Hakkı AYDIN Üye	Prof.Dr.Mitat DURMUŞ Üye
Prof.Dr.Öktay KIZILKAY Üye	